

ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΟ ΤΕΛΟΣ
PORT PAVE
ΝΑΟΥΣΑ
Αρ. ΑΣ. 4390
Hellenic Post

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
Έτος 27ο - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004 - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 109 ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106-2118

- Μικρασιατική καταστροφή
- Χέλμα Παπαλόλα
- Τέσσερα προσκυνήματα

Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Περιεχόμενα:

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά: Τα ψηφιδωτά δάπεδα και τα μαρμαροθετήματα στην περιοχή της αρχαίας Μιέζας.....	5
Παύλου Πυρινού: Πατριαρχικό και Συνοδικό γράμμα.....	8
Βλάση Αγτζίδη: Αριστερά και μικρασιατική καταστροφή.....	11
Δεξιά και μικρασιατική καταστροφή.....	18
Λευκής Σαμαρά: Χέλμα Σταρκ - Παπαλόλα.....	20
Σταύρου Σαμαρά: Εστί μεν ουν Ελλάς και η Μακεδονία.....	25
Νίκου Ι. Σαμαρά: Τα Μπακατάρικα.....	32
Νίκου Σπάρτη και Γιάννη Ευθυμιάδη: Τέσσερα προσκυνήματα στη Νάουσα.....	36
Της σύνταξης: "Νέοι Καιροί" Η τοπική μας εφημερίδα έκλεισε είκοσι χρόνια κυκλοφορίας.....	40
Γιάννη Καρατσιώλη: Η εθνικοθηρησκευτική δράση του Ε. Στουγιαννάκη.....	43
Μηνά Δ. Κόκκινου: Μάικλ Βέντρις, ο άνθρωπος που αποκρυπτογράφησε τη γραμμική Β'.....	45

Σημείωμα της Σύνταξης

Αγαπητοί φίλοι

Κλείνοντας το "σημαδιακό" για πολλούς λόγους 2004 σας παραδίδουμε το νέο τεύχος της "Νιάουστας", ελπίζοντας να βρείτε ενδιαφέροντα τα περιεχόμενα του.

Στο τεύχος αυτό περιλαμβάνονται, όπως πάντα, πολλά και ενδιαφέροντα στοιχεία για την περιοχή μας και όχι μόνο, που πιστεύουμε ότι θα ενδιαφέρουν τους φίλους αναγνώστες του περιοδικού μας. Θέματα που, μεταξύ άλλων καταπιάνονται με την παρουσίαση των ψηφιδωτών στις αρχαιότητες της αρχαίας Μιέζας, τις απόψεις για τη διγλωσσία των Μακεδόνων, τις θέσεις της Αριστεράς και της Δεξιάς για τη Μικρασιατική καταστροφή, την Χέλμα Παπαλόλα, τη γερμανίδα του μεσοπολέμου που αγάπησε τη Νάουσα και τους ναουσαίους, τη γνωριμία με κάποια γνωστά προσκυνήματα της περιοχής μας και τέλος μια συνοπτική παρουσίαση της ζωής του ανθρώπου που διάβασε την Γραμμική Β', την αρχαιότερη δηλαδή ελληνική γραφή.

Η ΝΙΑΟΥΣΤΑ, χαιρετίζοντας τη συμπλήρωση είκοσι χρόνων συνεχούς κυκλοφορίας της τοπικής εφημερίδας ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ, παρουσιάζει ένα μικρό αφιέρωμα σ' αυτή τη διαδρομή με ευχές για καλή συνέχεια.

Καλή και ευτυχισμένη η καινούργια χρονιά που ανέτειλε!

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004

Έτος 27ο - Τεύχος 109
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΕΣ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας. (+) Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Λευκή Σαμαρά, Γιάννης Καρατσιώλης, Ελένη Μήτσιαιλα - Ζεγκίνη, Αλέξανδρος Οικονόμου.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ - ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑΣ
Τηλ. 2332024102

- Γκαρνέτα 17 τηλ. 2332022575 & 232026996

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 2331060331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Η Χέλμα Παπαλόλα

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

Αλτιντζής Δημήτριος ΣΙΝΔΟΣ

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού δεν φέρει καμία ευθύνη για τα ενυπόγραφα κείμενα που δημοσιεύονται. Την ευθύνη φέρει ο υπογράφων το κείμενο

0140074754

συντακτική Επιτροπή

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λευκή Σαμαρά

Γκαρνέτα 17 - τηλ. 2332022.575 - 2332026996

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Σολωμού 2 τηλ. 2332024102

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών	15
Δήμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί	30
Εξωτερικού δολλάρια	50

Με την ευγενική χορηγία
Χρήστου
και
Νάντιας Λαναρά

ΤΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΡΜΑΡΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΙΕΖΑΣ

της Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά
Καθηγήτριας βυζαντινής αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

Σημ. Σύνταξης: Το κείμενο που δημοσιεύεται παρακάτω αποτελεί απόσπασμα από ευρύτερη εργασία της κας Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, με τίτλο: "Τα ψηφιδωτά δάπεδα και μαρμαροθετήματα στη Βέροια και στην ευρύτερη περιοχή της", που περιλαμβάνονται στο "Βεροϊάς Μελετήματα", έκδοση των Φίλων του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, Βέροια 2003.

Ο μεγάλος αριθμός ψηφιδωτών στρώσεων στα κτίρια της ύστερης αρχαιότητας σε όλες ανεξαιρέτως τις περιοχές της αυτοκρατορίας -και όχι μόνο στα αστικά κέντρα, αλλά και στην ύπαιθρο- μαρτυρεί ότι το συγκεκριμένο είδος τέχνης αποτελούσε συνήθη πρακτική στη ζωή των ανθρώπων της εποχής αυτής. Πέρα λοιπόν από τη -μεγαλύτερη ή μικρότερη- καλλιτεχνική αξία των

έργων αυτών και πέρα από τη συμβολή τους στην έρευνα αρχιτεκτονικών, εικονογραφικών, κοινωνικών ή φιλοσοφικών προβλημάτων της ύστερης αρχαιότητας, τα ψηφιδωτά δάπεδα συγκαταλέγονται στις μαρτυρίες που συμβάλουν στην κατανόηση των πτυχών της καθημερινής ζωής των ανθρώπων της εποχής στην οποία δημιουργήθηκαν.

Ψηφιδωτό Ρωμαϊκής οικίας από τη θέση Μπαλτανέτο Νάουσας

Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

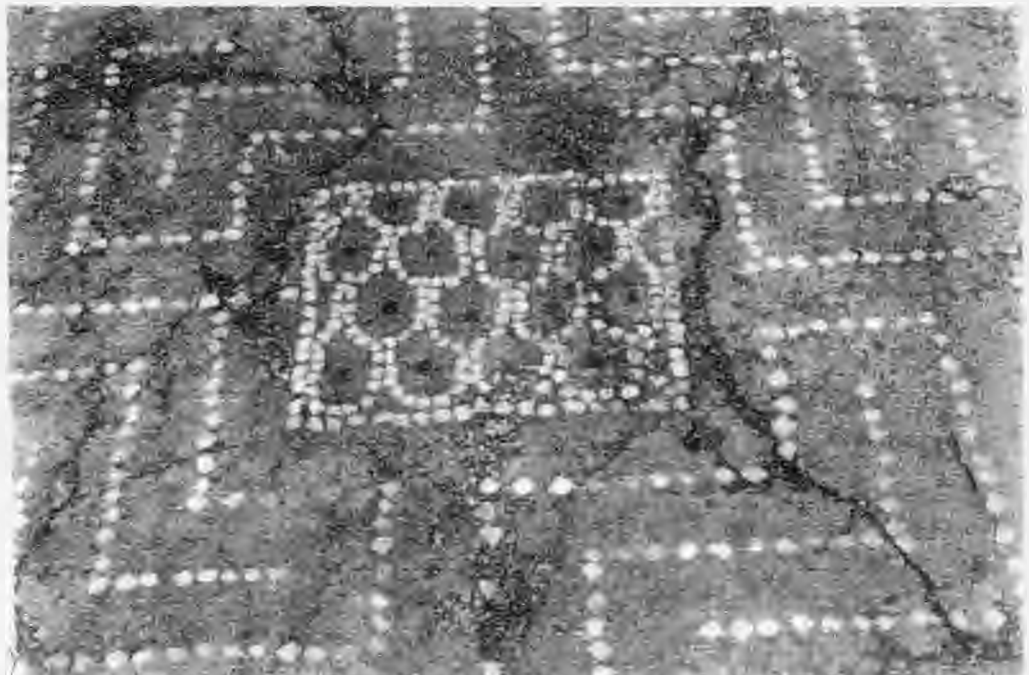
Αν θελήσουμε να ξεκινήσουμε από μια περίοδο λίγο αρχαιότερη από τα χρονολογικά όρια που θέσαμε (μεταξύ 3ου έως τις αρχές του 7ου αι. μ.Χ.) θα πρέπει να μεταφερθούμε έξω από την πόλη της Βέροιας, στα Λευκάδια της Νάουσας, εκεί όπου βρισκόταν η αρχαία πόλη Μίεζα. Στη θέση Καμάρα (αγρός Βαλαβάνη) αποκαλύφθηκε πριν από μερικά χρόνια μια πλούσια αγρέ-παυλη με περιστύλιο, οι χώροι της οποίας στη δυτική της πτέρυγα κοσμοούνταν με ψηφιδωτά. Εκείνο που έχει στην περίπτωση αυτή ξεχωριστό ενδιαφέρον είναι ότι τα ψηφιδωτά αυτά δεν είναι κατασκευασμένα με τη συνηθισμένη τεχνική της κομμένης ψηφίδας - ο επιστημονικός της όρος είναι opus tessellatum - αλλά με μια άλλη τεχνική, εξαιρετικά σπάνια στον ελλαδικό χώρο, γνωστή με τον όρο opus signinum. Η τεχνική αυτή γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στην Ιταλία και γνώρισε μεγάλη διάδοση, κυρίως στον 2ο και τον 1ο π.Χ. αιώνα, δεν εξαπλώθηκε όμως στις ελλαδικές περιοχές και γενικότερα στο ανατολικό κράτος.

Η αποκάλυψη της οικίας των Λευκαδίων δίνει μια νέα διάσταση στο πρόβλημα των δυτικών επιδράσεων στον ελλαδικό χώρο μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Η αρχική φάση της οικίας τοποθετείται πιθανόν στην όψιμη ελληνιστική περίοδο, με βάση την κεραμική και τα νομίσματα που βρέθηκαν σε όλους τους χώρους της ανασκαφής. Τα δάπεδα, στα οποία χρησιμοποιείται ένας αρκετά πλούσιος γεωμετρικός διάκοσμος, ανήκουν πιθανόν σε μια δεύτερη οικοδομική φάση της οικίας, που θα μπορούσε να τοποθετηθεί στον 1ο αι. π.Χ ή και στον 1ο αι. μ.Χ.

Το γεγονός ότι

η τεχνική opus signinum συναντάται σπανιότατα στην Ελλάδα οδήγησε τους ανασκαφείς στην εύλογη σκέψη ότι η οικία των Λευκαδίων ανήκε σε κάποιο ρωμαίο αξιωματούχο, ο οποίος επέλεξε να τη διακοσμήσει με έναν τρόπο που του ήταν οικείος από την πατρίδα του, μετακαλώντας πιθανόν για τον σκοπό αυτό ψηφοθέτες από την Ιταλία.

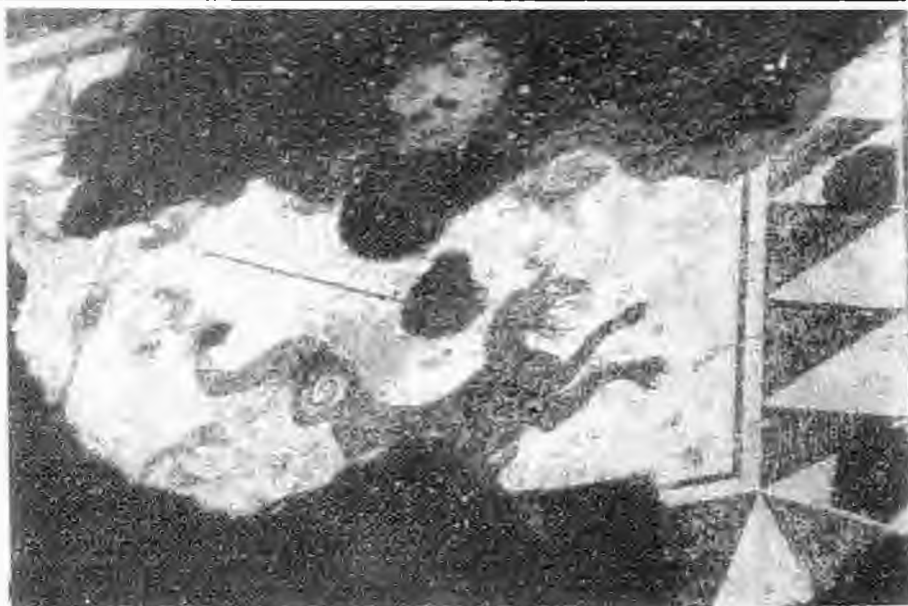
Εκτός όμως από την οικία των Λευκαδίων, παρόμοιες διαπιστώσεις μπορούν να γίνουν και σ' ένα άλλο γνωστό ψηφιδωτό σύνολο. Στο Μπαλτανέτο της Νάουσας έχει ανασκαφεί πριν από πολλά χρόνια (1962-1965) μια πλούσια οικία με περιστύλιο, που πιθανόν χρονολογείται στα τέλη του 2ου μ.Χ. αι. (εικ. 2). Έξι χώροι της είναι στρωμένοι με ψηφιδωτά. Εδώ η τεχνική είναι opus tessellatum, αλλά τόσο το θεματολόγιο όσο και η τεχνοτροπία παραπέμπουν και πάλι στο δυτικό κράτος, αφού στα ψηφιδωτά αυτά είναι εμφανής η προτίμηση στην ασπρόμαυρη τεχνοτροπία, στην απόρριψη δηλαδή της πολυχρωμίας και στη χρήση δύο βασικών χρωμάτων για την απόδοση των θεμάτων, του λευκού και του μαύρου. Η τεχνοτροπία των ασπρόμαυρων ψηφιδωτών γεννήθηκε στη διάρκεια του 1ου αι. π.Χ. στην Ιταλία, όπου αναπτύχθηκε και, περνώντας από διαδοχικές φάσεις εξέλιξης, έμεινε στο προ-

Νάουσα, Λευκάδια, θέση Καμάρα, Ψηφιδωτό Ρωμαϊκής αγροτικής έπαυλης (φωτογραφία Π. Ατζαζά, 1992)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκήνιο έως τον 3ο μ.Χ. αιώνα. Παράλληλα, εξαπλώθηκε σε όλες σχεδόν τις περιοχές της αυτοκρατορίας, στις οποίες χρησιμοποιήθηκε με περισσότερη ή λιγότερη συχνότητα. Αλλά και στο θεματολόγιο που χρησιμοποιείται στα ψηφιδωτά του Μπαλτανέτου παρατηρούνται έντονες επιδράσεις από τα δυτικά ψηφιδωτά, στα οποία μπορούμε να βρούμε εύκολα άφθονο συγκριτικό υλικό, που μάταια θα αναζητήσουμε στα ελλαδικά μνη-

Νάουσα, Λευκάδια, θέση Τσιφλίκι, Ψηφιδωτό Ρωμαϊκού κτιρίου
(Από ΠΑΕ 1959, πίνακας 83β)

μεία. Ο διάκοσμος είμαι αποκλειστικά γεωμετρικός. Οι περισσότεροι χώροι στο κτήριο αυτό κοσμούνται με ασπρόμαυρα ψηφιδωτά, σε ορισμένους όμως χρησιμοποιείται και τρίτο χρώμα, το ερυθρό.

Αξίζει να θυμηθούμε και ένα τρίτο μνημείο από την ίδια περιοχή: Και πάλι κοντά στα Λευκάδια, στη θέση Τσιφλίκι, σε λόφο δίπλα στη βόρεια όχθη του ποταμού Αράπιτσα, ανασκάφηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 τρεις χώροι ενός κτιρίου άγνωστου προορισμού, στρωμένοι με ψηφιδωτά που χρονολογούνται στους ρωμαϊκούς χρόνους. Το ψηφιδωτό του ενός από τους τρεις χώρους είναι ασπρόμαυρο και στην περίπτωση αυτή εκείνο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι ο διάκοσμος δεν είναι γεωμετρικός, αλλά εμπνευσμένος από το θαλάσσιο βασίλειο. Στο καλύτερα σωζόμενο τμήμα απεικονίζεται φανταστικό ζώο με κεφαλή γρύπα και ελισσόμενη ουρά ερπετού (εικ. 3). Στο ψηφιδωτό του Τσιφλικιού η ελεύθερη οργάνωση των θαλάσσιων θεμάτων στο χώρο, που βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από τα ιταλικά πρότυπα του ασπρόμαυρου ψηφιδωτού, αποτελεί μια από τις λίγες ανάλογες περιπτώσεις που είναι γνωστές στον ελλαδικό χώρο.

Τα ψηφιδωτά του Μπαλτανέτου και του Τσιφλικιού αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα

των τάσεων που δημιουργήθηκαν στην Ιταλία και γνώρισαν μεγαλύτερη ή μικρότερη εξάπλωση σε όλες τις περιοχές της αυτοκρατορίας. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι και στα δύο αυτά ψηφιδωτά διαπιστώνεται η αποδοχή στοιχείων ξένων σε προγενέστερους χρόνους στην ελληνική Ανατολή. Θεματολόγιο, χρωματικές αξίες και οργάνωση των θεμάτων στο χώρο δείχνουν ότι παραγγελιοδότες και ψηφοθέτες ήταν συνειδητά προσανατολισμένοι να δημιουργήσουν μια διακόσμηση που είχε ιταλικά πρότυπα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Β. Αλλαμανή- Β. Μισαηλίδου**, Ανασκαφικές έρευνες στην αρχαία Μίεζα, ΑΕΜΘ 6, 1992, σ. 208-215.
Α. Πέτκου, Το ψηφιδωτό Λευκαδίων Ναούσης με τεχνική μαύρο-άσπρο και τα πολύχρωμα ψηφιδωτά της Βέροιας, Μακεδονικά 29, 1993-1994, σ. 803-804
Φ.Μ. Πέτσα, Ανασκαφαί Ναούσης, ΠΑΕ 1963, σ.61-79
Ε. Στίκα, Ανασκαφή Λευκαδίων Ναούσης, ΠΑΕ 1959, σ. 85-89.

Πατριαρχικό και Συνοδικό γράμμα προς τον Μητροπολίτη Βεροίας Κωνστάντιο που αφορά τη Νάουσα

του Παύλου Πυρινού

Κατά την παραμονή μου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, τον Αύγουστο του 1995, για έρευνα των αρχείων προς συγκέντρωση πληροφοριών για εκπαιδευτική δραστηριότητα στην πτυρκοκρατούμενη Βέροια, βρήκα σε κώδικα (Α/77, 6.6 10-11) του Πατριαρχείου Συνοδική γράμμα που στάλθηκε στο μητροπολίτη Βεροίας Κωνστάντιο Ισαακίδη εξ' αιτίας του δημιουργηθέντος ζητήματος στη Νάουσα. Επειδή το Πατριαρχικό και Συνοδικό γράμμα παρουσιάζει ενδιαφέρον, το παρουσιάζω ως έχει:

Τω Βεροίας και Ναούσης Κωνσταντίω

Εις απάντησιν του από ιγ' παρελθόντος Δεκεμβρίου αδελφικού γράμματος αυτής του διαλαμβάνοντος περί του εν αυτή κοινότητι Ναούσης γεννηθέντος ζητήματος εκ του εν δημοσίοις μέρεσι χαρτοπαιγνίου των διδασκάλων προαγόμεθα διαβιβάσαι εγκλειστώσ την συνοδικώς εγκριθείσαν επί τη αιτήσει/ της αυτής ιερότητας ημετέραν πατριαρχικήν επιστολήν προς την διαρκή αντιπροσωπείαν της κοινότη/τος ταύτης επ' ελπίδι ότι λαμβανομένων υπ' όψιν των εκκλησιαστικών παραινήσεων προληφθήσεται/ παν περαιτέρω ατόπημα και αποκατασταθήσεται η προτέρα τάξις (από Ιανουαρίου ιγ')

Προς την διαρκή αντιπροσωπείαν της κοινότητος Ναούσης.

Εθλίβημεν συνοδικώς πληροφορηθέντες το εσχάτως αναφνέν εν τη κινότητι υμών ζήτημα/ του χαρτοπαιγνίου των διδασκάλων εν τοις δημοσίοις καφενείοις, την απορίαν δε και λύπην ημών/ επέτεινε τόσον η είδησις της εμμονής των διδασκάλων εις την αξιοκατάκριτον αυτήν και αξιο-

ποι/νον πράξιν παρά τας ρητάς απαγορεύσει της εφορίας, όσον και το γεγονός ότι μεταξύ της υμών/ εντιμότητος και της εφορίας επήλθε διχογνωμία εν τω ζητήματι τούτω, όπερ, ως εικόσ, προκάλεσε την/ παραίτησιν ταύτης. Εκ καθήκοντος τοίνιν εκκλησιαστικής προνοίας γράφοντες υμίν δια της παρού/σης και διαρρηθήν συνοδική διαγνώμη κατακρίνοντες το δημοσία χαρτοπαικτείν τους διδασκάλους/ της κοινότητος, τούτο μεν εκκλησιαστικώς επιτάττομεν αυτοίς τελείαν αποχήν από πράξεως καθ' ε/αυτήν εκθέσμον και κατακρίτου επί ποινή αποστερήσεως των διδασκαλικών δικαιωμάτων αυτών/ εν τω μέλλοντι, τούτο δε επιδοκιμάζομεν την πράξιν της απαγορεύσεως της εφορίας, ήτις ουκ οί/δαμεν όπως ουκ έτυχε της κοινής υποστηρίξεως και εν τέλει ευχόμεθα και ελπίζομεν ότι τα κατ' αυ/την επανελεύσονται εις το πρότερον καθεστώς δια της ανακλήσεως της παραιτήσεως και δια της επικρατή/σεως συννετωτέρων και λογικότερων σκέψεων προς το συμφέρον της κοινότητος (αλό Ιανουαρί ιγ')

Περίληψη του Πατριαρχικού και Συνοδικού Γράμματος

Προς την Διαρκή Αντιπροσωπεία της κοινότητος Ναουσης

Αιτία της αποστολής του Πατριαρχικού και Συνοδικού Γράμματος ήταν η διχογνωμία μεταξύ της Διαρκούς Αντιπροσωπείας της Κοινότητος Ναούσης και των εφόρων των σχολείων για το ζήτημα εκ του εν δημοσίοις μέρεσι χαρτοπαιγνίου διδασκάλων.

εν τῇ χάριτι τοῦ.

~~170~~
171

τῶν Βερροίας καὶ Νασούσης Κωνσταντία.

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀπὸ Ν. παρεχόμενου Δευτεβρίου ἀδελφικοῦ γράμματος ἀι-
νοντας περὶ τοῦ ἐν τῇ κοινότητι Νασούσης γυναικῶν ζήτηματος. ἐν τῷ ἐν δημοσίᾳ
παιγνίῳ τῶν δδασιαζῶν προαγορευθεῖσα διαβιάσει ἐγκύβητος τῆν συνοδικῶν ἐγκυβητῶν.
ἢ αὐτῆς ἰερότητας ἡμετέραν πατριαρχικῶν ἐπισημῶν πρὸς τὴν δαριεὴ ἀντιπροσωπει-
ας ταύτης ἐπ' ἐπιπέδῳ ἢ γαμβρινομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐκχυριστικῶν παραινεσῶν.
πάν τερατέρω ἀτόπιμα καὶ ἀνομοταξοειδῆς ἢ προτέρα τάξις. Χαριστῶς.

πρὸς τὴν δαριεὴ ἀντιπροσωπειάν τῆς κοινότητος Νασούσης.

Ἐθελώμεν συνοδικῶς τηροσορορηθῆναι τὸ ἐσχάτως ἀναρῶν ἐν τῇ κοινότητι
τοῦ χαρτοπαιγνίου τῶν δδασιαζῶν ἐν τοῖς δημοσίοις μαρτυροῦν τὴν ἀπορίαν δι-
επέτεινε πόσον ἢ ἐπίσης τῶν ἐμμενῶν τῶν δδασιαζῶν. ἐν τῇ ἀξιοκατάκριτον ο-
νον πρᾶξιν παρὰ τὰς ρυτὰς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐραρίας, ὅσον καὶ τὸ γεγονός ἔδει μ-
ελεμῶντος ἢ τῆς ἐραρίας ἐπὶ τῆς διχογνωμίας ἐν τῷ ζήτηματι ποῦτω, ὅπερ, ἢ εἰδὼς
παραίτησιν ταύτης. ἐν μαθήμονος κοινῆς ἐκχυριστικῆς προνοίας γράβου. ἢ μ-
ση καὶ δαυρήδων συνοδικῶν διακρίσει κατακρίνοντες τὸ δημοσίᾳ χαρτοπαιγεῖν. καὶ
τῶν κοινότητος, τοῦτο μὲν ἐκχυριστικῶν ἐπιτάτταμεν αὐτοῖς τρεῖς ἀποχὴν ἀπο-
κρίν ἐπιθέσει καὶ κατακρίτων ἐπὶ ποτῆ ἀποζητήσῃ τῶν δδασιαζῶν ἀμειψι-
ἐν τῷ μέλλοντι, τοῦτο δὲ ἐπιδομηθῶμεν τὴν πρᾶξιν τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐραρίας
ἀμειψι ὅπου οὐκ ἔλαχε τῆς κοινῆς ἀποζητήσῃ καὶ ἠτέλει ἐκδομῆς καὶ ἐπιθέσει.
τῆν ἰσομενῶνται ἢ τὸ πρότερον μαθῆτες δὲ τῆς ἀναμειψῆς τῆς παραιτήσεως ἢ δι-
τες συνεπιθέτων καὶ ἰσομενῶντων συνέχων πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινότητος. Χαριστῶς.

τοῖς Μητροπολιτικῶν νέοις συνοδικῶς.

Νιομομενῶντες φηγοδῶν. Ρόδδ' Ἰωαννῆς. Σεργῶν Γρηγορίῳ Γάντι καὶ Χόρας

Οι δάσκαλοι της ορθοδόξου κοινότητας Ναούσης, αδιαφορώντας για την απαγόρευση των εφόρων των σχολείων της Ναούσης, έπαιζαν δημόσια χαρτιά στα Καφενεία.

Το γεγονός αυτό προκάλεσε τη διχογνωμία ανάμεσα στη Διαρκή Αντιπροσωπεία της Κοινότητας Ναούσης και των εφόρων των σχολείων, με αποτέλεσμα να παραιτηθούν οι δεύτεροι.

Για το ζήτημα αυτό ο μητροπολίτης Βεροίας Κωνσταντίνος με επιστολήν ενημέρωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ζήτησε την βοήθειά του για τη λύση του

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ύστερα από την επιστολή (13-1-1904) του μητροπολίτη Κωνσταντίνου, συνοδική διαγνώμη και αποφάσει έστειλε επιστολή στη Διαρκή Αντιπροσωπεία της Κοινότητας Ναούσης, με την ελπίδα ότι θα εισακούοντο οι εκκλησιαστικές παραινέσεις και θα αποκαθίστατο η προτέρα τάξη

Στην επιστολή, το Οικουμενικό Πατριαρχείο εκφράζει την λύπη του για το γεγονός αυτό (του χαρτοπαιγνίου των διδασκάλων στα καφενεία) και της εμμονής των διδασκάλων στην αξιωματικό πράξη τους παρά τις ρητές απαγορεύσεις της εφορείας των σχολείων.

Ακόμη, κατακρίνει το δημοσία χαρτοπαικτείν τους διδασκάλους και εκκλησιαστικώς απαγορεύει να παίζουν χαρτιά δημοσία σε καφενεία επί ποινή αποστερήσεως των διδασκαλικών δικαιωμάτων τους.

Επιδοκιμάζει την πράξη απαγόρευσης της εφορείας να παίζουν δημοσία στα καφενεία οι δάσκαλοι και ελπίζει στην ανάκληση των παραιτήσεων των εφόρων και στην επικράτηση συνετοτέρων και λογικότερων σκέψεων προς το συμφέρον της Κοινότητας (13-1-1904)

Παρατηρήσεις και συμπεράσματα.

1. Την εποχή αυτή (1904) η εκκλησία είχε την ευθύνη στήριξης και λειτουργίας των σχολείων και όλα σχεδόν τα έσοδα των σχολείων προέρ-

χονται από αυτήν και διαφόρους δωρητές.

2. Τον πρώτο λόγο για τον διορισμό διδασκάλων στο σχολείο είχαν οι έφοροι των σχολείων.

3. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο βοήθουσε τις μητροπόλεις του θρόνου σε όλα τα ζητήματα που προέκυπταν σ' αυτές και οι αποφάσεις του ήταν σεβαστές από τους κοινοτικούς άρχοντες των ορθοδόξων κοινοτήτων της υπόδουλης Ελλάδος.

4. Αυτοί που αναλάμβαναν κοινοτικά αξιώματα, στην περίοδο της τουρκοκρατίας, έχοντας της ευθύνη της αποστολής τους για το καλό της ελληνικής κοινότητας, ασκούσαν τα καθήκοντά τους ενσυνείδητα και με σκοπό την τόνωση της εθνικής συνείδησης των συμπολιτών τους.

5. Οι ελληνικές κοινότητες θεωρούσαν την παιδεία ως το κυριότερο παράγοντα αφύπνισης του Ελληνισμού για την μελλοντική τους απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό.

6. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και κατά προέκταση οι εκκλησίες του θρόνου ήθελαν τους διδασκάλους απαλλαγμένους από κάθε ανθρώπινη αδυναμία, πρότυπα των μαθητών τους. Για το λόγο αυτό ήθελαν οι δάσκαλοι να μη χαρτοπαίζουν δημοσία σε καφενεία.

7. Μπορεί, σήμερα, να φαίνεται κάπως παράξενο η απαγόρευση στους δασκάλους το δημοσία χαρτοπαίζουν στα καφενεία, όμως, στις τότε συνθήκες τα μέτρα αυτά και άλλα ήταν σωτήρια για το υπόδουλο γένος μας.

Η εκκλησία με τα μέτρα αυτά και άλλα κατόρθωσε να σφυρηλατήσει τους χαρακτήρες των νέων και να τους κρατήσει μακριά από τις ανθελληνικές προπαγάνδες.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Του Βλάση Αγτζίδα

Διδάκτορας της Ιστορίας του ΑΠΘ

Η Μικρασιατική Καταστροφή υπήρξε η οδυνηρότερη στιγμή στην ιστορία των Ελλήνων. Η εκδίωξη του χριστιανικού ελληνισμού από τις ιστορικές περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας, του Πόντου, της Καππαδοκίας και της Ανατολικής Θράκης, αποτελεί ένα πρωτοφανές γεγονός. Ποτέ, στην πολυκύμαντη ιστορία τους, οι Έλληνες δεν βρέθηκαν εκτός του μικρασιατικού εδάφους. Ούτε κατά τη διάρκεια της περσικής κατάκτησης στους κλασικούς χρόνους, ούτε κατά τη διάρκεια της οθωμανικής εποχής.

Πλήθος μονογραφιών και άρθρων έχουν ως θέμα τη μεγάλη Καταστροφή. Στη σύγχρονη εποχή άρχισε και η απομυθοποίηση των τελευταίων "απόκρυφων" θεμάτων που σχετίζονται μαζί της. Ένα από τα θέματα αυτά είναι και η στάση της ελληνικής Αριστεράς. Ήδη, η θεματολογία που αφορά τις αιτίες της Μικρασιατικής Καταστροφής διευρύνεται. Η κατάρρευση των παραδοσιακών ιδεολογιών, μαζί με την άμβλυνση των πολιτικών εντάσεων, κάνει εφικτή την αναθεώρηση των ερμηνευτικών σχημάτων που κυριαρχούσαν για δεκαετίες.

Η περίοδος 1918-1922, όταν διαδραματίστηκαν τα γεγονότα που καθόρισαν τη μορφή της τελικής λύσης του Ανατολικού ζητήματος και της αντικατάστασης της πολυεθνικής μουσουλμανικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με εθνικά κράτη, ήταν η κρίσιμη εποχή για τη διαμόρφωση της οριστικής μορφής της ελληνικής Αριστεράς.

Γληνός, Σκληρός και Λούξεμπουργκ

Η ιδεολογία της εθνικής ολοκλήρωσης υπήρξε η κυρίαρχη ιδεολογία καθ' όλο τον 19ο αιώνα και μέχρι το 1922. Τόσο στο ελεύθερο κράτος, που

είχε δημιουργηθεί στο βαλκανικό Νότο, όσο και στους υπόλοιπους Έλληνες, που βρίσκονταν ακόμα υπό οθωμανική κυριαρχία (Μικρά Ασία, Ανατολική Θράκη) και υπό βρετανική (Κύπρος). Η ιδεολογία αυτή, όπως και οι απόψεις του ιταλικού γαριβαλδινού κινήματος, καθώς και η Κομμούνια του Παρισιού, επηρέασαν αποφασιστικά την Αριστερά. Η απελευθέρωση των υπόδουλων λαών από την οθωμανική απολυταρχία θεωρήθηκε προϋπόθεση για την ανάπτυξη των κοινωνικών αγώνων. Στον αποτυχημένο πόλεμο του 1897 πολέμησαν μαζί τα μέλη της Εθνικής Εταιρείας, οι Γαριβαλδινοί, οι Αριστεροί της εποχής και οι Ιταλοί αναρχικοί. Ο σημαντικότερος Έλληνας σοσιαλιστής, ο Σταύρος Καλλέργης, συμμετείχε, μαζί με το Μαρίνο Αντύπα, στην εθνική Κρητική Επανάσταση και εξελέγη αντιπρόσωπος της Επαναστατικής Συνέλευσης Αρκαδίου.

Το νεοτουρκικό κίνημα του 1908 αντιμετώπιστηκε από τους κορυφαίους διανοητές του ελληνικού σοσιαλισμού, όπως ο Γεώργιος Σκληρός - που γεννήθηκε στην Τραπεζούντα του Πόντου - και ο Δημήτρης Γληνός - από τη Σμύρνη της Ιωνίας - ως ένα απειλητικό εθνικιστικό κίνημα μιας στρατιωτικής γραφειοκρατίας, η οποία απειλούσε τα ζωτικά συμφέροντα των υπόδουλων λαών. Δεν είναι βέβαια τυχαίο ότι και οι δύο προέρχονται από το μικρασιατικό σοσιαλιστικό κίνημα, το οποίο ανδρώθηκε συγκρουόμενο με την αυταρχική Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο Γ. Σκληρός, ένας από τους πρώτους Έλληνες μαρξιστές, που εισάγει τη μαρξιστική μέθοδο στη μελέτη της ελληνικής κοινωνίας, είχε κατανοήσει πλήρως τη σημασία του εθνικού ζητήμα-

τος και τις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν με την εμφάνιση του τουρκικού εθνικισμού. Αποκάλυψε επιπλέον τις αιτιατές περί ελληνοοθωμανικής συνεννόησης, που παρήγαγε ο εθνικισμός του βαλκανικού ελληνισμού και εξέφραζε ο Ίων Δραγούμης. Θεωρούσε ότι ο ιστορικός ρόλος της Ελλάδας είναι η απελευθέρωση των αλίτρωτων Ελλήνων. Σε ένα σημαντικό άρθρο του, που δημοσιεύτηκε στο Νουμά, υποστήριξε: "...Μόνο μια γενική ένωση όλων των μη τουρκικών στοιχείων σε ένα πολιτικό συνασπισμό και μια ανάλογη πανβαλκανική συμμαχία και επιμαχία των κρατών του Αίμου, θα μπορέσει να ισοφαρίσει τις δυνάμεις του μουσουλμανικού τουρκικού όγκου, και να βάλει από τη μια τις σωβινιστικές υπερβολές των Νεότουρκων σε ομαλά όρια, και από την άλλη να υποδείξει σε μερικές μεγάλες Δυνάμεις, πώς το ζήτημα της Ανατολής είναι μονάχα ζήτημα των λαών της, που έχουν πια αρκετά χειραφετηθεί, ώστε να βρουν μόνοι τους τα κατάλληλα μέσα για την περιφρούρηση των εθνικών τους δικαιωμάτων, δηλαδή αυτού του πολιτισμού ολάκερης της Ανατολής."

Ο Δ. Γληνός γράφει με μια καταπληκτική οξύδερκεια: Εύρομεν ότι ο μόνος τρόπος αμύνης των μη Τούρκων κατά τον επιδιωχθησομένον αμειλίκτως εκτουρκισμού είνε η συστηματική διοργάνωσις των ως πολιτικών παραγόντων... η μόνη *ultima ratio* κατά τον εσχάτον κίνδυνον των εν Τουρκία Χριστιανών... είνε η στρατιωτική και ναυτική οργάνωσις η σκόπιμος και τελεία και επίωρισμένον σχεδίου προπαρασκευή προς δράσιν των περί την Τουρκία χριστιανικών κρατών... Η τουρκική αστική τάξις θα φανή συμβιβαστική μόνον, εάν γνωρίζει ότι απέναντι της έχει οργανωμένους και ισχυρούς αντιπάλους, έτοιμους να αναλάβωσι τον περί πάντων αγώνα."

Αντίστοιχες ήταν και οι απόψεις ενός άλλου μεγάλου σοσιαλιστή, του Νίκου Γιαννιού από την Άνδρο, ο οποίος ήταν αρχισυντάκτης στη σοσιαλιστική εφημερίδα "Ο Λαός" που εκδιδόταν στην Κωνσταντινούπολη. Σε ένα κεντρικό άρθρο, μετά τη νεοτουρκική επανάσταση, προειδοποιούσε: "Σήμερα με το σύνταγμα το τουρκικό, αν έχετε ακόμα τα ίδια μυαλά, αν προσπαθήτε με το φανατισμό και τον τουρκισμό να πνίξετε

κάθε ξέχωρη εθνική ζωή, θα χυθεί αίμα πολύ κι από τα δύο μέρη και η Ευρώπη θα σας καθίσει στο σβέγκο. Τούρκοι που τυραννάτε τους λαούς της Αυτοκρατορίας, να μάθετε πώς κανείς δεν είναι τόσο πρόστυχος και ελεεινός, που να δέχεται να τυραννιέται και να κυβερνιέται από τον τύραννο του, τον ξένο, τον αλλόφυλο."

Οι θέσεις αυτές ήταν βαθύτατα ριζωμένες σε όσους προέρχονταν από το μικρασιατικό χώρο. Για παράδειγμα, στα κείμενα της Ελληνικής Κομμουνιστικής Ομάδας Οδησσού, προβάλλει αβίαστα η πίστη ότι η Τραπεζούντα, η Μικρά Ασία και η Κωνσταντινούπολη, αποτελούσαν αδιαμφισβήτητες ελληνικές περιοχές.

Οι απόψεις αυτές βρίσκονταν σε απόλυτη συμφωνία με τις θέσεις μιας σημαντικής επαναστάτριας της εποχής και σκληρής διεθνίστριας, της Ρόζας Λούξεμπουργκ, η οποία έγραφε: "Η σημερινή μας θέση στο Ανατολικό ζήτημα είναι να αποδεχτούμε τη διαδικασία διάλυσης της Τουρκίας σαν μια υπαρκτή πραγματικότητα και να μην κάνουμε τη σκέψη ότι θα μπυρούσε ή θα έπρεπε κανείς να τη σταματήσει και να εκδηλώσουμε στους αγώνες για την αυτοδιάθεση των χριστιανικών εθνών την αμέριστη συμπαράστασή μας."

Η θέση αυτή της Λούξεμπουργκ είναι εξαιρετικά σημαντική για την κατανόηση των ευρύτερων συνθηκών, γιατί η ίδια -όπως στην περίπτωση της πολωνορωσικής αντιπαράθεσης- υπήρξε σκληρή πολέμιος των εθνικών διεκδικήσεων, όταν θεωρούσε ότι αυτές αντίκεινται στα συμφέροντα της εργατικής τάξης και εγκλωβίζουν το επαναστατικό κίνημα σε λάθος στόχους.

Φεντερασιόν και ΣΕΚΕ

Αντίθετες θέσεις από αυτές της Λούξεμπουργκ, εισβάλλουν στο ελλαδικό σοσιαλιστικό κίνημα μετά τους βαλκανικούς πολέμους. Η επαφή με το ισχυρότερο βουλγαρικό κομμουνιστικό κίνημα, που φλέρταρε με τη σλαβική εθνική ιδέα και διεκδικούσε πολιτικό χώρο από το βουλγαρικό εθνικισμό, καθώς και με την θεσσαλονικιώτικη

Φεντερασιόν του ακραίου εβραϊκού διεθνισμού, οδηγεί σε δρόμους διαφορετικούς. Σε αυτό συνέβαλε αποφασιστικά το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο των ακτιβιστών του ελλαδικού κινήματος, ενώ η Φεντερασιόν ήταν η μεγαλύτερη σοσιαλιστική οργάνωση του ελληνικού χώρου και διέθετε στελέχη υψηλού επιπέδου. Οι απόψεις των Σκληρού, Γληνού και Γιαννιού βαθμιαία υποσκελίζονται από θέσεις που διεκδικούν την αυτονομία της Μακεδονίας και της Θράκης, την υπεράσπιση της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κ.ά.

Η οργανωτική προσπάθεια -που οδήγησε στο ΣΕΚΕ (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας), το οποίο μετεξελίχθηκε στη συνέχεια σε ΚΚΕ-θα στηριχθεί κυρίως στη Φεντερασιόν, ενώ ο ηγέτης της, ο Αβραάμ Μπεναρόγια, θα έχει σημαντικό ρόλο. Στη σκληρή ιδεολογική διαπάλη που θα ακολουθήσει, όσοι προσπάθησαν να συνδέσουν το κοινωνικό πρόβλημα της Ελλάδας με το ανεπλήρωτο εθνικό ζήτημα, θα βρεθούν εκτός του Κόμματος. Η Οκτωβριανή Επανάσταση, θα επιτρέψει την κυριαρχία των νέων απόψεων και θα θέσει τη βάση για την πλήρη ιδεολογική, αλλά και οργανωτική εξάρτηση του ελλαδικού κομμουνιστικού κινήματος, ειδικά μετά την ίδρυση της Κομιντέρν, το Μάρτιο του 1919.

Το ΣΕΚΕ θεωρούσε ότι δεν υπήρχαν εθνικά ζητήματα, ούτε ανάγκη εθνικής απελευθέρωσης, θεωρούσε ότι το επιχείρημα για την απελευθέρωση των "υπόδουλων αδελφών" ήταν μόνο για τη μεγαλύτερη εκμετάλλευση του λαού από τους αστούς και την ολοκλήρωση της εξάρτησης της χώρας από τους ξένους. Στις αναλύσεις του δεν υπάρχει καμιά αναφορά στους Έλληνες της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης. Οι πληθυσμοί αυτοί δεν υπάρχουν! Το μόνο που υπάρχει είναι τα συμφέροντα "της αγγλογαλλικής κεφαλαιοκρατίας." Ο μικρασιατικός και ο θρακικός χώρος αντιμετωπίζεται σαν ένας ξένος και απόμακρος χώρος, όπου οι Έλληνες της Ελλάδας (οι μόνοι που υπάρχουν στον κόσμο αυτό) αποστέλλονται για να υπερασπίσουν τα ιμπεριαλιστικά συμφέροντα! Στα έγγραφα του ΣΕΚΕ που δημοσιεύτηκαν στο πεντάτομο έργο "Το ΚΚΕ. Επίσημα κείμενα", δεν υπάρχει η πα-

ραμικρή αναφορά για ύπαρξη ελληνικών πληθυσμών στη Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη. Μόνο μετά την καταστροφή και την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα θα αρχίσουν να εμφανίζονται αναφορές στους Έλληνες της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης.

Με αυτή την ιδεολογική προσέγγιση το ΣΕΚΕ αντιτάχθηκε πλήρως στη μικρασιατική εκστρατεία, υποστηρίζοντας την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η κυνική φιλοτουρκική εξωτερική πολιτική της τότε νεαρής Σοβιετικής Ένωσης, μετατράπηκε σε ιερό και απόλυτο δόγμα. Η ενίσχυση του εθνικιστικού κεμαλικού κινήματος, έγινε υποχρέωση και για το ελλαδικό ΣΕΚΕ. Η συμμαχία με τον κεμαλισμό αποτελεί μια από τις πλέον μελανές σελίδες στην ιστορία του ελλαδικού κομμουνιστικού κινήματος. Σημειωτέον, παρότι το ΣΕΚΕ και η Κομμουνιστική Διεθνής συνεργάστηκαν απόλυτα με τον κεμαλισμό δεν είχαν ξεκάθαρη άποψη για τη φυσιογνωμία του. Ο Άγις Στίνας γράφει: "*Το κίνημα του Κεμάλ είχε δημιουργήσει πολύ ενοχλητικούς πονοκεφάλους στους θεωρητικούς της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Δεν έμπαινε σε κανένα από τα γνωστά, σύμφωνα με τη μαρξιστική θεωρία, καλούπια των ιστορικών κινήματων.*"

Εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα μόνο του δε λέει τίποτα. Δεν είναι αυτός ταξικός ορισμός... Πρόκειται στο βάθος για αστικοδημοκρατική επανάσταση; Αλλά όλες τις επιχειρήσεις στην Τουρκία τότε τις είχαν Έλληνες, Αρμένιδες και Εβραίοι. Αυτοί ήταν η αστική τάξη. Αλλά αυτή την αστική τάξη ο Κεμάλ την περνούσε δια πυρός και σιδήρου.

Με το νικηφόρο τέρμα του κινήματός του ούτε ίχνος από αυτούς δεν θα έμενε στο έδαφος της Τουρκίας... Δηλαδή δεν υπήρχε Τουρκική αστική τάξη. Τότε τι είναι αυτό το κίνημα; "Ιδιοτροπία της ιστορίας; Κακό παιχνίδι της διαλεκτικής;" Στο τέλος, αφού το κίνημα δεν έμπαινε σε κανένα από τα γνωστά καλούπια, ο φάκελος "Κεμαλικό Κίνημα" μπήκε στο αρχείο".

Στο μέτωπο

Η αντιπολεμική εκστρατεία του ΣΕΚΕ άρχισε με τη δημοσίευση σκληρών άρθρων κατά του πολέμου στην εφημερίδα (Η "φωνή του εργάτη". Είχε προηγηθεί έκκληση της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας, η οποία βρισκόταν υπό βουλγαρικό έλεγχο, προς τους κομμουνιστές στρατιώτες να αντισταθούν στην εκστρατεία. Σταθμό στην αντιπολεμική στρατηγική, αποτελεί η εκλογική συμμαχία με την, επίσης αντιπολεμική, αντιβενιζελική βασιλική παράταξη. Τα συνθήματα ήταν: "Οίκαδε", "επιστροφή από το μέτωπο". "αποχώρηση του στρατού από τη Μικρά Ασία". Αποκαλυπτικό σύνθημα της εποχής για την παράδοση βασιλοκομμουνιστική συμμαχία υπήρξε το: "σφυρί δρεπάνι ελιά στεφάνι".

Η νίκη του αντιπολεμικού μετώπου στις εκλογές του Νοεμβρίου του 20 καθόρισε ουσιαστικά τις εξελίξεις στο μικρασιατικό μέτωπο. Η συνέχιση της εκστρατείας από τη νέα κυβέρνηση, προκάλεσε τα αντιπολεμικά αντανάκλαστικά του ΣΕΚΕ. Την πρωτομαγιά του 1921 οργανώνει στη Θεσσαλονίκη μεγάλες διαδηλώσεις στις οποίες επικρατούν τα συνθήματα: "Κάτω ο πόλεμος" και "Συναδέλφωση των λαών πάνω από σύνορα και πατρίδες". Γίνονται συγκρούσεις με τη χωροφυλακή στο Κουλέ Καφέ, στο Τσινάρ και στις εβραϊκές συνοικίες Το σπουδαιότερο όμως γεγονός που προκλήθηκε, είναι η άρνηση ενός συντάγματος στρατού να επιβιβαστεί στα πλοία για τη Μικρά Ασία.

Η αντιπολεμική δράση επεκτάθηκε και στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, Το Μάιο του 1921 ιδρύθηκε από το Κόμμα μια ειδική τριμελής Κεντρική Επιτροπή των Κομμουνιστών Στρατιωτών του Μετώπου, με σκοπό το συντονισμό των αντιπολεμικών ενεργειών. Σε όλες σχεδόν τις μονάδες δημιουργούνται κομμουνιστικοί πυρήνες. Υπεύθυνος της κομμουνιστικής οργάνωσης στο μέτωπο είναι ο Παντελής Πουλιόπουλος. Ο Άγις Στίνας αναφέρει ότι η "δουλειά" δεν οργανώθηκε από το Κόμμα, αλλά από τη δική τους "φράξια", η οποία θα οδηγήσει αργότερα σε αρχειομαρξιστικά και ντεφετιστικά (άρνησης πολέμου) κινήματα. Ο ρόλος των πυρήνων στο μέτωπο ήταν να

υπονομεύσουν την πολεμική προσπάθεια, να επιταχύνουν την "ήττα των ιμπεριαλιστών", δηλαδή τη νίκη του κεμαλικού στρατού επί των Ελλήνων και να διαδώσουν τις ιδέες για μια κομμουνιστική επανάσταση.

Το κλειδί για κατανόηση της στάσης του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος υπήρξε η στάση των μπολσεβίκων και της Μόσχας. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αισθητό σε μια προκήρυξη της Κεντρικής Επιτροπής των Κομμουνιστών Στρατιωτών: "Δεν μπορείτε να έχετε εσείς πατρίδα ούτε ιδανικά. Τα ιδανικά σας και η πατρίδα σας είναι κλεισμένα μέσα στο σιχαμερό σας συμφεροντολογικό σας εγώ που την κτηνώδη απληστία του χουταίνει η θυσία του ανθρώπινου αίματος. Η πατρίδα αυτή που την περιτριγυρίζετε μ' ένα γελοίο πλασματικό φωτοστέφανο είναι η δική μας η Πατρίδα. Και αληθινοί πατριώτες είμαστε εμείς. Όχι γιατί σκοτωθήκαμε και σκοτώσαμε άλλους ανθρώπους και ματώσαμε και ταλαιπωρηθήκαμε για τα συμφέροντά σας κάτω από την πίεση της βίας σας, αλλά γιατί το κήρυγμα της μεγάλης αλήθειας που 'ρχεται βροντόφωνο από και πάνω (σ.τ.σ. σοβιετική Ρωσία) μας σφυρηλάτησε την καρδιά μας με τη θέληση της αγαπημένης πατρίδας μας, αναγεννημένης και ευτυχισμένης, με τη δύναμη την ακαταμάχητη που χρειάζεται στους μεγάλους απολυτρωτικούς αγώνες..."

Οι Επιπτώσεις της πολιτικής του ΣΕΚΕ

Ο Αβραάμ Μπεναρόγια περιέγραψε ως εξής την οργάνωση των κομμουνιστικών αντιπολεμικών πυρήνων στο μέτωπο: "Μια ευρεία αντιπολεμική προπαγάνδα εις το μέτωπον και τα μετόπισθεν αναπτύσσεται. Οργανώνονται ενιαχού στρατιωτικοί κύκλοι προς μελέτη και συζήτηση. Ένα κόμμα αντιπολεμικό δημιουργείται στο μέτωπο."

Οι πυρήνες, που οργανώνονται στις μονάδες, καταφέρνουν να έχουν καλή λειτουργία και να εκδίδουν ακόμα και εφημερίδες. Το σύνθημα "Στα σπίτια μας" αρχίζει να επικρατεί στο μέτωπο. Οι Κομμουνιστικοί Πυρήνες παίρνουν υπό τον έλεγχο τους το μεγαλύτερο μέρος των σιδη-

ροδρόμων του μετώπου, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά των λιποτακτών. Ο Δ. Λιβιεράτος στο βιβλίο του "Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1923" γράφει: "Μέσα σε λίγες εβδομάδες ολόκληρο το Μέτωπο καταρρέει, όχι τόσο από τα χτυπήματα του αντιπάλου, όσο γιατί οι Έλληνες στρατιώτες βαρέθηκαν να πολεμάνε και γυρίζουν στα σπίτια τους. Κάνουν "απεργία πολέμου" κατά μια έκφραση της εποχής". Το ίδιο ισχυρίζεται και ο Αβραάμ Μπεναρόγια στη βιογραφία του: "Η απεργία του στρατού στο μέτωπο, έλυσε τη μικρασιατική τραγωδία."

Ο σοβιετικός καθηγητής Α. Νόβιτσεφ, στο βιβλίο του Turtsia: Kratkaya Istoria (σελ. 161), γράφει: "Χάρη στην εκτεταμένη προπαγάνδα του Ελληνικού Κομμουνιστικού Κόμματος, που συνεργάστηκε με το Κομμουνιστικό Κόμμα της Τουρκίας ... 100.000 φυγόστρατοι ή λιποτάκτες απέφυγαν τον ελληνικό στρατό... Ομάδες των κομμουνιστών παλαιμάχων της Μικράς Ασίας κινούνταν ότι είχαν παίξει "οργανικό" ρόλο διαδίδοντας τη σύγχυση και τον πανικό ανάμεσα στις ελληνικές μονάδες τις κρίσιμες μέρες του Αυγούστου του 1922, όταν ο τουρκικός στρατός διέσπασε τις ελληνικές γραμμές... Αν και η αποτελεσματικότητα των κομμουνιστών πρακτόρων, την κρίσιμη στιγμή δεν πρέπει να υπερτιμηθεί, συνέβαλαν στην περαιτέρω διάσπαση του μετώπου όταν η τουρκική επίθεση έφτασε στο αποκορύφωμα της."

Αντίστοιχη άποψη για τη μειωμένη αποτελεσματικότητα των Πυρηνών εκφράζει και ο Νίκος Ψυρρούκης, ο οποίος υποστηρίζει ότι η πολιτική επιρροή των κομμουνιστών ηγετών δεν ήταν τόσο αποφασιστική, ώστε να καθορίσει τις εξελίξεις.

Πάντως, αρκετά χρόνια μετά, ο ηγέτης του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδης σε άρθρο του στην εφημερίδα "Ριζοσπάστης" θα γράψει: "Η Μικρασιατική Εκστρατεία δεν χτυπούσε μόνο τη νέα Τουρκία, μα στρεφόταν και ενάντια στα ζωτικότερα συμφέροντα του ελληνικού λαού. Γι' αυτό και μεις, όχι μόνο δεν λυπηθήκαμε για την αστικοαυτοκρατορική ήττα στη Μικρά Ασία μα και την επιδιώξαμε."

Το απόσπασμα αυτό, από άρθρο που γράφτηκε στις 12 Ιουλίου 1935, είναι άκρως αποκαλυπτικό μιας απίστευτης αλλοτρίωσης και μιας τερατώδους ιδεολογικής κατασκευής. Γιατί, ενώ στην περίπτωση των Σλαβομακεδόνων -ακόμα και όταν το 1929 ήταν μικρή μειοψηφία στον ελληνομακεδονικό χώρο-η θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος ήταν "ανεξάρτητη Μακεδονία", στην περίπτωση του μικρασιατικού ελληνισμού η στάση ήταν ακριβώς αντίθετη, παρόλο, που η ίδια η Σοβιετική Ένωση την άνοιξη του 1922 -μετά τις συμφωνίες που είχε υπογράψει με το Λονδίνο η κεμαλική κυβέρνηση-αναγνώρισε την ύπαρξη μικρασιατικού προβλήματος και ζήτησε να μεσολαβήσει για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων της Δυτικής Μικράς Ασίας με τη δημιουργία μιας αυτόνομης ζώνης.

Η στάση των μπολσεβίκων

Η Οκτωβριανή Επανάσταση και τα ιδιαίτερα συμφέροντα των μπολσεβίκων, δηλαδή της νέας τάξης πραγμάτων, καθόρισαν τις γεωπολιτικές ισορροπίες. Εκτός από την ανατροπή των παραδοσιακών πολιτικών συσχετισμών των μεγάλων δυνάμεων, σημαντική επίπτωση είχαν τα ίδια τα συμφέροντα των μπολσεβίκων. Η προσπάθεια εξευμενισμού των πολυάριθμων μουσουλμανικών και τουρκογενών πληθυσμών της ρωσικής αυτοκρατορίας και η συμμαχία με το ισχυρό παντουρκιστικό κίνημα της Κεντρικής Ασίας κατά των αντιμπολσεβικών δυνάμεων, όρισαν τις αρχικές κατευθύνσεις εξωτερικής πολιτικής: "Η Κωνσταντινούπολη πρέπει να μείνει στα χέρια των Τούρκων", και "Η συμφωνία για τη διανομή της Τουρκίας (σ.τ.σ. η μυστική αγγλορωσική συνθήκη του 1915) και την προσάρτηση της Αρμενίας σκίστηκε και ακυρώθηκε".

Στις 13 Ιανουαρίου του 1918 διατυπώνεται στην εφημερίδα "Πράβδα" το νέο "δόγμα ακεραιότητας της Τουρκίας". Οι μπολσεβίκοι τήρησαν με απόλυτη συνέπεια τη γραμμή αυτή όλα τα επόμενα χρόνια. Καταρχάς, με τη Συνθήκη του Μπρεστ Λιτόφσκ το Μάρτιο του 1918, παραδίδουν στην Τουρκία τον Ανατολικό Πόντο και τις

περιοχές Καρς και Αρνταχάν του Καυκάσου. Παράλληλα, παραχώρησαν στους Γερμανούς όλη σχεδόν την Ουκρανία. Μόνον η νίκη της Αντάντ επιτρέπει στους σοβιετικούς να επανακτήσουν και πάλι τις δυτικές περιοχές της εκπεσούσης ρωσικής αυτοκρατορίας.

Παράλληλα αντιδρούν στις προσπάθειες απελευθέρωσης των υπόδουλων εθνών και την αντικατάσταση της νεοτουρκικής εθνικιστικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με εθνικά κράτη. Παρότι σε σοβιετικά κείμενα αναγνωρίζεται ότι το κέντρο του τουρκικού έθνους βρισκόταν στις εσωτερικές περιοχές της Ανατολίας, εν τούτοις, για λόγους εξωτερικής πολιτικής υποστηρίζουν τον πλήρη μετασχηματισμό ολόκληρου του χώρου σε εθνικό τουρκικό κράτος. Στη σοβιετική "Παγκόσμια Ιστορία" αναγράφεται: "Πριν ακόμα υπογραφεί το σύμφωνο της Μόσχας (σ.τ.σ. Απρίλιος 1920), η σοβιετική κυβέρνηση είχε αρχίσει να βοηθά τον τουρκικό λαό. Αργότερα η βοήθεια αυξήθηκε και πλάτυνε, παρόλο που η ίδια η Σοβιετική χώρα δοκίμαζε τεράστιες στερήσεις. Η σοβιετική κυβέρνηση, έδωσε δωρεάν στον τουρκικό λαό πάνω από 10 εκατομμύρια χρυσά ρουβλία, σημαντικές ποσότητες από όπλα, πυρομαχικά κ.τ.λ. Η ανιδιοτελής σοβιετική ενίσχυση βοήθησε την Τουρκία να συγκεντρώσει δυνάμεις, να οργανώσει τακτικό στρατό και να ανακόψει την επίθεση των Άγγλων και Ελλήνων εισβολέων."

Σοβιετικοί ιστορικοί αναφέρουν στην "Παγκόσμια Ιστορία" ότι με τη σοβιετοτουρκική συνθήκη φιλίας την περίοδο της Μικρασιατικής Εκστρατείας: "...ο τουρκικός λαός είδε ότι δεν ήταν μόνος του στον αγώνα του και πως μπορούσε να λογαριάζει στη φιλία και στη βοήθεια του σοσιαλιστικού κράτους". Ο ίδιος ο Β. Ι. Λένιν γράφει: "Η λεηλασία, στην οποία οι ιμπεριαλιστικές κυβερνήσεις καταδίκασαν την Τουρκία, προκάλεσε μια τέτοια αντίδραση που ανάγκασε τα ισχυρά ιμπεριαλιστικά κράτη να μαζέψουν τα χέρια τους." Χαρακτηριστικές είναι οι οδηγίες που δίνει ο Λένιν στον πρώτο σοβιετικό πρέσβη που αποστέλλεται στη Άγκυρα: "Ο Μουσταφά Κεμάλ Πασά δεν είναι σοσιαλιστής. Πάντως φαίνεται ότι είναι υπέροχος οργανωτής, έξυπνος, ηγήθηκε της αστικοδημοκρατικής επανάστασης προαξικόπη-

μα τον 1908 είχε διαταράξει τις παραδοσιακές ισορροπίες των κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων, και τα έβαλε με τους ιμπεριαλιστές επιδρομείς... Είναι ανάγκη να βοηθηθεί. Και αυτό είναι σημαντική δουλειά προς τους Τούρκους εργάτες και αγρότες. Να ποιο είναι το νόημα της δουλειάς σας: Να σέβετε την τουρκική κυβέρνηση, τον τουρκικό λαό, να μην είστε υπεροπτικός και προπάντων να μην αναμειγνύστε στις εσωτερικές υποθέσεις."

Όμως λίγο αργότερα, ο Μουσταφά Κεμάλ Πασά, αυτός ο "υπέροχος οργανωτής" σύμφωνα με τον Λένιν, ήταν τόσο "έξυπνος" ώστε να επιχειρήσει να προσεγγίσει τους δυτικούς και να εκφράσει τα συμφέροντα τους στο χώρο της Εγγύς Ανατολής, κάτι που απέτυχε να το κάνει η Ελλάδα λόγω των εσωτερικών της αντιδικιών. Έτσι, ένα χρόνο περίπου μετά από την υπογραφή της σοβιετοτουρκικής συνθήκης φιλίας, στη 18η συνεδρίαση του 4ου Συνεδρίου της, η Κομμουνιστική Διεθνής θα καταγγείλει την κεμαλική κυβέρνηση: "Μετά τις συνθήκες του Λονδίνου, η κυβέρνηση της Άγκυρας είναι κυβέρνηση προδοτική".

Ήταν όμως πολύ αργά για τους Έλληνες της Μικράς Ασίας και για τους άλλους λαούς. Η κεμαλική κυβέρνηση είχε ισχυροποιηθεί με τα σοβιετικά μέσα ακολούθησε το δικό της δρόμο. Η πολιτική αδυναμία της Ελλάδας, που προκλήθηκε από τον Διχασμό, επέτρεψε στον κεμαλικό στρατό να νικήσει τον πολυαριθμότερο και καλύτερα εξοπλισμένο ελληνικό και να επιβάλλει τη σιωπή του τάφου σε όλη τη μικρασιατική χερσόνησο.

Τα ιδεολογήματα

Μετά το τέλος του πολέμου και την ολοκλήρωση της ανταλλαγής των πληθυσμών, η Αριστερά συγκροτεί και προπαγανδίζει συστηματικά ένα πλήρες σύστημα ερμηνείας των γεγονότων που προηγήθηκαν. Σύμφωνα μ' αυτό:

-Η Ελλάδα, ως όργανο του δυτικού ιμπεριαλισμού ευθύνεται για την επίθεση κατά της Τουρκίας,

-Η Ελλάδα κατέλαβε εδάφη της Τουρκίας,

-Το κεμαλικό κίνημα υπήρξε προσεδεντικό ε

θνικοαπελευθερωτικό κίνημα.

-Ο τουρκικός λαός αντέδρασε στην ελληνική κατοχή του εδάφους του με έναν εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο.

Το συγκεκριμένο σύστημα ερμηνείας αγνοεί πλήρως τα εξής δεδομένα:

-Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ηττήθηκε η φεουδαρχική πολυεθνική μουσουλμανική Οθωμανική Αυτοκρατορία.

-Φυσιολογική εξέλιξη της κατάρρευσης της Αυτοκρατορίας ήταν η αντικατάσταση της από εθνικά κράτη.

-Την περίοδο 1919-1922 δεν υπήρχε τουρκικό κράτος, το οποίο ιδρύθηκε το 1923. -Η επίσημη τουρκική ιδεολογία δεν θεωρεί το εθνικό τουρκικό κράτος, τη σύγχρονη Τουρκία, ως συνέχεια της πολυεθνικής μουσουλμανικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

-Το κεμαλικό κίνημα δεν εξέφρασε την ανύπαρκτη τουρκική αστική τάξη, αλλά τα στρατιωτικά στρώματα τα οποία οικειοποιήθηκαν τα εδάφη και τον πλούτο των χριστιανικών ομάδων που υπέστησαν τη γενοκτονία.

-Η κυριαρχία των Τούρκων εθνικιστών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά το πραξικόπημα του 1908 είχε διαταράξει τις παραδοσιακές ισορροπίες των κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων.

Από τον Οκτώβριο του 1911 η τουρκική κυβέρνηση, που συγκρότησε η εθνικιστική οργάνωση "Ένωση και πρόοδος" είχε αποφασίσει σε επίσημο συνέδριο την αφομοίωση ή την εξόντωση των χριστιανών της Αυτοκρατορίας από εξοπλισμένες παρακρατικές ομάδες.

-Με αφορμή την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου άρχισε συστηματική εξόντωση των χριστιανικών ομάδων (Ελλήνων, Αρμενίων, Ασσυρίων κ.ά.) με εκατοντάδες χιλιάδες θύματα.

-Η αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη το Μάιο του 1919 ήταν συνέχεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της αναπόφευκτης διευθέτησης της μεταπολεμικών γεωπολιτικών ισορροπιών, κατά συνέπεια ο ελληνοτουρκικός πόλεμος δεν προκλήθηκε από την Ελλάδα.

-Οι Έλληνες αποτελούσαν σημαντικές πολυάν-

θρωπές κοινότητες και όχι απλά μειονότητες σε συγκεκριμένα σημεία του οθωμανικού εδάφους, όπως η Σμύρνη, η Κωνσταντινούπολη με την Ανατολική Θράκη και ο Πόντος στο μικρασιατικό βορρά.

-Οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν δικές τους αυτόνομες πολιτικές εκφράσεις (Μικρασιατική Άμυνα στην Ιωνία και Εθνοσυνέλευση του Πόντου στο Βορρά), μέσω των οποίων διεκδικούσαν τη χειραφέτηση από την οθωμανική απολυταρχία και το νεοτουρκικό εθνικισμό.

-Μετά το τέλος του πολέμου, με δεδομένο την πραγματοποίηση γενοκτονίας την περίοδο 1914-1918, δεν υπήρχε καμιά περίπτωση να νοιώσουν ασφαλείς οι Έλληνες της καθ' ημάς Ανατολής σ' ένα τουρκικό εθνικό κράτος ως μειονότητες.

-Η Ελλάδα, ως ελεύθερο κράτος των Ελλήνων δεν μπορούσε να αδιαφορεί για την πολιτική μοίρα των πολυάνθρωπων ελληνικών κοινοτήτων της Ανατολής, τη στιγμή που ο γεωπολιτικός χάρτης βρισκόταν υπό διαμόρφωση.

Η αλλοτρίωση

Η προσέγγιση αυτή καθόρισε όλες τις γενιές των Ελλήνων Αριστερών, με αποτέλεσμα την παραμόρφωση της εικόνας που έχουν για την πρόσφατη ιστορία και τον περιβάλλοντα κόσμο. Η ελλειπτική συνείδηση που χαρακτηρίζει το σύγχρονο ελληνισμό, διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τα ιδεολογήματα αυτά, καθώς και τις αποσιωπήσεις, που διαχύθηκαν σ' ολόκληρη τη νεοελληνική κοινωνία. Επίσης, μεγάλο μέρος της νεοελληνικής ιστοριογραφίας επηρεάστηκαν απολύτως. Μέχρι σήμερα, οι ιδεολογικοί απόγονοι του ΣΕΚΕ αναπαράγουν την οπτική αυτή. Κάποιοι ελλαδίτες κομμουνιστές ερευνητές προβάλλουν την ίδια ακριβώς επιχειρηματολογία (βλ. Η Μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή), άλλοι, πιο εκσυγχρονισμένοι, επιλέγουν να αποσιωπούν πλήρως την παράμετρο "Έλληνες της Ανατολής", τη σημασία της Μικρασιατικής Καταστροφής, να περιφρονούν τις απόψεις αλλά και τη σύγχρονη παρουσία των πρασφύγων και των απογόνων, εκφράζοντας με τον πιο έντονο τρόπο

την Ιστορία μόνο σχετικά με το κράτος της Ελλάδας, εμποδώνοντας έτσι πλήρως της ελλειπτική εικόνα του πρόσφατου παρελθόντος στον Έλληνα πολίτη (βλ. Ιστορία της Ελλάδας στον 20, δίτομο, εκδ. Βιβλιόραμα). Τραγικότερη όμως επιβίωση της παραδοσιακής αντιμικρασιατικής στάσης υπήρξε η αρνητική πολιτική παρέμβαση

κύκλων του, Συνασπισμού και της Αυγής, των "εκουγχρονιστών" του Μπίστη, του Ελεφάντη και άλλων μαζί με ερευνητές του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, όταν η κοινωνία των Μικρασιατών στην Ελλάδα διεκδίκησε την αναγνώριση της γενοκτονίας που υπέστη από τον τουρκικό εθνικισμό

ΔΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Αναφερόμενοι στην ήττα των Ελλήνων στη Μικρά Ασία, δεν είναι δυνατόν να μην ομολογηθεί ότι η κύρια ευθύνη βαραίνει το Λαϊκό Κόμμα και το Παλάτι, τους τελικούς διαχειριστές της κρίσης από το Νοέμβριο του 1920, δηλαδή το σύνολο της φιλομοναρχικής παράταξης, που εφεξής θα αποκαλούμε "Παλαιοδεξιά".

Η ήττα, η οποία υπήρξε το αποτέλεσμα μιας εξαιρετικά ανορθολογικής συμπεριφοράς (επαναφορά του γερμανόφιλου βασιλιά, διορισμός ανίκανων στρατιωτικών ηγετών, κακή οργάνωση των πολεμικών επιχειρήσεων, απαγόρευση αυτοοργάνωσης των Μικρασιατών, απόρριψη του αιτήματος αυτονομίας της Ιωνίας, απαγόρευση λειτουργίας της Μικρασιατικής Άμυνας, έλλειψη γραμμής άμυνας στη Σμύρνη, απόλυτη πολιτική και στρατιωτική εγκατάλειψη του ποντιακού ελληνισμού στο μικρασιατικό βορρά κ.ά.), η οποία οφειλόταν στο γεγονός ότι η παράταξη αυτή εξέφραζε την εποχή εκείνη μόνο τα νέα γραφειοκρατικά στρώματα της Παλαιάς Ελλάδας. Τα συνθήματα "Μικρά πλην έντιμος Ελλάς" και "Οίκαδε", αντανακλούν με τον πλέον έντονο τρόπο την πραγματικότητα αυτή.

Ιδεολογικά, η παλαιοδεξιά αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του κρατικισμού του νεαρού ελληνικού βασιλείου και του ιδιότυπου εθνικισμού του βαλκανικού ελληνισμού, που περιόριζε τις επιδιώξεις του στη βαλκανική ενδοχώρα, τόνιζε περισσότερο την ελληνοσλαβική αντίθεση και χαρακτηριζόταν από μια φιλοτουρκική προδιάθεση. Χαρακτηριστική μορφή υπήρξε ο Ίων Δραγούμης -ο πλέον φωτισμένος εκπρόσωπος των δυνά-

μεων αυτών- ο οποίος καλλιέργησε συστηματικά τις αυταπάτες περί ελληνοτουρκικής συνενόησης. Ακόμα και τη στιγμή που ο ελληνισμός έδινε την ύστατη μάχη στο μικρασιατικό μέτωπο, ο ίδιος ο Δραγούμης -αυτεξόριστος στο Παρίσι - θεωρούσε ως μέγιστο πραγματικό εχθρό, τον Βενιζέλο, καθώς και τους Μικρασιάτες μαζί με τους Κρητικούς. Σε καμιά μορφή της παλαιοδεξιάς δε συναντούμε διαφορετική προσέγγιση. Οι μύχιες σχέψεις του μέλλοντα δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά, όπως προβάλλουν από το ημερολόγιό του, έρχονται να επιβεβαιώσουν αυτή την καταλυτική διαπίστωση. Επειδή κανείς από το χώρο αυτό δεν είχε πιστέψει στο μικρασιατικό εγχείρημα, γι αυτό συναντούμε αυτή την εξαιρετικά ανορθολογική -σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο- διαχείριση, που νομοτελειακά οδήγησε στην ήττα.

Μόνο μέσα σ' αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο μπορεί να κατανοηθεί η άσχημη αντιμετώπιση του μικρασιατικού πληθυσμού, τόσο πριν την Ήττα, όσο και μετά. Η αρνητική αντιμετώπιση εκφράστηκε με συγκεκριμένους τρόπους που συνέβαλαν στον εγκλωβισμό του ελληνικού πληθυσμού μετά την Ήττα και τη σφαγή μεγάλου μέρους του από τα κεμαλικά στρατεύματα. Για παράδειγμα: στις 28 Ιουνίου 1922 και ενώ είχε αρχίσει να συζητείται σοβαρά η απαγγίστρωση από τη Μικρά Ασία στα ανώτερα κυβερνητικά και στρατιωτικά κλιμάκια, η κυβέρνηση θεσπίζει το νόμο 2670/22 με τον οποίο απαγορεύτηκε η έξοδος του ελληνικού πληθυσμού από τη Μικρά Ασία. Ο νόμος προέβλεπε αυστηρότατες ποινές, πειθαρχικές και χρηματικές, στην περίπτωση σύλληψης

πλοίων που μετέφεραν πληθυσμό. Ακόμα και μετά την κατάρρευση του μετώπου που άρχισε στις 30 Αυγούστου, οι αρχές προσπαθούσαν να αποκρύψουν την είδηση από τον ελληνικό πληθυσμό και να αποτρέψουν την φυγή του. Υπάρχουν καταγγελίες κατά των ελληνικών αρχών της Σμύρνης, για βίαιη εμπόδιση αναχώρησης Ελλήνων της Ιωνίας, λίγες μόλις ημέρες πριν την είσοδο του τουρκικού στρατού στην πόλη.

Φοβερό είναι το περιστατικό που αναφέρει ο ιστορικός Γρηγόρης Δάφνης στο έργο του "Η Ελλάς μεταξύ των δύο πολέμων": *Ενώ είχε σπάσει το μέτωπο και ο τουρκικός στρατός προέλεινε ανεμπόδιτος προς τη Σμύρνη, ο νεαρός τότε πολιτικός Γεώργιος Παπανδρέου, που βρισκόταν στο γραφείο του αρμοστή Αριστείδη Στεργιάδη, ρωτά τον επίσημο εκπρόσωπο της Ελλάδας "Γιατί δεν ειδοποιείται τον κόσμο να φύγει;" για να λάβει την παρακάτω απάντηση από τον Στεργιάδη, τον επίσημο εκπρόσωπο της Ελλάδας στην Ιωνία: "Καλύτερα να μείνουν εδώ να τους σφάζει ο Κεμάλ, γιατί αν πάνε στην Αθήνα θα αποτρέψουν τα πάντα".*

Αυτή η προσέγγιση καθόρισε και τις συμπεριφορές τις επόμενες δεκαετίες. Την προσπάθεια εξάλειψης της ιστορικής μνήμης του μικρασιατικού ελληνισμού και την απόκρυψη της τεράστιας σημασίας της Ήπιας, καθώς και του μεγάλου αριθμού των θυμάτων θα την βλέπουμε διαρκώς για δεκαετίες μετά. Είναι αποκαλυπτικά τα όσα είπε το 1957 από το επίσημο βήμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ο Ευάγγελος Αβέρωφ, τότε υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή: *"Ο πόλεμος αυτός (σ.τ.σ. ο μικρασιατικός) έγινε διότι προσεκληθήμεν όπως συμμετάσχομεν εις αυτόν υπό της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, οι οποίοι δυνάμει της Συνθήκης των Σεβρών, εισέβαλαν εις την Μικράν Ασίαν και εκάλεσαν την Ελλάδα εις την ακτήν, την οποία όντως κατέλαβαν... Πρέπει να αναγνωρίσωμεν ότι η Τουρκία απήντησε με μίαν υπερηφάνειαν και μία γενναιότητα, η οποία της έδωσε την εθνική της ανεξαρτησίαν. Αλλά πρέπει να υπάρξει προσοχή προτού αναφερθεί ο πόλεμος αυτός ως πόλεμος ελληνικής κατακτήσεως. Ήτο πόλεμος συμμαχικής κατακτήσεως, εις την οποίαν η*

Ελλάς εκλήθη να λάβει μέρος, αλλά βεβαίως δεν ήτο ελληνικός πόλεμος..."

Την ίδια περίοδο, ο ίδιος πολιτικός από την ίδια θέση, όπως και ο Παναγιώτης Πιπινέλης, ζήτησε επισήμως από τον Αυστριακό υπουργό Εξωτερικών να εμποδίσει τον Έλληνα ιστορικό Πολυχρόνη Ενεπεκίδη να έχει πρόσβαση στα κρατικά αρχεία της Βιέννης. Οι δύο Έλληνες πολιτικοί επιζητούσαν να μην έρθουν στο φως τα αποκαλυπτικά έγγραφα των Γερμανών και Αυστριακών διπλωματών της περιόδου 1909-1918, μέσα από τα οποία προβάλε ανάγλυφα όλο το σχέδιο του νεοτουρκικού κομιτάτου για εξόντωση των χριστιανικών ομάδων της καθ' ημάς Ανατολής. Επί πλέον, μέσα από τις μαρτυρίες των συμμάχων της εθνικιστικής Τουρκίας, αποδεικνυόταν το γεγονός ότι διαπράχτηκε γενοκτονία κατά των ελληνικών πληθυσμών της Μικράς Ασίας. Το επιχείρημα των Αβέρωφ και Πιπινέλη ήταν ότι η δημοσίευση του αρχειακού υλικού θα έβλαπτε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Η παραδοσιακή φιλοτουρκική στάση της παλαιοδοξιάς διαμόρφωσε μια συνείδηση ανοχής και αιτιολόγησης των εγκλημάτων που διέπραξε ο τουρκικός εθνικισμός κατά των Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Η ανυπαρξία οποιασδήποτε αναφοράς στις σφαγές των Ελλήνων, ακόμα και από τα θεωρούμενα ως εθνικιστικά καθεστώτα των δύο δικτατοριών είναι αποκαλυπτική. Οι Απριλιανοί είχαν απαγορεύσει ακόμα και τη χρήση της λέξης "Τούρκος" κατά τους εορτασμούς της επετείου της 25ης Μαρτίου, αντικαθιστώντας την με τη λέξη "εχθρός". Έτσι, όταν από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οι Πόντιοι -ως πρώτη ομάδα των Ελλήνων της καθ' ημάς Ανατολής που διεκδίκησε την αναγνώριση της γενοκτονίας- διατύπωσαν το σχετικό αίτημα, συνάντησαν αρχικά την αμηχανία, κατόπιν την άρνηση από συγκεκριμένα άτομα και κύκλους που διατύπωσαν γραπτώς τις αντιρρήσεις τους. Τέλος στη διεκδυσία έδωσε τελικά ο τότε υφυπουργός Εξωτερικών κ. Βύρων Πολύδωρας με επίσημη ανακοίνωση του το Μάιο του 1992, που ισοτέλεσε το προάγγελό της ομόφωνης αναγνώρισης της Γενοκτονίας από τη Βουλή των Ελλήνων δύο χρόνια αργότερα.

ΧΕΛΜΑ ΣΤΑΡΚ-ΠΑΠΑΛΟΛΑ

της Λευκής Σαμαρά

Το όνομα Χέλμα Παπαλόλα το άκουγα πολύ συχνά στην Νάουσα. Όλοι μιλούσαν για μια όμορφη γερμανίδα, που αγάπησε την πόλη και τους κατοίκους της, τόσο πολύ, ώστε να μπει πολλές φορές στον κίνδυνο, να προτάξει στην κυριολεξία τον εαυτό της και την ζωή της, επί κατοχής, για να γλυτώσει τους συμπατριώτες της Ναουσαίους.

Πρώτη φορά, δημόσια σε γραπτό κείμενό του, στην "Φωνή της Ναούσης" ο αείμνηστος Άγγελος Βαλταδώρος αναφέρθηκε με ευγνωμοσύνη στην παρέμβασή της προς τους Γερμανούς συμπατριώτες της, για να σώσει τις ζωές συλληφθέντων Ναουσαίων.

Το όνομα της Χέλμας το ξανασυναντώ, σε μια προδημοσίευση αναμνήσεων, που είχα την τιμή να μου δώσει να τις διαβάσω, ο γνωστός ναουσαίος γιατρός Γιώργος Κουκούλος, ο οποίος αναφέρει τα εξής. "Η είσοδος των Γερμανών στην Ελλάδα το 1941 με βρήκε κάτοχο μιας ικανοποιητικής γνώσης της γερμανικής γλώσσας, ώστε το 1942 να χρησιμεύω ως διερμηνέας διαφόρων επαγγελματιών που ήθελαν να αποσπάσουν άδειες μετακινήσεως από το γερμανικό φρουραρχείο, αλλά και σε πολλούς ναουσαίους έκανα τον διερμηνέα στο νοσοκομείο, όπου Γερμανοί γιατροί εξήταζαν και παρείχαν ιατρική υπηρεσία και φροντίδα στον λαό της Νάουσας.

Την ίδια χρονική περίοδο είχε ανοίξει, με δάσκαλο τον γερμανομαθή εξάδελφό μου Αριστοτέλη Πλατσούκα, η Γερμανική Ακαδημία του Μονάχου παράρτημα στην

Νάουσα για την διάδοση της γερμανικής γλώσσας, στο οποίο φοιτούσα μαζί με άλλους συμμαθητές μου και συμμαθήτριες.

Την άνοιξη του 1943, και την ένοπλη δράση του Ε.Λ.Α.Σ., σε μια επιχείρηση στο Βέροιο, ένα απόσπασμα Γερμανών, με έναν επιστρατευμένο υλοτόμο για οδηγό και τον Αριστοτέλη Πλατσούκα ως διερμηνέα, συγκρούστηκε με μια αξιόλογη δύναμη ανταρτών που τους είχε στήσει ενέδρα. Με τα πρώτα πυρά έπεσε νεκρός ο οδηγός.

Το απόσπασμα των Γερμανών υποχώρησε ατάκτως, ο δε Αριστοτέλης Πλατσούκας που είδε τον χάρο με τα μάτια του (πήρε τέτοια λαχτάρα, που επί χρόνια ταράζονταν τον ύπνο του), ύστερα από δραματική ταλαιπωρία, επέστρεψε στη Νάουσα

Ο Παπα-Λόλας με την οικογένειά του.

σε κακό χάλι και έφυγε αμέσως για να εγκατασταθεί στην Θεσσαλονίκη.

Οι Γερμανοί αμέσως αξίωσαν επιτακτικά από τον δημαρχούντα, τότε, Αργύρη Παπαθανασίου να τους υποδείξει διερμηνέα για να τον επιστρατεύσουν σε ενδεχόμενη πολιτική επιχείρηση.

Ο Παπαθανασίου υπέδειξε εμένα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μεγάλη αγωνία και τρόμος στην οικογένεια μου, αφού ακόμα δεν είχα τελειώσει το Λύκειο.

Η θέση μου ήταν δεινή. Πάνω στην απελπισία μου αποτάνθηκα στην Χέλμα Παπαλόλα, η οποία γνώριζε τον φρούραρχο και κατάφερε να σβήσει το όνομά μου από τα κατάστιχα των Γερμανών.

Δεν οφείλω μόνον εγώ χάρι και ευγνωμοσύνη στην υπέροχη, σεμνή, και αξιοσέβαστη με όλη την σημασία της λέξεως, μακαρίτισσα, ήδη, Χέλμα Παπαλόλα.

Όλη η πόλις της Ναούσης, της οφείλει ευγνωμοσύνη γιατί την απήλλαξε από πολλά δεινά. Όσες φορές οι Γερμανοί έψαχναν υπόπτους για αντίποινα, παρενέβαινε η Χέλμα, σώζοντας, έτσι, πολλές ζωές. Ακόμα και για φυλακισμένους Ναουσαίους στην Θεσσαλονίκη φρόντιζε η Χέλμα Παπαλόλα."

Τύχη αγαθή, ήταν η φίλια μου με μια από τις κόρες της Χέλμας, την Ελισάβετ, την αγαπημένη μου Βέτα Μέριτζου, που μαζί με την αδελφή της Δόμνα Χατζηφωτιάδου μου μίλησαν για την μητέρα τους Χέλμα και την οικογένεια του Δημήτρη, του Μήτσου για τους φίλους του, Παπαλόλα.

Ο Μήτσος Παπαλόλας ήταν γιος του ράφτη Γιάννη Παπαλόλα και εγγονός του παπα-Λόλα, ο οποίος βάφτισε και η υπογραφή υπάρχει στο βαπτιστικό της Σμαραγδής Λυσιμάχου-Δούδου.

Ο Γιάννης Παπαλόλας, παντρεύτηκε την Ελισάβετ Λίτη, το γένος Μπρούβαλη και απέκτησαν έξι παιδιά. Τα τρία πέθαναν πολύ μικρά, η Δόμνα λίγο μεγαλύτερη, ο Στέργιος δεκαέξι χρονών, και ο Μήτσος, που γεννήθηκε το 1909 έμεινε το μοναχοπαίδι.

Ο Γιάννης Παπαλόλας συνεταιρίστηκε με τους

Η Χέλμα Στάρκ το 1932

Λαναράδες όταν έγιναν τα εργοστάσια, δίνοντάς τους ένα μπαξέ του, στο χώρο που ήθελαν να κτιστούν τα καινούρια κτήρια. Ο Γιάννης πέθανε νεώτατος, σε ηλικία 32 χρονών.

Όταν ο Μήτσος ήταν 21 χρονών, οι Λαναράδες τον έστειλαν με δικά τους έξοδα στο Κρέτεν της Γερμανίας να σπουδάσει χημικός-βαφέας νημάτων.

Με την Χέλμα γνωρίστηκαν στο κλαμπ του τένις της γερμανικής πόλης και ο έρωτας υπήρξε κεραυνοβόλος.

Το Κρέτεν αποτελούσε κέντρο της γερμανικής υφαντουργίας και η Χέλμα ήταν κόρη του βιομηχάνου υφασμάτων γραβατών Στάρκ και απόφοιτη της παιδαγωγικής σχολής.

Όταν μίλησε στους γονείς για την απόφασή τους να παντρευτεί την Χέλμα Στάρκ, η μάνα του Ελισάβετ δεν δέχτηκε ούτε καν να το ακούσει.

Ο Μήτσος και η Χέλμα Παπαλόλα

και όταν ο Μήτσος το 1935 παντρεύτηκε την Χέλμα, οι Λαναράδες, τόσο θύμωσαν, που απαίτησαν από τον νεαρό Παπαλόλα, να τους επιστρέψει όλα τα χρήματα που δαπάνησαν για τις σπουδές του. Ο Μήτσος, στεναχωρήθηκε πάρα πολύ με τις αντιδράσεις αυτές, τόσο που αρρώστησε αλλά φυσικά τα επέστρεψε μέχρι τελευταία δεκάρα....

Πρώτη φορά η Χέλμα ήρθε στην Νάουσα, πριν τον γάμο της, το 1934. Ο Μήτσος της έλεγε πως η Νάουσα είναι μια βιομηχανική πόλη με πολύ πράσινο, και η Χέλμα νόμιζε πως θα έβρισκε ένα άλλο Κρέτεν.

Αντί για μια βιομηχανική πόλη πράσινη, βρήκα μια πόλη χωρίς δρόμους, γεμάτη με πέτρες και σκέφτηκα πως κάπως έτσι πρέπει να είναι η κόλαση" διηγιόταν αργότερα η Χέλμα. Στους γονείς της όμως στην Γερμανία, τον Μάξ και την

Έμα έγραφε πως η πόλη ήταν σαν τον....παράδεισο.

Ετσι, όταν ήρθε η μητέρα της για πρώτη φορά να δει που μένει η κόρη της και τα πρώτα σπίτια που αντίκρισε φθάνοντας στην πόλη ήταν ο νταμπλαχανάς, η γυναίκα λιποθύμησε. Αυτό κακοφάνηκε πολύ στους Ναουσαίους που το έμαθαν. Τάχα τι είναι παραπάνω αυτοί και δε τους άρεζε η Νάουσα, έλεγαν.

Παρηγοριά της Χέλμας, ήταν η συντροφιά μιας άλλης γερμανίδας, της Ζάουερβαλ που ο άνδρας της δούλευε στα τραίνα και έμεναν στην Νάουσα, και ο Άγιος Νικόλας.

Όταν το 1935 παντρεύτηκαν και η Χέλμα ήρθε να ζήσει πια στην Νάουσα, όλοι βιγλούσαν την γερμανίδα μέσα από τις πύλες των παραθυριών, την γερμανίδα που ο παράφορος έρωτας για τον ναουσαίο Μήτσο Παπαλόλα την ανάγκασε να παραπατάει στις πέτρες των καλτεριμιών, αφού το κάμπριο αυτοκίνητο που είχε στην πατρίδα της, δεν μπορούσε να κινηθεί στους καρδόμενους της προπολεμικής Νάουσας.

Η πεθερά της άρχισε να την συμπαθεί κάπως, όταν έφτασαν τα βαγόνια με τις οικοσκευές, τις πορσελάνες και τα ασημικά με το μονόγραμμα της Χέλμας Σταρκ, τα οποία σήμερα τα έχουν οι κόρες της, και αφού είδε πόσο όμορφα έφτιαξε το σπιτικό τους. Όταν όμως άρχισαν να γνωρίζουν σιγά-σιγά, σαν άνθρωπο αυτήν την γερμανίδα που τους πήρε το παιδί, τότε την λάτρεψαν.

Βέβαια το ηλεκτρικό πλυντήριο, η ηλεκτρική σκούπα, η ηλεκτρική κουζίνα της Χέλμας, δεν δούλεψαν στην Νάουσα, που δεν είχε καν οικιακό ηλεκτρικό ρεύμα και τα σπίτια φωτιζόνταν με τις γκαζόλαμπες και τα κουκούμια, αλλά αυτήν δεν την ένοιαζε τίποτα, αφού ήταν δίπλα στον άνδρα της.

Ο Μήτσος Παπαλόλας ξαναγύρισε στο εργοστάσιο, όπου αργότερα έγινε διευθυντής και η Χέλμα, έλεγε μέχρι τα βαθιά της γηρατειά, πως τα πιο ευτυχισμένα χρόνια της ζωής της, τα έζησε στην Νάουσα.

Αγάπησε πάρα πολύ τους Ναουσαίους, οι οποίοι

της την ανταπόδωσαν την αγάπη, και ακόμα μιλούν με σεβασμό και ευγνωμοσύνη για αυτήν, οι δε Λαναράδες έκαναν στροφή 180 μοιρών, όταν είδαν πόσο κυρία ήταν, όταν τους περιποιήθηκε στο πρώτο τραπέζι που τους παρέθεσε και πόση αγάπη μπορούσε να σκορπίσει γύρω της απλόχερα.

Οι καινούργιοι συμπατριώτες της, την συμβουλεύονταν, άκουγαν με προσοχή την γνώμη της, και όλοι περνούσαν να δούνε το σπίτι της, που για αυτούς φάνταζε σαν παλάτι, γιατί ο Μήτσος ήθελε να προσφέρει το καλύτερο στην γυναίκα που εγκατέλειψε τα πάντα για χάρη του. Η Χέλμα, σεμνή και χαμηλών τόνων κυρία, δεν αρνιόταν τίποτα σε κανέναν και δεν χαλούσε κανενός χατίρι.

Το πρώτο τους παιδί την Μάριον την γέννησε στην Γερμανία, όπως και το δεύτερο, την Δόμνα, την οποία και άφησε εκεί για δυο χρόνια ενώ η Βέτα γεννήθηκε όταν εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη.

Έμειναν στην Νάουσα μέχρι το 1946, και έφυ-

γαν όταν το Ε.Α.Μ με ανακοίνωσή του, επικήρυξε τον Μήτσο Παπαλόλα και την Χέλμα

Στη Θεσσαλονίκη ο Μήτσος Παπαλόλας συνεταιρίστηκε με τον Ζαχαρόπουλο και διακινούσαν προϊόντα των εργοστασίων Λαναρά. Εκεί πέθανε πολύ νέος από καρδιά, τον Γενάρη του 1954.

Η επικήρυξη του Παπαλόλα ήταν πολύ άδικη μετά τα όσα είχε κάνει η Χέλμα για τους Ναουσαίους πολίτες και γιατί τελικά δεν εκτελέστηκε και τον άφησαν να φύγει με την οικογένειά του

Όταν η Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα, η Χέλμα έπαψε να μιλάει γερμανικά στα παιδιά της, αλλά προσπαθούσε να έχει καλές σχέσεις με τους συμπατριώτες της κατακτητές για να μπορεί να βοηθήσει. Για να μην κάψουν την πόλη σε μια κίνηση αντεκδίκησης, πήγε η ίδια να βρει τον Μέρτεν στην Θεσσαλονίκη και να τον παρακαλέσει να μην πειράξουν την Νάουσα.

Είχε φιλικές σχέσεις με γερμανούς που ήταν αντίθετοι σαυτόν τον πόλεμο και νοσταλγούσαν

Το ζεύγος Παπαλόλα με τις τρεις κόρες τους Μάριον, Δόμνα και Ελισάβετ.

Η Χέλμα Παπαλόλα με την πεθερά της Ελισάβετ.

την πατρίδα τους και τα παιδιά τους που άφησαν πίσω και αυτούς τους δέχονταν στο σπίτι της. Ο Μήτσος Παπαλόλας βοηθούσε στην αντίσταση δίνοντας φορτία από κουβέρτες, που έπαιρνε από το εργοστάσιο να τις πάει στην Θεσσαλονίκη, αλλά κατόπιν συνεννόησης, αυτές κατέληγαν στα χέρια των ανταρτών και ο Παπαλόλας δικαιολογούνταν πως τον έπιασαν και υποχρεώθηκε να τις δώσει.

Αυτό όμως, γίνονταν τόσο συχνά, που οι Γερμανοί άρχισαν να υποψιάζονται πως η Χέλμα ήταν κατάσκοπος και η θέση της γινόταν κάθε μέρα και πιο δύσκολη.

Όλα αυτά τα χρόνια της κατοχής, είχε χάσει κάθε επαφή με τους δικούς της στην Γερμανία. Από τα πρώτα εργοστάσια που είχαν καεί στο Κρέτεν ήταν αυτό του αντιχιτλερικού πατέρα της Μάξ Σταρκ, μαζί με το τριώροφο σπίτι του.

Μέσω του Ε.Ε Σ. κατόρθωσαν βρουν την Έμα Σταρκ και την αδελφή της βαρόνη Χίλη Φον Κένεχ και άρχισαν να τους βοηθούν οικονομικά. Ο Βαρόνος Φον Κένεχ είχε συλληφθεί από μια επιστολή του κατά του Χίτλερ που βρέθηκε από τους γερμανούς και στάλθηκε για τιμωρία στην 1η γραμμή στην μάχη του Στάλινγκραντ όπου και σκοτώθηκε.

Η Χέλμα ξαναπήγε στην πατρίδα της το 1950. Παρόλες τις παρακλήσεις της μητέρας της να εγκατασταθεί στην Γερμανία, η Χέλμα προτίμησε να μείνει στην Ελλάδα κοντά στην πεθερά της την οποία είχε μαζί της στην Θεσσαλονίκη και την γηροκόμησε μέχρι το 1975 που η Ελισάβετ Παπαλόλα πέθανε καλοκοιταγμένη από την γερμανίδα νύφη της.

Η Χέλμα πέθανε το 1994, ευτυχισμένη κοντά στις κόρες της και περιβαλλόμενη από μεγάλο σεβασμό όχι μόνον των Ναουσαίων που πήγαιναν και την επισκέπτονταν, αλλά και των Θεσσαλονικιών που την θεωρούσαν μια από τις μεγάλες Κυρίες της πόλης τους.

- 31

Ε.Α.Μ. Νάουσα;

Η επικήρυξη

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εστί μεν ουν Ελλάς και η Μακεδονία...

(Στράβων, VII, Frg 39)

του Σταύρου Σαμαρά

Το 1907, ο Κωνσταντίνος Τσιούλκας, εξέδωσε ένα βιβλίο με τίτλο. "Συμβολαί εις την διγλωσίαν των Μακεδόνων εκ συγκρίσεως της σλαβοφώνους μακεδονικής γλώσσης προς την ελληνικήν".

Το βιβλίο γράφτηκε ύστερα από παρότρυνση του γλωσσολόγου καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Γεωργίου Χατζηδάκη και σκοπός του ήταν να τονώσει το ηθικό των κατοίκων της Μακεδονίας, αλλά και να ζητήσει την βοήθεια των απανταχού Ελλήνων για τον κίνδυνο που την απειλούσε, από την δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων. Το 1990 με την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, τα Σκόπια αντικατέστησαν τους Βούλγαρους με δικές τους διεκδικήσεις στην Μακεδονία μας, ως "κομματιού" του κατά την φαντασία τους, Μακεδονικού έθνους, που φτάνει μέχρι τη Λάρισα και τη Χαλκιδική.

Επιχείρημά τους, οι δίγλωσσοι, πάλαι ποτέ, παππούδες και γιαγιάδες μας. Ένα τελείως έωλο επιχείρημα, αφού όλοι οι λαοί στα σύνορα έχουν επαφή με τους γείτονες τους και ξέρουν οι μεν την γλώσσα των δε.

Καταγόμενος από δίγλωσσους γονείς, ο πατέρας μου ήταν από την Κατράνιτσα και η μητέρα μου από το Γραμματικό, έψαξα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αυτό το θέμα.

Έψαχνα μια απάντηση στο ερώτημά μου πώς, ενώ κάποιους άσχημους καιρούς για την Ελλάδα, μας θεωρούσαν Εαμοβούλγαρους, Νοφίτες (ΝΟΦ ήταν η ονομασία του ΕΑΜ στα σλάβικα) και μας φυλάκιζαν γιατί ξέραμε την παραφθαρμένη σλαβική διάλεκτο, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατάγονταν από το Κάτω Γραμματικό Πέλλας, (οι πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως ήσαν πάντα Έλληνες) και αυτά τα δύο δίγλωσσα χωριά, έβγαζαν συνεχώς δασκάλους

ελληνικής γλώσσας.

Την απάντηση μου την έδωσε η επανέκδοση του συγγράμματός του Κωνσταντίνου Τσιούλκα το 1991.

"Συμβολαί εις την διγλωσίαν των Μακεδόνων εκ συγκρίσεως της σλαβοφώνους μακεδονικής γλώσσης προς την Ελληνικήν", ύστερα από ογδόντα πέντε χρόνια, σε μια χρονική περίοδο πού έχει καταστήσει το βιβλίο δυσεύρετο, στοχεύει στον επαναπλουτισμό (με την κυκλοφορία του βιβλίου) της βιβλιογραφίας γύρω απ' το "μακεδονικό" θέμα, που ή ανιστόρητη και ανθελληνική προπαγάνδα των Σλαβο-σκοπιανών καλλιεργεί εδώ και πενήντα χρόνια, και στις μέρες μας προσπαθεί να το αναζωπυρώσει με παρανοϊκά και πανούργα εγχειρήματα.

Τα Σκόπια βεβαίως εκμεταλλεύονται τη ρευστή σήμερα κατάσταση στην Βαλκανική, ιδιαίτερα στην Γιουγκοσλαβία, και πιστεύουν ότι είναι ευκαιρία να διευρύνουν την επίβουλη, για τα εθνικά μας συμφέροντα, πολιτική τους με αποκάλυπτες τις επιθετικές, για τον ελληνικό χώρο, διαθέσεις τους. Επίσης, δεν λείπουν και οι, ανά τη γη, αργυρώνητοι μισέλληνες, οι όποιοι, μετερχόμενοι κάθε μέσο, με κάθε λογής ανόητα σοφίσματα και καλυπτόμενοι, κατά περίπτωση, υπό μανδύα "πολιτικού", "ιστορικού", "γλωσσολόγου", "εθνολόγου", κ.α. υποδαυλίζουν το ανύπαρκτο για την Ελλάδα και για κάθε τίμιο άνθρωπο, όπου της γης "μακεδονικό".

Η παγκόσμια επίσης ρευστή κατάσταση σήμερα, πού κανείς δεν μπορεί ούτε καν να πιθανολογήσει για το πώς και πότε θα ισορροπήσει, σε συνδυασμό με τα αντικρουόμενα συμφέροντα διαφόρων χωρών, δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα στην ευπαθή περιοχή των Βαλκα-

νίων, ώστε να καθιστά την εθνική μας εγρήγορση πρωτεύουσα σημασίας ζήτημα.

Με δεδομένη αυτή την κατάσταση, μέσα στα πλαίσια της δραστηριοποίησης του Ελληνισμού για την καλύτερη προάσπιση των εθνικών μας θέσεων, αυτές οι εκδόσεις και επανεκδόσεις κειμένων πού φωτίζουν πολύπλευρα την Ιστορία του Έθνους μας, με γνώμονα την αλήθεια, και αντικρούουν τους κάθε λογής πλαστογράφους της Ελληνικής Ιστορίας είναι, σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε, αναγκαίες.

Το βιβλίο του Κωνσταντίνου Ί. Τσιούλκα, όπως από πολλές πηγές μαρτυρείται, είναι έργο Μέγα. Ο Κωνσταντίνος Τσιούλκας, διδάκτωρ φιλολογίας, πτυχιούχος του Πανεπιστημίου Αθηνών με σπουδές και στην Ευρώπη, τίμιος πατριώτης με δράση και αγώνες πολύχρονους για την προάσπιση της ελληνικότητας της Μακεδονίας, μέσα σε περιοχές μάλιστα, πού αποτελούσαν πρώτο στόχο της σλαβικής επιβουλής (Κασοριά - Μοναστήρι) ανέλαβε το δύσκολο έργο να ερευνήσει την προέλευση του προφορικού σλαβοφανούς γλωσσικού μακεδονικού ιδιώματος το οποίο καπηλευόταν, τότε, η βουλγαρική προπαγάνδα.

Γνώστης ο ίδιος του γλωσσικού αυτού ιδιώματος λόγω καταγωγής (Κορησσός -Κασοριάς) και σπουδαίος φιλόλογος ήταν η καλύτερη επιλογή πού μπορούσε να κάνει η επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα, εκείνη την εποχή (1903), η οποία του ανέθεσε τη συγγραφή και έκδοση του πολύμοχθου αυτού έργου.

Ο Κωνσταντίνος Τσιούλκας με βαθύ αίσθημα ευθύνης μελέτησε, όπως προκύπτει από το βιβλίο του, το θέμα σε βάθος. Η ερευνά του ως προς τη δομή της γλώσσας (προφορά, σύνθεση, γραμματική, ετυμολογία), το ανεπανάληπτο συγκριτικό λεξιλόγιο πού παραθέτει και το πλήθος των

ΣΥΜΒΟΛΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΝ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΕΚ ΣΥΓΚΡΙΣΕΩΣ ΤΗΣ

ΣΛΑΒΟΦΑΝΟΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

ΥΠΟ

Κ. Ι. ΤΣΙΟΥΛΚΑ

Πρώην γυμνασιάρχου ἐν Μοναστηρίῳ

Το βιβλίον τούτο εἰς τους μελετήτας ἀπὸ τῆς γλώσσας καὶ ὀνομασιῶν τῶν Μακεδόνων ἔχει εἶναι ἀπὸ τῶν δημοφιλέστων ἀνεργῶν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

1907

ιστορικών στοιχείων πού περιλαμβάνει η εργασία του δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι το προφορικό σλαβοφανές γλωσσικό αυτό Ιδίωμα, πού μιλιόταν τότε, σε ορισμένες περιοχές της Μακεδονίας ήταν, κατά βάση, η αρχαία ελληνική, η μακεδονική διάλεκτος της οποίας οι ρίζες είναι τόσο βαθιές, όσο και των άλλων ελληνικών διαλέκτων (Ιωνικής - Δωρικής - Αιολικής κλ) Τόσο δε βέβαιος είναι ο συγγραφέας για την αξιοπιστία της ερευνάς του ώστε δεν διστάζει να συμπεράνει, ότι η γλώσσα αυτή "είναι αυτή αυτή ή ελληνική".

Με βάση τα συμπεράσματα του Κωνσταντίνου Τσιούλκα, τα οποία με επιστημονική τάξη παραθέτει και σεμνοπρεπώς, όπως αρμόζει σε επι-

στήμονα, υποστηρίζει, μπορεί, αβίαστα" να εξαχθεί, ότι διγλωσσία, κατ' ουσία, στους Μακεδόνες δεν υπήρχε.

Ντοπιολαλιές υπήρχαν και υπάρχουν σε όλες τις ελληνικές περιοχές, άλλωστε το γεγονός αυτό υπογραμμίζει τον απέραντο, πλούτο της ελληνικής γλώσσας, αλλά ταυτόχρονα, καταρρίπτεται κάθε θεωρία περί σλαβομακεδονικής γλώσσας και Σλαβομακεδόνων.

Οι γηγενείς Μακεδόνες, μνήμονες των προγόνων τους και της ελληνικής τους καταγωγής, παρέμειναν θεματοφύλακες των ιερών και οσίων της ελληνικής φυλής απέναντι στον Σλάβο επιδρομέα και Τούρκο κατακτητή.

Επίσης πρέπει, ακόμη, να διακηρυχθεί ότι οι Μακεδόνες, ως το τελευταίο μετά τους Δωριείς κύμα της ελληνικής φυλής, διατήρησαν, μέσα στις χιλιετίες την ελληνικότητα τους ακέραια, ενώ η ενότητα της ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού στην Μακεδονία είναι μοναδική, δεδομένου ότι η Μακεδονική Γη, ως αρχή και τέλος του ελλαδικού χώρου, δεχόταν, αδιάκοπα, τις σκληρές, επιδρομές και λεηλασίες των από βορρά και ανατολή βαρβάρων. "*Πηλίκης δει τιμής αξιούσθαι Μακεδόνας, οι τον πλείω τον βίου χρόνον ου παύονται διαγωνιζόμενοι προς τους βαρβάρους υπέρ της των Ελλήνων ασφαλείας...*", ΠΟΛΥΒΙΟΣ, IX, 35,2.

Επίσης κείμενα, όπως απ' το αξιόλογο έργο του καθηγητού του Πανεπιστημίου της Βιέννης και της Ακαδημίας Ανατολικών γλωσσών Κλ. Νικολαΐδου: "Ιστορία του ελληνισμού με κέντρον και βάσιν την Μακεδονία:", που αναφέρονται στο γλωσσικό μακεδονικό ιδίωμα, καθώς και η παράθεση και ο σχολιασμός των αποτελεσμάτων της απογραφής του 1904-1905, στο ευρωπαϊκό τμήμα της "Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επί Χιλμή-Πασά, όπου φαίνεται η δυναμικότητα του ελληνικού στοιχείου, έναντι των άλλων εθνοτήτων, στην Μακεδονία και Θράκη, μας οδηγούν στην ρήση του Στράβωνα. "Εστί μὲν οὖν Ελλάς και η Μακεδονία". (Στράβων 64 π.Χ.-19 μ.Χ.)

Ο Νικόλαος Μάρτης που προλογίζει την επανέκδοση του βιβλίου αναφέρει μεταξύ άλλων: "Η

επί αιώνες συμβίωση (αναγκαστική ή μη) Ελλήνων, Σλάβων και άλλων λαών στην Μακεδονία, επί Βυζαντίου και κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν ως συνέπεια τη δημιουργία, συν τω χρόνω, ενός προφορικού τρόπου συνεννόησης των. Το φαινόμενο αυτό είναι επόμενο και απαντάται σε όλες τις συνοριακές περιοχές.

Ο τρόπος όμως αυτός της γλωσσικής επικοινωνίας και συμβίωσης δεν είχε ποτέ ως συνέπεια και την αλλαγή της εθνότητας ή πολύ περισσότερο, τη δημιουργία νέας εθνότητας.

Στην Βαλκανική, όπως εξάγεται απ' όλους τους εθνογραφικούς χάρτες των τελευταίων αιώνων, οι εθνότητες ήσαν Έλληνες Σλάβοι (Σέρβοι - Βούλγαροι), Ρουμάνοι, Τούρκοι, Αλβανοί, Εβραίοι.

Παρατηρήθηκε, ωστόσο, το φαινόμενο, σύνηθες σε ανάλογες περιπτώσεις, αναγκαστικώς ή εθελουσίως, κάτω οπωσδήποτε από ιδιαίτερες συνθήκες. Έλληνες να έγιναν Βούλγαροι ή Σέρβοι και το αντίθετο Βούλγαροι, Σέρβοι ή Τούρκοι να έγιναν Έλληνες. Νέα εθνότητα δεν δημιουργήθηκε διότι ήταν παντελώς αδύνατον να δημιουργηθεί.

Δεν υπάρχουν, ούτε Σερβοβούλγαροι, ούτε Τουρκοέλληνες ή Τουρκορουμάνοι. Ο τρόπος λοιπόν, πού συνεννοούντο στις περιοχές αυτές δεν αποτέλεσε και ούτε ήταν δυνατόν να αποτελέσει στοιχείο χαρακτηριστικό εθνότητας

Κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, όπως σε όλους είναι γνωστό, πρωτοστάτησαν και πολέμησαν με φανατισμό, με τη βοήθεια των απανταχού Ελλήνων, οι γηγενείς, οι ντόπιοι Μακεδόνες. Οι ήρωες αυτοί, πολλοί των οποίων ως τρόπο προφορικής συνεννόησης χρησιμοποιούσαν, μαζί με τα κοινά ελληνικά, το εκ πρώτης όψεως σλαβόφωνο (σλαβοφανές στην πραγματικότητα) γλωσσικό ιδίωμα, πού είχε δημιουργηθεί, διέσωσαν την Μακεδονία από την ύπουλη και τυχοδιωκτική επιβουλή των βουλγάρων πού στόχευε στην ενσωμάτωση της Μακεδονίας στο βουλγαρικό κράτος.

Αλληπάλληλες προσπάθειες των επιβουλευό-

μενων την Μακεδονική Γη, όπως δημιουργήσουν, πάσης φύσεως ερείσματα στην Μακεδονία, προκειμένου, σε κατάλληλο χρόνο, να τα εκμεταλλευτούν, έπεσαν στο κενό, παρά το γεγονός ότι το χρήμα που ξόδευαν για να προπαγανδίζουν τα ύπουλα και ελληνοκτόνα σχέδια τους ήταν άφθονο.

Η σθεναρή αντίσταση των ντόπιων Μακεδόνων, κατά κύριο λόγο, που με αγώνες και θυσίες παντός είδους, αλλά, προ πάντων, με την παιδεία (στην Μακεδονία τα ελληνικά σχολεία ήσαν διπλάσια σχεδόν σε αριθμό από αυτά των άλλων εθνοτήτων και συντηρούντο με έξοδα του μακεδονικού ελληνισμού, πράγμα που δεν συνέβαινε με τις άλλες εθνότητες) υπήρξε το κρηπίδωμα στο οποίο συνετρίβησαν όλες οι κακόβουλες προσπάθειες των ανθελλήνων, ώστε η ελληνικότητα της γης των Μακεδόνων να παραμείνει άτρωτη. Μετά δε τη νικηφόρα, για τα ελληνικά όπλα, έκβαση των Βαλκανικών Πολέμων και την απελευθέρωση της Μακεδονίας ενταφιάσθηκαν, οριστικά, οι βλέψεις κάθε επίβουλου της Μακεδονικής Γης.

Δυστυχώς όμως το 1921, στη Μόσχα, η Κομιντέρν και τα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών της Βαλκανικής, στα πλαίσια του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος με απόφασή τους έταξαν ως στόχο την αυτονόμηση της Μακεδονίας και Θράκης και την ένταξη τους στο κομμουνιστικό μπλοκ ο Τίτο, το 1944, με βάση αυτή την απόφαση και με απροκάλυπτο στόχο την κατάκτηση της Μακεδονίας εφεύρε το ψεύδος ότι οι Μακεδόνες δεν είναι Έλληνες και ότι η γλώσσα των Μακεδόνων δεν είναι η ελληνική, αλλά το γλωσσικό αυτό σλαβόφωνο (σλαβοφανές) ιδίωμα

Με βάση τα δύο αυτά ψευδή επιχειρήματα κατασκευάσθηκε το ψευδεπίγραφο και χωρίς καμιά ιστορική οντότητα "μακεδονικό έθνος" των Σκοπίων. Η πράξη αυτή αποτελεί, στα παγκόσμια χρονικά, τη μεγαλύτερη και κακοηθέστερη πολιτική και ιστορική απάτη που έγινε ποτέ ανά τους αιώνες.

Το ότι οι Μακεδόνες είναι Έλληνες το βροντοφωνάζουν τα ομιλούντα την αλήθεια μάρμαρα της Μακεδονικής Γης με τις χιλιάδες ελληνικές

επιγραφές και ενώ όλες οι επιγραφές είναι σε γλώσσα ελληνική, πλην ελαχίστων ρωμαϊκών σε λατινική, δεν υπάρχει ούτε μία σε σλαβική γλώσσα. Το επιβεβαιώνουν τα κείμενα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, τα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων και κατακλυσμός πολιτιστικών και λαογραφικών στοιχείων, άρρηκτα δεμένων με την πολυχλιετή ελληνική ιστορία. Αποκαλύπτει και τεκμηριώνει ο Κωνσταντίνος Τσιούλκας ότι στο ιδίωμα αυτό υπάρχουν 1260 λέξεις ομηρικής προέλευσης ενώ, στην κοινή ελληνική γλώσσα έχουν διασωθεί μόνο 650. Επίσης παραθέτει συγκριτικούς πίνακες με πάνω από 4.000 λέξεις που καλύπτουν όλο το φάσμα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, όπου αποδεικνύεται η ελληνικότητα του γλωσσικού αυτού ιδιώματος. Κατ' ακολουθία, λοιπόν, και οι ομιλούντες το γλωσσικό αυτό ιδίωμα δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι είναι ελληνικής καταγωγής. Άλλωστε είναι γνωστό και αποδεδειγμένο ότι οι Σλάβοι, εκείνης της εποχής, ήταν αμόρφωτοι, χωρίς καμιά πολιτιστική υποδομή, και ήταν φύσει αδύνατον να γίνουν κοινωνοί της πλουσιότητας αλλά και δυσκολωτάτης ελληνικής γλώσσας.

Με τις απόψεις αυτές του Κ. Τσιούλκα συντάσσεται, απολύτως, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βιέννης Κλ. Νικολαΐδης στο αξιόλογο έργο του: "Ιστορία του ελληνισμού με κέντρον και βάση την Μακεδονίαν" (σελ 58).

Επίσης ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ν. Ανδριώτης, αν και διατυπώνει γλωσσολογικής υφής αντιρρήσεις, ωστόσο χαρακτηρίζει το βιβλίο του Κ. Τσιούλκα Μέγα έργο.

(Ν: Π. Ανδριώτη: Τα ελληνικά στοιχεία της βουλγαρικής γλώσσας σελ. 47).

Όταν ομιλούμε για σλαβική ανάμιξη στην Μακεδονία πρέπει να εννοούμε βουλγαρική κυρίως και δευτερευόντως σερβική. Για το λόγο αυτό, μετά τη δημιουργία της βουλγαρικής Εξαρχίας και τη μεγάλη δραστηριοποίηση των Βουλγάρων, που κατέληξε στον Μακεδονικό Αγώνα, στις περιοχές που υπήρχε βουλγαρικό στοιχείο το ιδίωμα αυτό επηρεάσθηκε από τη βουλγαρική γλώσσα. Αύτη τη μορφή του ιδιώματος βρήκε

στα Σκόπια ο Τίτο, το 1944.

*Αμέσως, έδωσε εντολή σε επιτροπή λογίων να διαμορφώσουν σε "μακεδονική γλώσσα" το προφορικό αυτό ιδίωμα. Από το ιδίωμα αυτό άρχισε ή αφάιρεση, κυρίως των βουλγαρικών λέξεων αλλά και των ελληνικών, ώστε ή λεγόμενη σήμερα "μακεδονική γλώσσα" των Σκοπίων να έχει, κυρίως, σερβοκροατική χροιά και να διαφέρει τελείως απ' το γλωσσικό ιδίωμα πού ομιλείται στην Ελλάδα. Οι Σκοπιανοί για την προπαγάνδα τους προς τις ελληνικές περιοχές χρησιμοποιούν την κοινή ελληνική γλώσσα.

Οι ντόπιοι κάτοικοι, συνεπώς, της Μακεδονίας πρέπει να είναι υπερήφανοι για την ελληνική τους καταγωγή. Να θεωρούν τους εαυτούς τους ως τους μόνους γνήσιους απογόνους του Φιλίππου, του Μεγάλου Αλεξάνδρου και των διαδόχων του (Πτολεμαίων και Σελευκιδών), πού διέσωσαν τον Ελληνισμό με τη δημιουργία νέων κέντρων ελληνικής παιδείας στην Ανατολή, ενώ με τα μεγάλα πνευματικά Ιδρύματα στην Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Πέργαμο, επηρέασαν τον ρωμαϊκό, βυζαντινό και στη συνέχεια τον σύγχρονο δυτικό πολιτισμό. Επίσης, οι Μακεδόνες πρέπει να αισθάνονται υπερήφανοι, ακόμη, ως απόγονοι της μεγαλύτερης πνευματικής φυσιογνωμίας πού γνώρισε ο κόσμος, του Αριστοτέλη, αλλά και εκατοντάδων άλλων διαπρεπών φυσιογνωμιών, πού στο πέρασμα των αιώνων λάμπρυναν με την παρουσία τους και τα έργα τους την ελληνική ιστορία και τίμησαν τη μακεδονική καταγωγή τους

Επίσης αποφασιστική ήταν η επίδραση της ελληνικής γλώσσας στους Σλάβους και από το

γεγονός ότι του Κυριλικού Αλφαβήτου, που δημιούργησε στην Βουλγαρία Βούλγαρος μαθητής του Κυρίλλου, τα 24 γράμματα του, από τα 36 πού έχει, είναι τα 24 γράμματα του Ελληνικού Αλφαβήτου. Τα 12, πού προσετέθησαν, εξυπηρετούν φωνητικές ιδιαιτερότητες της σλαβικής γλώσσας.

Η αλήθεια είναι ότι με τις συχνές καθόδους των Σλάβων από βορρά, στα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και τις κατά καιρούς ειρηνικές ή πολεμικές διεισδύσεις τους στον μακεδονικό χώρο, εκμεταλλευόμενοι ευκαιρίες και την ανεκτικότητα των Τούρκων, ακόμα και το πρόσφορο έδαφος πού δημιούργησε η πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, επηρεάστηκε το γλωσσικό όργανο των γηγενών Ελλήνων. Πολλούς, μάλιστα, τους υποχρέωσαν να μαθαίνουν το σλαβικό ιδίωμα, να φοιτούν σε σλαβικά σχολεία και να παρακολουθούν τη θεία λειτουργία σε βουλγαρικές εκκλησίες πού δημιούργησαν, μετά την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870).

Έτσι ή ελληνικότατη λέξη Κορησός μετατράπηκε σε Γκόρεντση, όπως έγινε και με άλλες λέξεις, πού πήραν από τους ντόπιους κατοίκους, και τις προσαρμοσαν στη σλαβική φωνητική έκφραση και το τυπικό της σλαβικής γλώσσας.

Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τους Τούρκους, η Κορησός ήταν από τις πρώτες περιπτώσεις πού αποκατέστησαν το πραγματικό τους όνομα (1919).

Από το πλούσιο λεξιλόγιο που περιέχεται στο βιβλίο του Κωνσταντίνου Τσιούλκα (4000 λέξεις) παραθέτουμε ένα δείγμα.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΛΑΒΟΦΑΝΟΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ

Αγγελική	Αγγέλκα	αδειάζω	αά)ασαμ	αμαρτία	αμαρτία
Άγγελος	Άγγελ	αδικία	ααικία	αναγκάζω	αναγκάσαμ
Αγγέλλω	γκέλαμ	άκρα	κράϊ	αναγνώστης	αναγνώστ
Αγιαζώ	αγιαάσαμ	άλας	σολ	ανάθεμα	ανάθεμα
Αγιασμός	αγιασμό	αμαρτάνω	αμαρτήσαμ	ανεψιός	νέψιο

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

άνηθο νάνηθο
 αποκρεύσε απόκραμ
 αποκρύπτω ποκρίναμ
 αρνούμαι αρνήσαμ
 άροτρο οράλο

B

Βάλανος βαλαν
 βάλασμο μπάλασμ
 βάρος τόβαρ
 βασιλικός μποςίλικ
 βιάζομαι σε βιάσαμ
 βλαξ μπλιάγκα
 βλέπωσ λέπαμ
 βλέφαρο βλέπκα
 βσυς βολ
 βράζω βάραμ

Γ

γανώω γανόσαμ
 γεωγραφία γκεωγραφία
 γράφω γράτσαμ
 γυνή γένα

Δ

Δαίμων δαίμον
 δαιμονίζω δαιμονίσαμ
 Δαμιανός Δάμιαν
 Δέμα δέμα
 δέκα δέκα
 δεσπότης δέσποτ
 Δευτέρα φτόρνικ
 δέχομαι δέξαμ
 διάβολος διάβολ
 Διαμαντής Διαμάντο
 διδάσκαλος δάσκαλ
 δίκελλα δίκελ
 διπλώνω δίπλαμ
 δισάκκι δίσακ
 δόγμα δόγμα
 δοκιμάζω δοκιμάσαμ
 δοκιμή δοκιμία

δούλη δούλα
 δρόσος ρόσσα
 δύο dne

E

έδω, εσθίω jáδαμ
 εις πολλά έτη σπολαίτη
 εκατό στο
 εκπνέω ισπνειαμ
 ελευθερία λευτεριά
 εξάδελφος άξα
 εξουσία ξωσία
 εξουσιάζω ξωσιάσαμ
 επισκοπή επισκοπία
 επιτραχήλιον πιτραχήλ
 επίτροπος πίτροπ
 εργάται αργάτοι
 εσμέν σμε
 Ευάγγελος Νάγκελ
 ευθυνός έφτην
 εύκολος κολάι
 Ευτέρπη Τέρπα

Z

ζάλη ζιάλ = λύπη ζη-
 λιάρης ζήλιαρ
 ζημία ζήμια
 ζημιώνω ζημιώσαμ
 ζω γίναμ
 ζωή γινότ

H

Ηγούμενος Γκούμενο
 δυόσμο δυόσμο
 ήχος ήχο

Θ

θαμπώνω ταμπώσαμ
 θαύμα τάμμα
 θαυμάζω σε ταμάσαμ
 θεία τέττα

θέλω τσέλαμ
 θεμέλιο τέμελ
 θυμάριο ντύμαρ
 θυμίαμα τύμιαν

I

ίσταμαι στόγιαμ
 ιστορέω στόραμ
 ιστορία στόρια

K

κάγκελα κάγκελ
 κάδος κάτσα
 καλάμη σλάμα
 καλόγηρος καλογέηερ
 καλοπόδι κάλουπ
 καλύβη καλύβα
 καμήλα καμήλα
 κανάβι κánaπ
 κανάτα κανάτα
 καρδιά σάρτσε
 κάστανο κόστεν
 κέδρος κέδρο
 κελλάρι κέλλαρ
 κέρασμα κεράσμο
 κληρονόμος κληρονόμ
 κόπανος κοπάν
 κόρη κέρκα
 κότα κοκόσχηκα
 κουτσαίνω κούτσαμ
 κρεββάτι κρέββατ
 κρομμύδι κρόμμυδ
 κρύπτω κρύαμ
 κτίζω στίζαμ
 κύων κούτςχε
 κωνούπι κώννουπ

A

λαός, λαοί λιούδα
 λαβώνω λαβώσαμ
 λαγαρίζω λαγορίσαμ
 λάθος λάττο
 λάμπω λάμπαμ

λέγω Φέλιαμ
 λίγδα λίγδα
 λιβάδιον λιβάδα
 λιμήν λιμάν
 λούω λέαμ
 λύχνος λύχναρ
 λύκος Φόλκ

M

μαγεία μαγεία
 μαγεύω μαγέψαμ
 μαδάω μάδαμ
 μαλακός μλάκ
 μανία μανία
 μάρμαρο νμάρμαρ
 μαρούλιον μάρουλ
 μέλι μετ
 μέτρον μετρο
 μόχθος μάκκα
 μολύνω μολέψαμ
 μυς μύσση
 μύγα μούφα

N

ναι ναι
 νεροχύτης νεροχύτ
 νόμος νομ
 νουνός νούγκο
 νύμφη νιφέστα
 νύξ νόςχη

Π

ξένος τσχούζ
 ξέω τσχέςσεν
 ξυστήριον ξυστήρια
 ξύστρα τσχέτκα

O

οδεύω όδαμ
 οδούς ζαμπ
 οικία κούκια
 οίνος Φοίνο

ομίχλη μάγλα
 όνομα ύμμε
 όρεξις όρεξ
 όρος γόρρα
 όρουζα όρουζ
 όφελος φέλλα

Π

παγούρι πάγουρ
 παράδεισος παράδεις
 παύω πάψαμ
 πιπέρι πίπερ
 πιπεριά πιπέρκα
 πέστροφα πέστροφ
 πετεινός πέταλ
 πλάτανος πλάταν
 πλέκω πλέτταμ
 πριόνι πριών
 πτύω πλούφαμ

P

ρόζος ροζ
 ρύαξ ρυάκα
 ροκανίδια ροκανίτσα

Σ

σάγμα σάμμαρ
 σάπων σάπουν
 σαρξ σάρκα
 σεμνός ζεμν
 σκάπτω κόπαμ
 σπήλαιον σπήληε
 συγγένεια γγένεια
 σύνορον σύνορ
 στόχος στοχ
 στόλος στολ
 σφυρίχτρα σφύρκα

T

τάξις ταξ
 τηγάρι τήγαν
 τιμή τιμία
 τουλπάνι τούλπαν

τράπεζα τράπεζα
 τραχανάς τράννα
 τύμπανον τύμπαν
 τύπτω τέπταμ
 τύραννος τύραν
 τυρός συρρένιε

Υ

ύδωρ Φόδα
 υετός=βροχή dosch
 υποστέλλω ποστέλιαμ
 ύψωμα ύψωμ

Φ

φεύγω μπέγγαμ
 φήμη φήμα
 φλοξ βλοξ
 φούρνος φούρνα
 φορτώνω φορτόσσαμ
 φυσάω φούτσαμ

X

χαράκι χάρακ
 χάρτης χάρτα
 χαράσσω σχάρραμ
 χαυγιάρι χαύγιαρ
 χειμών ζείμμα
 χιλιάς χιλιάδα
 χολέρα χολέρα
 χορός όρο
 χωνεύω χωνέψαμ

Ψ

ψάλλω ψάλλαμ
 ψάλτης ψαλτ
 ψέγω ψουφαμ
 ψωφάω ψωφήσαμ

Ω

ωρυγή (ω)ρύκκαμ
 ωρύομαι ουρλιάσαμ
 ωψ, ωπός ώπα=όψις

Τα Μπακατάρικα

Γράφει ο Νικόλας Ι. Σαμαράς

Ζεστός ο μήνας Οκτώβρης, τίποτα δεν είχε να ζηλέψει από τον Αύγουστο. Ένα μεσημέρι με παραμάσχαλα την εφημερίδα κατά τη μία, άφησα το στέκι και τράβηξα για το σπίτι μου.

Ανοίγοντας την εξώπορτα βρήκα καταγής έναν υπηρεσιακό φάκελο σταλμένο από την Πολεοδομία του Δήμου Ναούσης. Έσκυψα, τον μάζεψα και εναγωνίως τον άνοιξα για να δω ποιο το κείμενο και τι με αφορούσε. Δυστυχώς, το κείμενο με αριθμό πρωτοκόλλου 452, με καλούσε εντός μηνός να κατεδαφίσω το επί της παρόδου Καρατάσου νούμερο 5, πατρικό μου σπίτι. Αυτό το κείμενο όχι μόνο με αιφνιδίασε αλλά και με στενοχώρησε. Δεν γευμάτισα. Μέσω Καμμένων και Γέφυρας Μπατανίων τράβηξα για τον παλιό μου μαχαλά, Αλώνια - Αγία Τριάδα. Χωρίς χασομέρια πέρασα στο αδιέξοδο σοκάκι που καταλήγει στις όχθες της Αράπιτσας.

Στο αριστερό μου και στο μέσο είδα το πατρικό μου σπίτι εγκαταλειμμένο, ακατοίκητο από χρόνια, ερείπιο, ίστατο όμως όρθιο και περήφανο, στηριγμένο σε γερά καστανίτικα ντιρέκια παρά τις κακουχίες. Το πλησίασα με κυρτωμένη την κεφαλή από σέβας και σαν προσκυνητής ασπάστηκα την δίφυλλη καστανίτικη εξώπορτα, κλειδωμένη με χειροποίητη παραδοσιακή κλειδαριά φτιαγμένη στο σιδεράδικο Ήφαιστος του μπάραμπα Γιώργη του Μπουγιατζή, που μας άφησε προσφάτως στα 100 του περίπου. Η τζάγκρα με την κόρδα απείραχτες σαν να τις πέρασες χθες. Δεξιά στον τοίχο η χαραμάδα όπου μονίμως ήταν τοποθετημένο ένα παλιό μπουνέλο για να σηκώνει την τζάγκρα οσάκις η Βαγγελούδα τα βράδια τραβούσε την κόρδα για να ασφαλίσει την πόρτα. Ζωντανή

ακόμη η μικρή τετράγωνη μπλε πινακίδα με το νούμερο 5 άσπρο καρφωμένη κάτω από τον καλτσιά και το χτυπητάρι. Κάθισα, το φωτογράφησα και φωτογραφήθηκα μαζί. Σκέφτηκα πως μια μέρα τα κάδρα αυτά οι δυο μου θυγατέρες μπορεί να τα χρειαστούν αν θελήσουν να κάνουν κανένα σκουτέλι μια και θα κατεδαφιστεί.

Κλώστηκα γυρίστηκα και με φορτισμένο το είναι μου χωρίς να το καταλάβω βρέθηκα στον αυλόγυρο της Αγία - Τριάδας. Ανοιχτή η σιδερένια παραδοσιακή πόρτα. Μπήκα ευλαβικά και άναψα ένα κερί στην παλιά μου γειτόνισσα. Αμήχανα πλησίασα τα προστατευτικά κάγκελα στις όχθες του φαραγγιού της Αράπιτσας. Είδα στο βάθος τον Γιούρο όπου κολυμπούσαμε όλα τα παιδιά της γειτονιάς. Είδα ακόμη τις παρόχθιες πατουσιές όπου το χειμώνα στήναμε τα σκανδάλια και πιάναμε πουλιά από τις ζίγρες. Κάθισα στο παγκάκι κάτω από την φιλουριά όπου είναι κρεμασμένη η καμπάνα αντίκρου από το πατρικό μου σπίτι. Ακούμπησα τους αγκώνες μου στον πάγκο και με τις δυο παλάμες σπήριξα

Ο Πίτος Γούλας με την οικογένειά του στο μαντρί, τσομπάνος στα μπακατάρικα της Αγίας Παρασκευής, 1940-1945

το πρόσωπό μου. Άφησα ελεύθερα τα μάτια μου να βοσκήσουν όλους τους γύρω χώρους όπου πέρασα τα παιδικά μου χρόνια, αφού εγκατέλειψα τον μαχαλά στα 35 μου χρόνια περίπου.

Χωρίς να το θέλω ξεσκόνισα τον φοριαμό της μνήμης και εμφανίστηκαν όλες οι κασέτες της εποχής εκείνης. Αυτή μου η βίβλιτα κράτησε ώρες. Ερημιά, δεν άκουσα ούτε μια τσιρίδα παιδιού, εδώ που κάποτε όταν έβγαιναν τα παιδιά από το σοκάκι νόμιζες ότι έκανε απόλυση το σχολειό του Αγια - Σωτήρη. Μόνη παρηγοριά η φιγούρα της Δεσπούλας του Θέμη, που σκούπιζε την βεράντα της που είχε αγκαλιά το ποτάμι και για σεργιάνι το γιοφύρι των Μπατανιών. Δεν μπορούσα να συνειδητοποιήσω ότι μέσα σε πενήντα χρόνια θα άλλαζαν όλα και θα έρχονταν τα πάνω κάτω. Συλλογίστηκα πολύ και είπα μέσα μου "Τζάμπα Νικόλα ψάχνεις να δεις ζωή στο σοκάκι που κάποτε πλημμύριζε από παιδιά και ζωντανά. Μην περιμένεις να βρεις και να σου δώσουν καλημέρα τα τρία παιδιά της θείας Ζωίτσας, τα τέσσερα της θείας Ευανθίας, τα έξι της Τέτας Βαγγελούδας, τα τρία της θείας Μαρίκας, την Μαίρη της θείας Δέσπως, τα τέσσερα της θείας Βαγγελιάς, τα τρία της Πολυτίμης, τα δύο της θείας Σούδας, της θείας Λέγκως τα δυο, τα τέσσερα της θείας Μάχης, τα τέσσερα της θείας Νικόλαινας και τέλος τα τέσσερα του μπάριμπα Νικόλα του ράφτη", θυμνιούμαι σαν ξημέρωνε ο θεός την ημέρα βούιζε όλο το σοκάκι από ζωή.

Αυτές οι σκέψεις με παραφόρτωσαν και πανωσάμαρα ακόμη βάρυναν τα ποδάρια μου και σιγά σιγά ετοιμαζόμουν για την επιστροφή. Στην έξοδο του σοκακιού σταμάτησα, ακούμπησα στην κολώνα της Δ.Ε.Η. Θυμνιούμαι που στην γωνιά υπήρχαν δυο τρία σκαλοπάτια και ένα μικρό παταράκι που ανέβαινε κάθε πρωί στο ραφείο του ο μπάριμπα Νικόλας. Σε αυτήν την γωνιά κάθε πρωί και όλο τον χρόνο, χειμώνα καλοκαίρι, μαζεύονταν οι πατεράδες μας αφού απολνούσαν τα μπακατάρικα γίδια στο κοπάδι. Μπακατάρικα λέγανε τα γίδια τα σκόρπια που είχε το κάθε σπίτι από δύο-τρία, που όμως καθημερινά τα απολνούσαν στις αλάνες για ομαδική βοσκή.

Ο Πίτος Γούλας στην Αγια Παρασκευή με φόντο τον Αη Λιά.

Κάθονταν με τις ώρες και υπό μορφήν συνάξεως έκαναν το μουχαμπέτι τους, έλυναν συγχρόνως και όλα τα προβλήματα τα σχετικά με τα γίδια τους. Ατελείωτες οι συνάξεις και οι συζητήσεις. Με ριγμένα τα σακάκια στην πλάτη τους σε αυτήν την γωνιά συγκεντρώνονταν, διότι ήταν προσήλιο και εκεί βαρούσε πρώτα ο ήλιος μόλις βιγκλούσε από τις μεγάλες λεύκες του Τζίμου (Παπαπέτρη). Σε αυτήν την γωνιά και σε αυτές τις άτυπες συνάξεις αποφάσιζαν ποιο τσομπάνο θα πάρουν για το κοπάδι, πόσο θα πέσει στην κάθε γίδα η τιμή (θαρρώ πως δυόμιση δραχμές ήταν η αμοιβή για κάθε μπακατάρικη γίδα, στην Κατοχή δε το κανόνιζαν με στιάρι). Αποφάσιζαν επίσης πότε θα βάλουν τα γίδια στο αλάτι για να ετοιμάσουν τον ίστρο μια και τα πουρτσιάδια (τραγιά) τα απολνούσαν για μαργάλισμα στις 15 του Σεπτεμβρη. Αρχηγός της μάζωξης πάντα ήταν ο μπάριμπα Θωμάς ο Τάκμας, τρανοκάματος με δεμένα πάντα τα χέρια του πίσω. Από κοντά ο μπάριμπα Τζωπής ο Κρουσταλίτσας, ο Τζωπής ο Νίκου, ο Αντώνης του Αδάμου, ο μπάριμπα Αποστόλης, ο μπάριμπα Γιαγκος, ο Κώτας, ο μπάριμπα Θύμιος, ο Βαγγέλης ο Σιμουλέρας, ο μπάριμπα Τάκης και ο Νικόλας ο ράφτης που κρατούσε τρεις τέσσερις γίδες για να τρανέφει τις τέσσερις θυγατέρες του και τέλος ο μπάριμπα Κώστας ο πρόσφυγας που όταν κινούσε για το κόσισμα και έβγαινε από την αυλή με το γουμάρι άκουγες πάντα να βγαίνει από το στόμα του η κοινωνική ρήση "γαμώ τ'ην κοινωνία την

Καβάκης Κώτσιος, τσομπάνος στα μπακατάρικα της Κούλας

άδικη".

Όλο το αλώνι άκρα και άκρα γιόμιζε από μπακατάρικα γίδια αφού έφερναν ακόμη και από την Πουλιάνα και από την Βύρωνος. Μπακατάρικα γίδια δεν κρατούσε μόνο το αλώνι της Αγια - Τριάδας, αλλά και όλη η Νιάουστα. Κατά ομολογία δε των πρεσβυτέρων ήταν περίπου δύομισι με τρεις χιλιάδες γίδια.

Συγκεντρώνονταν σε διάφορες διάσπαρτες αλάνες και κατά γειτονιά. Όπως στα Αλιώνια του Αγια - Θανάση, τριακόσια μπακατάρικα γίδια, με τσομπάνο τον Σπανό του Γούσια. Στην Αγια - Παρασκευή τριακόσια γίδια περίπου με τσομπάνο τον Πίτο τον Γούλα. Η Κούλα μάζευε καμιά τριακόσια πενήντα γίδια με τσομπάνο τον Καβάκη τον Κώτσιο. Στο Σερίφι, όπου και τα προσφυγικά, διακόσια γίδια που τα βοσκούσε ο Κελεμουρίδης ο Θόδωρας. Στο αλώνι της Αγια - Τριάδας τριακόσια πενήντα με τετρακόσια γίδια, με τσομπάνο τον Φουνταλή τον Τάσια. Και τέλος στο Νοσοκομείο διακόσια πενήντα, με τσομπάνο τον Μάρα τον Αλέξη. Σε αυτές τις αλάνες συγκεντρώνονταν όλα τα μπακατάρικα της πόλης και από εκεί τραβούσαν για τις βοσκές στους γύρω γιδοτόπους.

Άρχιζαν από τον Αγια - Θολόγο - Γκλόμπια - Δαλαμάρη - Ισιώματα μέχρι τα ρουμάνια του έξω Αγια - Σωπήρη και στα Κασταναριά του Τέμα και του Ντίλη - Πάλα.

Από την άλλη μεριά άρχιζαν από το Κουκούλι τραβούσαν για Ασβεσταριές - Φασούλια και έφταναν μέχρι τα ρουμάνια του λάκκου της Γκολέμας - Ρέκας.

Το μέγα μυστήριο που πρέπει να αναφερθεί και να καταγραφεί με τα μπακατάρικα είναι ότι ενώ τα πρωινά τα έφερναν τα γίδια στις αλάνες αυτοπροσώπως όλοι οι νοικοκυραίοι, το βράδυ μετά την βοσκή γύριζαν όλες οι γίδες και πήγαιναν μοναχές, χωρίς να λαθέψουν, στα σπίτια τους. Αν καμιά γίδα χούτα δεν εύρισκε το σπίτι και περιφέρετο ανά τας ρύμας και τας ο-

δούς τη συμάζευε ο τελάλης ο Στογιάνος και βιζιτάροντας τις συνοικίες καλούσε τους δημότες φωνάζοντας "βρέθηκε μια γίδα χούτα, σιούτα με σκουλαρίκια με χρώμα γκέσα ή κανούτα. Όποιος την έχασε να έρθει να την παραλάβει από το σπίτι μου". Πολλές δε από αυτές τραβούσαν και ανέβαιναν στις κάμαρες μια και οι πατεράδες μας μετά την γέννα ανέβαζαν τα κατσίκια στην ζεστή κόχη για να μην πλευριτώσουν στα αχούρια μέχρι να ξεμπουμπουριάσουν. Πάντα οι εσωτερικές ξύλινες σκάλες ήταν γεμάτες γκαγκαράτζες είτε από τις γίδες είτε από τα κατσίκια που αρέσκονταν να τις ανεβοκατεβαίνουν.

Με αυτήν την μπακατάρικη κτηνοτροφική υποδομή μαζί και με την γεωργία που κράτησε μέχρι την δεκαετία του 1950 έζησε η κοινωνία μας και ξεπέρασε ακόμη και αυτήν την Κατοχή, χωρίς να πεινάσει, διότι το κάθε σπίτι στην αυλή του είχε τον δικό της μπατασιό. Με αυτά τα μπακατάρικα επίσης μας τράνεψαν ετοιμάζοντας κάθε πρωί οι μάνες μας τις παπάρες με γάλα πριν φύγουμε για το σχολειό και τις δουλειές. Το μεσημέρι και το βράδυ απαραίτητο το γιαούρτι, χώρια το κουμάντο για όλο τον χρόνο το τυρί, τον τραχανά, τα πέτουρα και το κατσίκι της Λαμπρής και άλλα πολλά.

Εκτός από τα παραπάνω, εμείς τα παιδιά με το παραμύθι του παλπού και της γιαγιάς στην κόχη και με την συμβίωση με τα ζωντανά αφού υπήρξαμε μάρτυρες κάποιας γέννας μπακατάρικης

γίδα και του σφάξιμου του κατσικιού της Λαμπρής, οπλιστήκαμε με βιώματα εκ των οποίων οι ψυχές μας ήταν πιο ισορροπημένες, πιο ήρεμες και πιο ανθρώπινες. Έτσι, καταφέραμε να ανοίξουμε ευκολότερα τις πορτοπούλες της αγάπης, της συμπόνιας, της αλληλεγγύης και άλλων πολλών αρετών. Με αυτά τα βιώματα μεγαλώσαμε φτιάσαμε οικογένειες και διαπρέψαμε στην κοινωνία.

Σήμερα καταφέραμε να μανταλώσουμε τα παιδιά μας σε διαμερίσματα ντουλάπια κατεδαφίζοντας τα παλιά και παραδοσιακά. Να 'χουν δε παρέα σε καθημερινή βάση αυτά τα καταραμένα μηχανήματα που τα προσφέρουν εικόνες και μασημένες γνώσεις με τον κουβανό να μολύνουν τον εγκέφαλό τους και να τα καταστήσουν μούτικα. Έχουν πλήρη άγνοια για τα ζωντανά, για περιβάλλον, για αλάνες που τους χρειάζονται για ομαδική ζωή και παιχνίδι. Οπωσδήποτε χωρίς νόνη, νάνα, κόχη και παραμύθι. Στον ανεγκυστήρα τσιμουδιά λόγω φοβίας. Καθημερινή εικόνα για τα παιδιά μας το διπλομαντάλωμα της πόρτας και των παραθύρων από ανασφάλεια. Καμιά καλημέρα στον διπλανό αφού δεν τον ξέρουμε και τον αποφεύγουμε σαν τον διάολο το θυμιάμα. Με αυτά τα βιώματα και άλλα πολλά που δεν καταγράφω ζουν τα παιδιά μας. Ευτυχώς εμείς εδώ στην Νιάουστα έχουμε ακόμη νόνηδες, νάνες και κόχες. Έχουμε και κάτι ακόμα που δεν έχουν οι μεγαλουπόλεις. Γείτονες και γειτόνισσες με ζεστές καλημέρες, αφού σε πολλές πολυκατοικίες ακόμη και σήμερα δεν κλείνουν οι πόρτες.

Σήμερα μετά την παρέλευση πενήντα ετών ως φαίνεται τα παραπάνω που αναφέραμε μπήκανε μάλλον στον φοριαμό της ιστορίας. Σήμερα, με τον νέο τρόπο ζωής που μας επιβλήθηκε και με τις καθημερινές μας ανάγκες βλέπουμε να ξεφορτώνουνε νταλίκες τυροκομικών προϊόντων από ΜΕΒΓΑΛ - ΑΓΝΟ - ΔΕΛΤΑ - ΦΑΓΕ χώρια από τα εισαγόμενα εξ Ολλανδίας και Δανίας τυριά και γάλατα που έχουν πλημμυρίσει όλα τα ψυγεία των σούπερ μάρκετ.

Δυστυχώς, την σήμερον ημέρα φαίνεται πως οι άνθρωποί μας όταν έφυγαν πήραν μαζί τους και

την εποχή, πήραν μαζί τους και τα αχούρια και τα κελάρια και τα μπακατάρικα και όλη την υγιεινή ντόπια διατροφή. Άφησαν δε πίσω τους πολυκατοικίες που δεν κράτησαν ούτε αχούρια (πάρκιγκ) για τα αυτοκίνητά τους.

Ευτυχώς εδώ εμείς στην Νιάουστα έχουμε μαξιλάρι το βουνό και βρίσκονται ακόμα λίγα κοπάδια και κάνουμε κουμάντο τον παραδοσιακό μπάτσο, το άσπρο τυρί άνευ χημείας πηγμένο με πιτιά κατσικιού. Παίρνουμε γάλα πρόβιο βοσκής και κάνουμε γιαούρτι που κόβεται με το μαχαίρι. Τρώμε καμιά παπάρρα με χοντρό αλάτι και με ψωμί γάστρας ψημένο με ξερά κέδρα. Αυτά τα απολαμβάνουμε ακόμη εμείς της γενιάς του 1950 διότι οι νέοι είναι ξένοι προς αυτά.

Με τα σημερινά δεδομένα και με αυτόν τον απάνθρωπο τρόπο ζωής ευλόγως τίθεται το μέγα ερώτημα και πρόβλημα συγχρόνως. Που οδηγούμεθα; Ως τότε θα υπάρχουν άνθρωποι που θα μας δίδουν καλημέρα; Ως τότε θα υπάρχουν άνθρωποι που θα βοσκούν τα πρόβατα και τα γίδια στις καθαρές πλαγιές και λαγκάδια και θα παράγουν προϊόντα καθαρά χωρίς διοξίνες; Ως τότε; Ελπίζουμε πως η δικιά μας γενιά δεν θα προλάβει να δει την καλημέρα, την γίδα και το πρόβατο σε αίθουσα μουσείου φυσικής ιστορίας.

Ο Νίκος Σαμαράς με τον Πουρέγκα

Τέσσερα προσκυνήματα στη Νάουσα

των Νίκου Σπάρτη και Γιάννη Ευθυμιάδη

1. Καλουγέρτσου

Πιστεύεται ότι το Καλουγέρτσου (εικ.1) πήρε έτσι την ονομασία γιατί εκεί μόνασε κάποιος καλόγερος. Πίστευαν παλιότερα ότι για να θεραπευθείς πρέπει νάρθεις πρωί να πλυθείς να ανάψεις κεριά και αφού προσκυνήσεις να αφήσεις ένα κομμάτι από τα ρούχα σου στο δέντρο εκεί δίπλα στην πηγή. Δεν έπρεπε να μιλήσεις αν είχες συνοδό και ούτε να γυρίσεις πίσω με πρόσωπο στην πηγή. Με το κουρελάκι άφηνες την αρρώστια.

Διηγείται μάλιστα ο Τάκης Τράιος πως ο πατέρας του πήγε για θεραπεία και μετά επειδή ήταν καλοκαιρί και ζέστα κάθισε να ξεκουραστεί κι' έστριψε ένα τσιγάρο και κάπνισε εκεί κοντά. Φεύγοντας, όμως, ξέχασε την ταμπακέρα του. Την θυμήθηκε όταν είχε προχωρήσει πάνω από εκατό μέτρα. Αναγκάστηκε να έρθει προς τα πίσω χωρίς να δει μπροστά για να την πάρει.

Ο Νίκος Καλλιδάκης πριν από χρόνια δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονών, θέριζαν στάρι με τον πατέρα του και γέμισε σφυράκια με πολλή φαγούρα. Έρθε στην πηγή δυο φορές πλύθηκε και θεραπεύτηκε. Την δεύτερη φορά, όμως, ξέχασε το σακκάκι του και αναγκάστηκε να γυρίσει πίσω με την όπισθεν, που λέν, για να

το πάρει.

Ο Τάσης Ήλκος πριν από χρόνια κοιμήθηκε κάτω από ένα καραγάτσι όπου στάλιαζαν πρόβατα και τσάκωσε Μπλούντα (ψείρες προβάτων) και ξύνοντας συνέχεια μάτωσε τα σφυράκια. Πήγε πλύθηκε δυο φορές στο καλουγέρτσου και έγινε καλά. Ο Γιάννης Βελής επίσης έγινε καλά από σφυριά που απέκτησε, αφού πλύθηκε δυο φορές σε δυο μέρες που ήρθε συνέχεια.

Η πηγή αυτή προϋπήρχε πριν από πάρα πολλά χρόνια όπως αφηγείται ο Αλέκος Καραμπέλκος, που έχει κτήμα δίπλα στην πηγή και το ξενοδοχείο "Ανθέμια". Πολλοί άνθρωποι τα παλιότερα χρόνια για να θεραπευθούν ερχόταν και νοίκιαζαν σε σπίτια του Κοπανού για να πηγαίνουν να προσκυνούν και να πλύνονται δυο τρεις μέρες συνέχεια τα χαράματα. Έφευγαν αμίλητοι χωρίς να γυρίσουν πίσω.

(εικ. 1) Το αγιασμα Καλουγέρτσου, η εκκλησία το εικονοστάσι και αγιασμός δεξιά.

Η μικρή αυτή κοιλάδα, όπου βρίσκεται η πηγή Καλογέρτσκου έχει πολλές πηγές, πάνω από σαράντα, που οι περισσότερες αναβλύζουν όλο το χρόνο συνέχεια.

Κατά τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Ζαραλίπου έμενε μια δυο βραδιές στο ξενοδοχείο "Ανθέμια", όπως μου είτε ο Αλέκος Καραμπέλκος, εκείνη λεγόταν η κοιλάδα των νυμφών, όπου πηγή και νύμφη, και μια από τις πηγές αυτές έγινε αγίασμα θαυματουργό.

Το Καλογέρτσκου βρίσκεται στην περιοχή Τζουμέλα στα δυτικά του Κοπανού και κοντά στο ξενοδοχείο "Ανθέμια" του Αλέκου Καραμπέλκου. Πριν από τρία χρόνια μια κυρία βρήκε θεραπεία από μια ανίατη αρρώστια που η επιστήμη δεν μπόρεσε να θεραπεύσει και με βοήθεια και άλλων κατοίκων του Κοπανού έκτισε ένα εκκλησάκι όπως φαίνεται στην φωτογραφία.

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ: ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΤΡΙΧΕΙΡΟΥΣΑ

ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

2. Παλιουμπούκινη

Η Παλιομπούκιν, ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, βρίσκεται στο λάκκο που έρχεται από τα τρία Πλατάνια μετά τα μνήματα Αγίου Αθανασίου και τα καταστήματα ενοικιάσεως σκι στο δρόμο προς Τρία Πηγάδια και δίπλα στο ρακοκάζανο του Μάντσιου. Δεξιά υπάρχει ταμπέλα πάνω στον αγροτικό δρόμο που γράφει. ΠΑΛΗΟΜΠΟΥΚΙΝΑ ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ. Υπάρχει μονοπάτι που κατεβαίνει στο αγίασμα. (εικ 2). Το προσκύνημα αυτό συντηρείται από τους ανθρώπους των γύρω κτημάτων και κυρίως από τον πατέρα, όσο ζούσε, τον δάσκαλο Γιάννη Κοσμαρίκου και τον ίδιο. Υπάρχει εδώ και πάρα πολλά χρόνια, προσφέροντας θεραπεία σε όσους το επισκέπτονταν και το επισκέπτονται πρωί, προσκυνούσαν,

Εικ. 2. Η βρύση του αγιασμού μέσα στο μικρό εκκλησάκι και δεξιά βρίσκεται η εικόνα της Αγίας Παρασκευής.

ανάβανε κεριά και πλύνονταν με τον αγιασμό, αμίλητοι, αφήνοντας ένα ρούχο από πάνω τους ή έστω ένα κουρελάκι, ένα μαντήλι, κάλτσα, κασκόλ ή οτιδήποτε, πιστεύοντας ότι άφηνε πίσω του την αρρώστια.

Θεραπεύτηκαν πολλοί συμπολίτες μας Ναουσαίοι, μεταξύ των οποίων και ο Βαγγέλης Βοσνάκης και άλλοι.

3. Παναγία του Γκέκα

Το αγίασμα της Παναγίας του Γκέκα, βρίσκεται στην Πουλιάνα, στο στενό του Τσάτσα, μπαίνοντας δεξιά από τα σπίτια του Μούγγρη και του Τσιούτα, στο σπίτι του Παπανάνου σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο στο ισόγειο. Την επιμέλεια είχε από πριν κτιστεί το καινούριο σπίτι-πολυκατοικία, η οικογένεια Παπανάνου. Είναι χώρος προσκυνήματος και σαραντίσματος. Εγώ μικρός, για να δω πως αλωνίζει η πατόζα που είχε φέρει για πρώτη φορά ο αδελφός μου Αναστάσης το 1928, πήγα στον Αρχάγγελο και κόλλησα ελονοσία, είχα πυρετό για δυο χρόνια και μαζί με τα κινίνα και την Παναγία του Γκέγκα έγινα καλά ύστερα από σαράντισμα. Η ιστορία λέει ότι πριν από πολλά χρόνια, επί τουρκοκρατίας, ένας Τούρκος ο Γκέγκας, έχασε τα μουλάρια του στο βουνό, καθώς ήταν ξυλοφόρος και αγωγιάτης για πολλά χρόνια. Πολλές μέρες έ-

εικ. 3. Η εικόνα τα Παναγίας μέσα στο εικονοστάσι αριστερά.

ψαχνε και τον έτρωγε η στενοχώρια. Είχε απογοητευθεί και ένα βράδυ ονειρεύτηκε την Παναγία που του είπε: "Πήγαινε εκεί στην Αράπιτσα απέναντι από την Υπαπαντή (τη μέσα), πέρασε απέναντι από την Αράπιτσα από ένα πεσμένο δέντρο που είναι εκεί και πάρε την εικόνα μου που είναι στο νερό τόσα χρόνια. Θα την φέρεις εδώ σ' αυτό το μέρος, στο μπαξέ του Παπανάνου και θα την βάλεις σε ένα μικρό εκκλησάκι". Το ίδιο πρωί ο Γκέγκασέκανε όπως του είπε η Πα-

εικ. 4 Το υπόλοιπο κομμάτι από το τετραγώνισμα της εικόνας της Παναγίας του Γκέγκα

ναγιά και την ίδια μέρα το μεσημέρι γύρισαν τα μουλάρια στο σπίτι του.

Η εικόνα έχει διαστάσεις 40x30 εκατοστά περίπου και έχει πάχος 4-5 εκατοστά. Είναι σαν μάρμαροκαμωμένο από ένα είδος τσιμεντοκοινίας σαν κουρασάνι συμπαγές.

Η οικογένεια Παπανάνου πριν από 50 ή 60 χρόνια την έσπασε στο αζωγράφιστο μέρος για να την τετραγωνίσει και να την βάλει σε ξύλινο πλαίσιο κορνίζα. Επειδή ήταν θαμπή και φθαρμένη από τα νερά στο κάτω μέρος την ξαναζωγράφησε σε αγιογράφο προσεκτικά πάνω στο ίδιο σχέδιο. Πρώτα πριν κτιστεί το καινούριο σπίτι άναβαν κεριά τώρα δεν επιτρέπουν το άναμμα των κεριών επιτρέπουν όμως το προσκύνημα. Την ημέρα που την επισκέφτηκα, ήρθαν να προσκυνήσουν δυο γειτόνισσες, η μητέρα του γεωπόνου Αντώνη Χατζηβασιλείαδη και η σύζυγος του Νώντα Τσάτσα. Από όσα μου είπαν πολύς κόσμος ακόμα πάει και προσεύχεται εκεί. Τακτικά διαβάζονται παρακλήσεις και εσπερινοί.

4. Παλιοσώτηρα

Η Παλιοσώτηρα (σπηλιά του Μεγάλου Αλεξάνδρου). Πρόκειται για μια σπηλιά με δάπεδο εμβαδού 8-10 τετραγωνικών μέτρων που βρίσκεται περίπου κάτω από το σημείο που έπεσε το λεωφορείο στο Σπήλιο, πιο συγκεκριμένα κάτω από την ψαροταβέρνα του Σωτήρη.

Παλιοσώτηρα λέγεται και όλη η περιοχή που περιλαμβάνεται: Δυτικά από τον δρόμο Σπηλαίου από την αρχή της και μέχρι το προσκύνημα των Αγίων Θεοδώρων με τη βρύση, ανατολικά από την αρχή του Σχοινοποιείου, τώρα ιδιοκτησία Βάνη μέχρι το δημόσιο δρόμο για τον σταθμό, εστιατόριο αδελφών Τάνη, γέφυρα Βεργιώτικη, λάκο Σπηλαίου μέχρι το εικονοστάσι των Αγίων Θεοδώρων. Η περιοχή αυτή πήρε το όνομά της από πολύ παλιά από το προσκύνημα αυτό που λέγονταν και σπηλιά του Μεγαλέξαντρου. Λέγεται ότι στην σπηλιά υπήρχε επίχρισμα στην οροφή ή τα πλάγια με την εικόνα του Χριστού (Σω-

τήρος) εκείνο όμως που είδαμε όταν προχθές επισκεφθήκαμε με τον πρόεδρο της Εταιρείας Αριστοτέλης κ. Ευθυμιάδη Γιάννη ήταν δεξιά της εισόδου τρεις εσοχές λαξευμένες στην πουρόπετρα σαν θέσεις εικόνων 30x60 εκατοστών η μια δίπλα στην άλλη σε ένα ύψος 50 -60 εκατοστών από το δάπεδο (εικ. 5) και στη μέση του δαπέδου που είναι αρκετά ανώμαλο μόνο με πουρόπετρα, υπάρχει μια τρύπα στρογγυλή διαμέτρου γύρω στα 60 εκατοστά, γεμάτη πορόλιθους και χώματα.

εικ 5: Οι τρεις λαξευμένες εσοχές δεξιά της εισόδου της σπηλιάς στις οποίες πρέπει να υπήρχαν εικόνες που κλάπηκαν.

Σε ελάχιστα άλλα σημεία οι πέτρες είναι πελεκητές. Το δάπεδο είναι λίγο πολύ επίπεδο με πολλές μικρές εξάρσεις. Η είσοδος που συγκλίνει αρκετά προς τα έξω (ανατολικά) είναι ωσειδής (εικ. 6) με ύψος σχεδόν ενός μέτρου ανθρώπου.

Τα προσκυνήματα αυτά θα πρέπει να αξιοποιηθούν και να ζωντανέψουν πάλι όπως τα παλιότερα χρόνια. Να διαμορφωθούν καταλληλότερα για να προσελκύσουν ντόπιους κυρίως αλλά και ξένους τουρίστες. Είναι κρίμα να μένουν έτσι χατακωμένα και άγνωστα σχεδόν ακόμα και σε μας τους Ναουσαίους.

Το Σεπτέμβριο πήγαμε με το ΚΑΠΗ Νάουσας στην Κύπρο. Εκεί στην Κύπρο, στη Ρόδο και στην Κρήτη έχουν αξιοποιήσει τουριστικά τα πάντα. Στην Κύπρο είδαμε ένα τέτοιο προσκυνήμα με πάρα πολλούς προσκυνητές να ανάβουν κεριά και να προ-

σεύχονται. Το κεράκι εκείνο αποδίδει όπως μάθαμε πολλά έσοδα όσα και το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου στη Νάουσα. Υπάρχουν πολλές δυνατότητες να αξιοποιηθεί και να προβληθεί ο θρησκευτικός τουρισμός στη Νάουσα, όχι μόνο με τα προσκυνήματά μας αλλά και με τις εκκλησίες μας τις μικρές και τις μεγάλες.

εικ. 6 Η οβάλ είσοδος της σπηλιάς με την συκιά που φύτρωσε μέσα και βγαίνει έξω. Βρίσκεται 4-4,5 μέτρα ψηλότερα από κάτω. Παλιά η σπηλιά είχε σκάλα. Δεν υπήρχε βατό σημείο πουθενά κάτω.

ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

Η τοπική μας εφημερίδα έκλεισε είκοσι χρόνια κυκλοφορίας

Της σύνταξης

Τα είκοσι χρόνια αδιάλειπτης κυκλοφορίας συμπλήρωσε πρόσφατα η εφημερίδα "ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ", που κοσμεί τον τοπικό τύπο της πόλης μας με την ποιότητα και το ήθος της. Ένα μικρό αφιέρωμα σ' αυτή την προσπάθεια ετοίμασε και παραθέτει στη συνέχεια η συντακτική επιτροπή του περιοδικού μας θέλοντας, να τιμήσει με τον τρόπο της την επέτειο αυτή, μαζί με τις ευχές της για καλή συνέχεια της έκδοσης, πάντα με το ίδιο πάθος για την υπεράσπιση των τοπικών συμφερόντων της πόλης μας.

Η προσπάθεια για τον σχεδιασμό και την έκδοση της εφημερίδας "ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ" είδε το φως της δημοσιότητας τον Δεκέμβρη του 1984, με την κυκλοφορία του πρώτου φύλου της εφημερίδας στις 8-12-1984. Συνεκδότες οι Ηρακλής Τέσσας και Πέτρος Μπόλας, ο οποίος σχετικά γρήγορα αποσύρθηκε για ν' ασχοληθεί με άλλες δραστηριότητες και την τοπική αυτοδιοίκηση. Έτσι το βάρος της έκδοσης έπεσε στους ώμους του Ηρακλή Τέσσα, που από τότε είναι η "ψυχή" της εφημερίδας. Ο Ηρακλής, όπως τον ξέρουν όλοι, σπούδασε Οικονομικά στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και όντας άτομο έντονα πολιτικοποιημένο από τα φοιτητικά του χρόνια, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα κοινά, βρήκε στη δημοσιογραφία την καλύτερη έκφραση των προσωπικών του ενδιαφερόντων.

Όπως σημειώνεται στο πρώτο φύλο της εφημερίδας "...πρόθεση της έκδοσής μας είναι η πλήρης και αντικειμενική ενημέρωση σε γεγονότα, θέματα και προβλήματα της πόλης μας και της περιφέρειας, η έρευνα, επεξεργασία και μελέτη τους με σκοπό, εκτός των άλλων και την συμβολή σε προσανατολισμούς και παρακινήσεις, που να οδηγούν στη διεύρυνση της δημοκρατικής ζωής του τόπου μας... Επιδίωξή μας είναι να εκφράσουμε τους προβληματισμούς του πιο πλατιού δημοκρατικού κινήματος για τη διαμόρφωση μιας κοινής γλώσσας και κυρίως μιας κοινής πρακτικής."

Στα είκοσι αυτά χρόνια με την εφημερίδα συνερ-

Ο εκδότης της εφημερίδας Ηρακλής Τέσσας

γάστηκαν αρκετοί συμπολίτες μας: Από το ξεκίνημα ακόμα, οι αείμνηστοι Λευτέρης Μιμιλίδης, με ειδικότητα στα πολιτικά σχόλια και στις εκλογικές αναλύσεις, ο Οδυσσέας Ντινόπουλος, κυρίως σε γεωπονικά - δενδροκομικά θέματα και ο Αχιλλέας Γκούτας σε θέματα τοπικής ιστορίας και βιβλιοπαρουσιάσεις. Ο Λάζαρος Παπαχρυσοστομίδης, ως "Λάμδα", ο Κώστας Κόλλας, ως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

ΣΑΒΒΑΤΟ
8
ΔΕΚΕΜΒΡΙΗ
1984
ΤΙΜΗ ΦΥΛΟΥ ΔΡΧ.20
ΧΡΟΝΟΣ 1ε;
ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 1

• ΒΑΘΜΑΔΙΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΠ. ΝΑΟΥΣΑΣ •

Η ΓΝΩΜΗ ΜΑΣ

Είναι προφανές πως για μια νέα εδωσή εφημερίδας είναι σχετικά δύσκολο να δοθούν από και μόνο με το πρώτο φύλλο οι θετικές οι προθέσεις της και να προσαρμοθούν οι στόχοι της. Μερικά λόγια λοιπόν που να δίνουν την ταυτότητα της εδωσής μας είναι νομίζουμε από παραπάνω από απαραίτητα.

Πρόθεση της εδωσής μας είναι η πλήρης και αντικειμενική ενημέρωση σε γεγονότα, θέματα και προβλήματα της πόλης μας και της περιφέρειας - η έρευνα επί τελευταίων και μέλλον αιώνων με σκοπό βέβαια όχι την απόλυτη ερήνευα αλλά την συμβολή σε προσανατολισμούς και παρακινήσεις, που να οδηγούν στην άσκηση της δημοκρατικής ζωής του τόπου μας.

Στο πλαίσιο της συμβολής αυτής, θα γίνει προσπάθεια (η δα επιδιώξουμε) να αναπτυχθεί ο διάλογος πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα, ώστε να φωτιστούν περισσότερο οι πλευρές αυτών των ζητημάτων και να προσυζητηθούν ανασταίν προβλημάτων. Με τον διάλογο - που τον βλέπουμε σαν απαραίτητο μέσο για την υσιότερη αντανακλάση της αντικειμενικής πραγματικότητας - εσμεύουμε στην αρθρογραφία γενικότερα, φιλοδοξούμε να συμβάλουμε στο φωτισμό των πλάτων των τοπικών κοινωνιών ζητημάτων και στην διασκόπηση απόψεων πάνω σε ανεξιέργονες θέματα και προβλήματα.

Τελική μας επιδίωξη είναι να εσφραστούμε τους προβληματισμούς του πιο πλατύου δημοκρατικού κοινωτήτος, για την διαμόρφωση μιας κοινής γλώσσας και κυρίως μιας κοινής πρακτικής.

ΤΗΣ ΣΥΝΙΑΣΗΣ

... και σήμερα κυκλοφορούν
εσο δακτύλιο της Νάουσας...

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΒΑΤΗΡΑ ΣΤΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 3-5 ΠΗΓΑΔΙΑ

Μεγάλη η συμβολή του έργου στην τουριστική και αθλητική ανάπτυξη της πόλης μας

Μια σέση του αναβατήρα

Το Σάββατο 1 και την Κυριακή 2 Δεκεμβρίου με την παρουσία του Μητρώου Α. Πιτσιλιά, και του Δημάρχου μας Α. Βασιλείου έγινε η παρουσίαση στην εκδήλωση που έγινε με αφορμή την έναρξη των εργασιών για την κατασκευή του αναβατήρα στο χιονοδρομικό κέντρο 3-5 Πηγάδια. Την ευκαιρία αυτή χρησιμοποίησε ο Δήμος για την παρουσίαση και δημοτική συνέλευση της πόλης μας, που πραγματοποιήθηκε στην Γραμματεία και τον Α. Βασιλείου, με τον πρόεδρο του σωματίου της 15/6/2019.

Ο πρόεδρος του Σωματίου της 15/6/2019, Α. Βασιλείου, ανέφερε στην παρουσίαση ότι έχει το λόγο για την πόλη η μας, ο Α. Βασιλείου, και ο Α. Βασιλείου, με τον πρόεδρο του σωματίου της 15/6/2019.

ΑΛΥΤΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΜΑΣ ΑΚΟΜΑ

Εκπαιστική διοικητικό συμβούλιο της Ομοσπονδίας αγροτών συλλόγων του τόπου μας πραγματοποιήθηκε την Πέμπτη στην Βερούα και έχει προγραμματιστεί για την επόμενη συνεδρίαση των αντιπροσώπων της Ομοσπονδίας στο Σπυριδίου με θέμα, την ενημέρωση και τις προτάσεις για την περιοχή της Ομοσπονδίας, το οικονομικό και την προγραμματιστική αυτή.

Ενα από τα σημαντικότερα ζητήματα που θα συζητηθούν στην συνέλευση είναι και το πρόβλημα του μύλου, που δεν αποκλίσιμα και δυναμικά επισημαίνεται για την εκάστη τους. Οι απόψεις που συζητήθηκαν, οι χωματόλες, οι χωματόλες και οι ανεβασμένοι εσώτες σε τσιβότι τσιβότι γίνεται το μοναχικό πρόβλημα για τους αγρότες μας.

Συμφωνία με στοιχεία η παραγωγή μύλου στο νομό μας είναι περίπου 100-110 χιλιάδες τόνους, ενώ η κατανάλωση είναι περίπου 33.000 τόνους. Οι τιμές απόδοσης των σιτηρών στην αγορά είναι περίπου 100-110 χιλιάδες τόνους, ενώ η κατανάλωση είναι περίπου 33.000 τόνους. Οι τιμές απόδοσης των σιτηρών στην αγορά είναι περίπου 100-110 χιλιάδες τόνους, ενώ η κατανάλωση είναι περίπου 33.000 τόνους.

Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας

“Κωσκολ”, ο Θόδωρος Δόδης, ο Γιώργος Γαλίτης με τα σκίτσα του, ο Θωμάς Γαβριηλίδης, ο Μανώλης Βαλασαμίδης, ο Γιώργος Χιονίδης και ο Τάκης Μπαίτισης σε ιστορικά και λαογραφικά θέματα της Νάουσας και της περιοχής της και ο Βασίλης Κουκουργιάννης σε θέματα αγροτικού ενδιαφέροντος. Η συνεχιζόμενη μέχρι σήμερα συνεργασία με τον συμπολίτη μας ιστορικό ερευνητή Στέργιο Αποστόλου απέδωσε την αναδημοσίευση στην εφημερίδα ολόκληρου του εξαντλημένου έργου του “Πτυχές από την ιστορία των παραταξιακών αντιπαραθέσεων στη Νάουσα (1627-1918)” καθώς και άλλες ιστορικές έρευνες για τη Νάουσα του 17ου αι. και τη μετεπαναστατική Νάουσα, και κατέστησε με τον τρόπο αυτό την εφημερίδα πραγματικό ιστορικό αρχείο.

Στους υπόλοιπους “σταθερούς” συνεργάτες συγκαταλέγεται ο “Σχολιαστής”, κατά κόσμον Α-

λέξανδρος Οικονόμου, που με το γλαφυρό και ενίοτε δηκτικό του τρόπο σχολιάζει τα μικρά και τα μεγάλα θέματα της τοπικής ή της ευρύτερης επικαιρότητας, ενώ στο νεώτερο δυναμικό των συνεργατών εντάσσεται η Ευγενία Ζάλιου με τις “Εικόνες από το παρελθόν” και η Δήμητρα Τζάκη με την πολύ αξιολογη στήλη “Σε πρόσωπο ενικό”.

Στα είκοσι αυτά χρόνια οι “ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ” τίμησαν τον τίτλο τους ως αδέσμευτη εφημερίδα της Νάουσας, μακριά από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, κρατώντας κριτική στάση απέναντι σε κάθε μορφής εξουσία και αμείλικτη στα κακώς κείμενα, όχι χωρίς κόστος. Έδωσε σκληρές μάχες για την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος της Νάουσας, πρόβαλε και υπερασπίστηκε τους αγώνες των εργατών και των αγροτών για υπεράσπιση των κεκτημένων και παραπέρα βελτίωση της θέσης

Η εθnikοθρησκευτική δράση του Ε. Στουγιαννάκη

του Γιάννη Καρατσιώλη

Με αφορμή την ανιστόρητη απόφαση αναγνώρισης από τις Η.Π.Α του κράτους των Σκοπίων με την ονομασία "Δημοκρατία της Μακεδονίας", ας σημειώσουμε μερικές γραμμές με την εθnikοθρησκευτική δραστηριότητα του ιστορικού της Νάουσας και της Έδεσσας Ευσταθίου Στουγιαννάκη, στη μνήμη όλων όσων αγωνίστηκαν για την Μακεδονία.

Ο Ε. Στουγιαννάκης υπηρέτησε ως δάσκαλος σε διάφορα κοινοτικά σχολεία της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας, όπου και ανέπτυξε σημα-

ντική εθnikή δραστηριότητα απέναντι στη βουλγαρική προπαγάνδα. Στην αρχή του 1894 στη γενέτειρά του Έδεσσα. Το 1897 στο Ασβεστοχώρι της Θεσσαλονίκης, στο οποίο είχε σημειωθεί σοβαρή διείσδυση των σλαβικών απόψεων για την ελληνικότητα της Μακεδονίας, αγωνίστηκε για την διαπαιδαγώγηση τα τοπικής νεολαίας και όχι μόνο, αλλά και την ποδηγέτηση των ενήλικων κατοίκων του.

Αξιοσημείωτη είναι η δράση του στην Μακεδο-

Ο Ευστάθιος Στουγιαννάκης καθηγητής στη Νάουσα με τους μαθητές του.

νική Στρώμνιτσα το 1902 και 1903 μεταξύ των σλαβοφώνων αλλά και των ακραιφνών Ελλήνων κατοίκων της, των οποίων αναπτέρωσε το ηθικό φρόνημα. Στην πόλη αυτή (που σήμερα δυστυχώς ανήκει στο κρατίδιο των Σκοπίων) νυμφεύεται με την νηπιαγωγό Μαρία Καλιούσκα μητέρα δύο παιδιών του.

Στη Νάουσα ήλθε όταν πήρε τον τίτλο του διδάκτορα Φιλολογίας από το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ανέλαβε την διεύθυνση του Αρρεναγωγείου και του Γυμνασίου της πόλης.

Παράλληλα με τα καθήκοντά του ως εκπαιδευτικού, παντού όπου υπηρέτησε, οργάνωσε κυριακάτικα λαϊκά σχολεία, όπου ο ίδιος ανέπτυξε θρησκευτικά θέματα σε λαϊκό ακροατήριο καθώς και έδινε διαλέξεις εθνικού περιεχομένου. Συνεργάστηκε με το Μακεδονικό Κομιτάτο και κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες να διατηρήσει ακμαίο το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων της κατεχόμενης από τους Τούρκους κατακτητές Μακεδονίας και ταλαιπωρούμενης από τους συμμορίτες Βούλγαρους κομιτατζήδες υπαίθρου Μακεδονικής ενδοχώρας.

Έλαβε μέρος σε τοπικές ένοπλες συγκρούσεις των δυνάμεων του Ελληνικού Κομιτάτου με τους Βούλγαρους κομιτατζήδες και για την πατριωτική του δράση καταδιώκεται επίμονα και παρακολουθείται και από τους Τούρκους και από του Βούλγαρους. Τελικά διασώζεται από τις παγίδες των Βουλγάρων, αλλά πέφτει στα χέρια των Τούρκων και κλείνεται στις φυλακές του Διοικητηρίου της Θεσσαλονίκης.

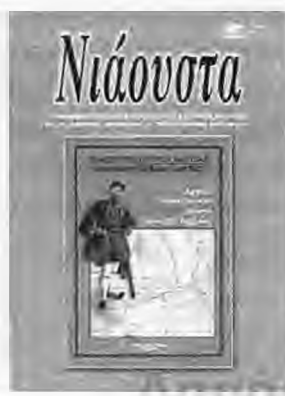
Ο Άγγ. Ανεστόπουλος στο έργο του "Μακεδο-

νικός Αγών" (Θεσσαλονίκη 1965 τόμος Α' σ. 97-98) αναφέρει για την δράση του Ε. Στουγιαννάκη κατά τον Μακεδονικό Αγώνα τα εξής: "Ο Ε. Στουγιαννάκης εργάστηκε όλως ιδιαίτερος, ως διανοούμενος προικισμένος με ευχέρεια λόγου και με την εθνική διαφώτιση αναπτέρωνε το ηθικό του Ελληνισμού. Τέτοια απήχηση είχε η καθοδήγησή του προς τους κατοίκους, ώστε μερικοί που είχαν προσχωρήσει στον Βουλγαρισμό ξαναγύρισαν στους κόλπους της Ελληνικής Κοινοτήτας. Εργάστηκε στην Έδεσσα και στη Θεσσαλονίκη υπέρ των εθνικών ιδεωδών και ανέλωσε την ζωή του για το μεγαλείο της πατρίδος και της Ελληνικής φυλής".

Όταν απελευθερώθηκε η Μακεδονία εξελέγη δυο φορές βουλευτής, του νομού Πέλλας και του νομού Θεσσαλονίκης, στην οποία και τελικά εγκαταστάθηκε την περίοδο του μεσοπολέμου και αφοσιώθηκε στην υπηρεσία της εκκλησίας.

Από το αρχείο του Γιώργου Τουσίμη πληροφορούμαστε, ότι στο ενοριακό εκκλησάκι της Θεσσαλονίκης Άγιος Χαράλαμπος (μετόχι της Μονής Σιμωνόπετρας) εφημέρευε ένας ταπεινός λευίτης ο παπα-Λεόντιος, πρόσφυγας από την Μικρά Ασία. Αυτός με την συνεργασία εκλεκτών ανθρώπων της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης ίδρυσε μια θρησκευτική αδελφότητα για να "αντιδράσει (όπως σημειώνει Ο Γ.Τ.) με τακτικά ηθικοθρησκευτικά μαθήματα και κηρύγματα στην κοινωνική διαφθορά και την πνευματική αποεμάτωση".

Ανάμεσα στους στενούς του συνεργάτες (7 τον αριθμό) ήταν ο Ε.Στουγιαννάκης. Με αυτούς λοιπόν ίδρυσε την Αδελφότητα της Αποστολικής Διακονίας, που ήταν η σοβαρότερη.

**Μια συνδρομή της
"ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ"
είναι το καλύτερο δώρο
για τους φίλους μας**

ΜΑΪΚΛ ΒΕΝΤΡΙΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΕ ΤΗΝ ΓΡΑΜΜΙΚΗ Β'

Του Μηνά Δ. Κόκκινου

Ο Μάικλ Βέντρις γεννήθηκε το 1922 στην Αγγλία. Γιος αξιωματικού του βρετανικού αποικιακού στρατού που υπηρέτησε στην Ινδία και αποστρατεύθηκε για λόγους υγείας σε ηλικία σαράντα χρονών με τον βαθμό του συνταγματάρχη, και της Πολωνοεγγλέζας Άννας-Δωροθέας Γιάνας, κόρης πλούσιου Πολωνού γαιοκτήμονα.. Λόγω της φυματιώσεως του πατέρα του ο οποίος κατέφυγε μαζί με την οικογένειά του για θεραπεία στην Ελβετία, ο Μάικλ βρέθηκε τελειώνοντας εκεί το δημοτικό σχολείο, να γνωρίζει γαλλικά, γερμανικά, αγγλικά και πολωνικά από την μητέρα του. Με την επιστροφή τους στην Αγγλία τον ενέγραψαν στην μάλλον αντισυμβατική Σχολή Στόου, όπου διέπρεψε στα αρχαία ελληνικά και λατινικά αποδεικνύοντας ένα ταλέντο στην εκμάθηση ξένων γλωσσών.

Ο Μάικλ Βέντρις εξετάζει πήλινη πινακίδα με τη γραμμική β'

Σε ηλικία 17 χρονών σε γράμμα του, προς τον φίλο του Ναούμ Γκάρμπο περιγράφει τον καθηγητή του της Ιστορίας ως ενοχλητικότατα ιμπεριαλιστή γιατί τον ρώτησε μέσα στην τάξη πόσο ταπεινωμένος θα αισθανόταν αν η Βρετανία έχανε τις αποικίες της; *"Όταν εκδήλωσα κάποια δυσφορία",* συνεχίζει ο Μάικλ *"με επέπληξε για μειωμένο εθνικό αίσθημα. Δεν είναι κακός κατά βάθος, μόνο που είναι φρικτά Άγγλος"* κατέληξε το σχόλιο του για τον καθηγητή.

Οι πήλινες πινακίδες που ανακάλυψε ο Άγγλος αρχαιολόγος Άρθουρ Έβανς μεταξύ άλλων πολλών και θαυμαστών στην Κρήτη, στις αρχές του εικοστού αιώνα, αποτέλεσαν ένα μυστήριο που ταλάνισε τον επιστημονικό κόσμο για πενήντα χρόνια. Ο κορυφαίος Άγγλος αρχαιολόγος

του μεσοπολέμου, επισκέφθηκε για πρώτη φορά το 1893 το νησί, όπου έμελλε να αφιερώσει το υπόλοιπο της ζωής του, μέχρι τα βαθιά γεράματα των ενενήντα χρόνων. Γεννημένος το 1851, μετά από σπουδές σε Αγγλία, Γερμανία και διαφανόμενη λαμπρή ακαδημαϊκή σταδιοδρομία, προτίμησε την ενεργό ανασκαφική αρχαιολογία και μάλιστα σε τόπο επιστημονικώς "παρθένο". Καθιέρωσε τον όρο μινωικός πολιτισμός, προσδιόρισε το χρονικό του εύρος, διέκρινε στις πήλινες πινακίδες τρεις τύπους γραφής, την αρχαιότερη γραμμική Α', την γραμμική Β' και κάποια τρίτη "ιερογλυφική". Ασχολούμενος ιδιαίτερα με την γραμμική Β' εξήγησε τα σύμβολα της αρίθμησης και διέκρινε ότι οι κάθετες γραμμές που εμφανίζονται άτακτα κατά μήκος των σειρών απομονώνουν λέξεις ή φράσεις, εξ ου και η ονομασία

Δημοσία Κεντρική Σερβική Σερβίας

γραμμική.

Ανασκάπτοντας την Κνωσό, επιδόθηκε σε μια αμφιλεγόμενη με τα σημερινά αρχαιολογικά κριτήρια αναστήλωση των μινωικών ανακτόρων, επιδεικνύοντας περίσσεια δημιουργικής φαντασίας αρμόζουσα περισσότερο σε καλλιτέχνη παρά σε επιστήμονα. Διακατέχονταν κι αυτός από την συντεχνιακή διαστροφή, της μη δημοσίευσης των ευρημάτων των ανασκαφών του, προ

της ολοκληρωμένης τεκμηρίωσής τους από τον ίδιο. Ξόδεψε την προσωπική του περιουσία για τις ανασκαφές και αναστηλώσεις στην Κρήτη.

Ο Βέντρις κόλλησε το μικρόβιο της αποκρουπτογράφησης της γραμμικής Β' σε μια επίσκεψη του σχολείου του σε έκθεση ελληνικής και μινωικής τέχνης στο Λονδίνο, το 1936. Ο Έβανς που συνέπεσε να βρίσκεται εκεί προσφέρθηκε να ξεναγήσει τους μαθητές, οπότε μπροστά σε μια προθήκη πήλινων πινακίδων από την Κνωσό επεσήμανε ότι κανείς μέχρι τώρα δεν είχε καταφέρει να τις διαβάσει. Ο δεκατετράχρονος νεοσσός Βέντρις τόλμησε να απευθύνει την ερώτηση στον ογδονταπεντάχρονο σερ Έβανς, τιμημένο με τίτλο ευγενείας από 1911 για το επιστημονικό του έργο: "Είπατε πως οι πινακίδες δεν έχουν αποκρουπτογραφηθεί ακόμα;" προδιαγράφοντας την έμμονη απασχόληση του με τη λύση του προβλήματος μέχρι τέλους της σύντομης ζωής του.

Εκείνη που τον επηρέασε περισσότερο από τον πατέρα του, ήταν η μητέρα του μια έξυπνη, ευαίσθητη γυναίκα με καλό γούστο και πάθος για την μοντέρνα τέχνη, που συναναστρέφονταν καλλιτέχνες και διανοούμενους αριστερής μά-

Οι τοποθεσίες και οι ημερομηνίες εύρεσης πινακίδων Γραμμικής Β'

λον απόκλισης. Μητέρα και γιος μετακόμισαν το 1936, σ' ένα διαμέρισμα στο βόρειο Λονδίνο, γειτονιά καλλιτεχνών και αρχιτεκτόνων. Ανάμεσα στους πίνακες του διαμερίσματος τους υπήρχαν δύο του Πικάσο. Σε άλλη επιστολή στον ίδιο φίλο του Γκάρμπο αναφέρει ο Βέντρις ότι ο ίδιος μπορεί να μην είναι θρησκευόμενος. Ο κύκλος των γνωριμιών του και της μητέρας του τον επηρέασε να στραφεί προς την αρχιτεκτονική, όπου έγινε δεκτός στην σχολή της Ένωσης Αρχιτεκτόνων τον Ιανουάριο του 1940, σχολή μη πανεπιστημιακού επιπέδου, σύμφωνα με τα βρετανικά δεδομένα.

Στα τέσσερα χρόνια που είχαν μεσολαβήσει από την γνωριμία του με τον Έβανς και την γραμμική Β', ο Βέντρις του είχε απευθύνει παραπάνω από μια επιστολή, στις οποίες υποστήριζε την εκδοχή των σουμερικών, γλώσσα πολιτισμού της Μεσοποταμίας την 4-2η χιλιετία πΧ. Το Πάσχα του 1940 επανήλθε με νέα επιστολή προς τον σεβαστό αρχαιολόγο με την οποία απέρριπτε τις προηγούμενες υποθέσεις του και τιασσόταν υπέρ της συγγένειας της μινωικής με την ετρουσκική, προλατινική γλώσσα της ιταλικής χερσο-

νίσου . Ο Έβανς είχε την ευγένεια να απαντά πάντοτε στον νεαρό ερασιτέχνη της επιγραφικής. Τον Σεπτέμβριο του 1940, 18 χρονών, στέλνει ένα άρθρο στο κορυφαίο αμερικανικό αρχαιολογικό περιοδικό, με τίτλο "Παρουσιάζοντας την Μινωική γλώσσα", το οποίο γίνεται δεκτό και δημοσιεύεται παρά το γεγονός ότι η υπογραφή του στερείται οποιουδήποτε επιστημονικού τίτλου. Στο άρθρο αυτό ο Βέντρις τάσσεται κατά της συγγένειας ελληνικών και μινωικών, ακολουθώντας την γραμμή Έβανς.

Ο γηραιός αρχαιολόγος είχε απ' αρχής υποστηρίξει ότι τα μινωικά ήσαν μη ελληνική γλώσσα, θεωρώντας ότι τα σύμβολα της γραμμικής ήσαν εικονογραφικά (λογογραφικά), άρα μη ελληνικά και δεύτερον πως οι πήλινες πινακίδες προηγούνταν χρονικά κατά οκτώ αιώνες από τα μέχρι τότε αρχαιότερα γνωστά ελληνικά κείμενα. Υπήρχαν όμως δυο σπουδαιότερες αιτίες, μη επιστημονικής τεκμηρίωσης που έσερναν τον Έβανς σ' αυτή την θεωρία: Η ανακάλυψη των μινωικών ευρημάτων ήταν κατοχυρωμένη επ' ονόματι του ασυζητητί, αν τεκμηριώνε και την αυτονομία αυτού του πολιτισμού έναντι του ελληνικού, διεκδικούσε εσαεί την δόξα του πρώτου που έβγαλε στο φως τον αρχαιότερο πολιτισμό της Ευρώπης, τον Μινωικό.

Η δεύτερη, όχι μικρότερης σημασίας αιτία, είχε πολιτικά ελατήρια. Η αντιπαράθεση Γερμανίας- Βρετανίας σ' όλη την διάρκεια του μεσοπολέμου δεν διεξάγονταν μόνο στο πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό πεδίο, αλλά διαπερνούσε και τον επιστημονικό τομέα. Ο παγγερμανισμός, εύρημα σαφώς παλαιότερο του εικοστού αιώνα, υποστήριζε την θεωρία της καθόδου των ινδογερμανικών φύλων, δημιουργού κάθε ανώτερου πολιτισμού. Αν λοιπόν τα ελληνικά φύλα προέρχονταν από την ίδια ομοεθνία, η ναζιστική προπαγάνδα κατοχύρωνε επιχειρήματα υπέρ της ανωτερότητας της άριας φυλής, μια που στο δικό της ιδεολόγημα η ινδοάρια ομοεθνία αποτελούσε την μήτρα ελληνικών και γερμανικών φύλων . Εξ ου και ο κατά καιρούς προβαλλόμενος από τους εγχώριους κρυπτοθαναμαστές του ναζισμού, "σεβασμός" του Χίτλερ για την αρχαία Ελλάδα, ο οποίος βεβαίως δεν ήταν άμοιρος πολιτικών

σκοπιμοτήτων. Η απόδειξη από τον Έβανς ότι ο αρχαιότερος ευρωπαϊκός πολιτισμός ήταν μη άριας προέλευσης, μη ελληνικός, θα επέφερε καίριο πλήγμα στην γερμανική προπαγάνδα. Στον ίδιο θα προσέδιδε κύρος απαράμιλλο επιστημονικά και την προσδοκία ότι θα μπορούσε να καταλάβει μια περίοπτη θέση στις δέλτους της βρετανικής Ιστορίας, επιστημονικής και πολιτικής.

Ενώ μαίνεται ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ο Βέντρις παντρεύεται με πολιτικό γάμο την Λόις Νοξ-Νίβεν, κόρη πλούσιας οικογένειας στρατιωτικών με σπουδές αρχιτεκτονικής στην Βιέννη, Παρίσι, Λονδίνο. Λίγους μήνες μετά τον γάμο του καλείται να υπηρετήσει στην πολεμική αεροπορία (RAF), Αύγουστος του 1942. Την μονοτονία της στρατιωτικής εκπαίδευσης ποικίλει με ανάγνωση πληθώρας πολιτικών και επι-

Πινακίδα με Γραμμική Β' γραφή

στημονικών βιβλίων. Επιλέγεται για αεροναύτι-
λος και αποστέλλεται στον Καναδά για ειδική
εκπαίδευση. Συμμετέχει στους αεροπορικούς
βομβαρδισμούς κατά της Γερμανίας από τον
Νοέμβριο του 1944 μέχρι τον Απρίλιο του 1945.
Παρατείνεται η στρατιωτική του θητεία και μετά
την πτώση του ναζιστικού καθεστώτος, λόγω της
γλωσσομάθειάς του, μέχρι το καλοκαίρι του 1946,
υπηρετώντας στο Αμβούργο.

Ο Έβανς πεθαίνοντας το 1941, άφησε επι-
στημονική κληρονομιά και χρέος
στον φίλο του σερ Τζον Μάιρς, συ-
νταξιούχο καθηγητή αρχαίας Ιστο-
ρίας στην Οξφόρδη, να δημοσιεύσει
τις χίλιες πεντακόσιες μινωικές πι-
νακίδες, τις οποίες μέχρι τότε είχε
κρατήσει ζηλότυπα μακριά από το
φως της δημοσιότητας. Με μεγάλη
του έκπληξη ο Βέντρις παρέλαβε το
1942 επιστολή από τον Μάιρς, στην
οποία του μετέφερε την εκτίμηση
του για το άρθρο του που δημοσιεύ-
τηκε στην Αμερικανική Αρχαιολο-
γική Επιθεώρηση και την πρόταση
για συνεργασία στο αρχείο Έβανς.

Μέχρι το 1948 αφοσιώθηκε
στην Αρχιτεκτονική αποδίδοντας ση-
μασία στην λειτουργική μοντέρνα
σχεδίαση χωρίς κανένα ίχνος δια-
κοσμητικών στοιχείων, στην ομαδι-
κή εργασία και στην αντί-ειδίκευ-
ση, απόρροια και τα τρία της φιλο-
σοφικο-πολιτικής του συγκρότησης.
Την περίοδο αυτή είχε διευρύνει την
γλωσσομάθεια του περιλαμβάνον-
τας και την ρωσική, σουηδική, δα-
νική και ιταλική στο γνωστικό του
πεδίο. Το 1947 πήρε δίπλωμα ευρε-
σιτεχνίας για το μηχάνημα του, που
εύρισκε τις συντεταγμένες προοπτι-
κών σχεδίων, πρόδρομο των σύγ-
χρονων ψηφιακών συστημάτων. Ε-
γκεφαλαιώδης τύπος διανοούμενου, υ-
πέτασε τη δημιουργικότητα του
στην λογική μάλλον παρά στην φα-
ντασία.

Η συνεργασία του με τον Μάιρς δεν ευοδώθη-
κε. Η ρήξη πρέπει να προκλήθηκε από την διαφο-
ρά νοοτροπίας, ηλικίας και την επίγνωση ότι δεν
θα χειρίζονταν την εργασία σύμφωνα με τις
δικές του προοπτικές. Ο Αμερικανός αρχαιολό-
γος Καρλ Μπλέγκεν ψάχνοντας στην Πύλο για
το ανάκτορο του ομηρικού Νέστορα, έφερε στο
φως το 1939 εξακόσιες πήλινες πινακίδες εντυ-
πωσιακής ομοιότητας με τις αντίστοιχες κρητι-
κές.

Τ ^a	Α ^e	Ψ ⁱ	Β ^o	Ρ ^u
τ ^{da}	α ^{de}	ψ ^{di}	β ^{do}	ρ ^{du}
μ ^{ja}	χ ^{je}		ξ ^{jo}	η ^{ju}
κ ^{ka}	κ ^{ke}	κ ^{ki}	κ ^{ko}	κ ^{ku}
μ ^{ma}	μ ^{me}	μ ^{mi}	μ ^{mo}	μ ^{mu}
ν ^{na}	ν ^{ne}	ν ⁿⁱ	ν ^{no}	ν ^{nu}
ρ ^{pa}	ρ ^{pe}	ρ ^{pi}	ρ ^{po}	ρ ^{pu}
φ ^{qa}	φ ^{qe}	φ ^{qi}	φ ^{qo}	
λ ^{ra}	λ ^{re}	λ ^{ri}	λ ^{ro}	λ ^{ru}
σ ^{sa}	σ ^{se}	σ ^{si}	σ ^{so}	σ ^{su}
τ ^{ta}	τ ^{te}	τ ^{ti}	τ ^{to}	τ ^{tu}
ω ^{wa}	ω ^{we}	ω ^{wi}	ω ^{wo}	
ζ ^{za}	ζ ^{ze}		ζ ^{zo}	

Το βασικό συλλαβάριο της Γραμμικής Β'

Η ανακάλυψη αυτή δημιούργησε σοβαρά ερωτηματικά για τη θεωρία του Έβανς, ότι η Γραμμική Β' αποτελούσε αποκλειστικότητα της μινωικής Κρήτης. Με την πάροδο του χρόνου ήρθαν στο φως πήλινες πινακίδες από τις Μυκήνες, Τίρυνθα και Θήβα.

Οι σημαντικότεροι ασχολούμενοι με το μυστήριο της Γραμμικής Β' την εποχή εκείνη, πλην του Βέντρις και του προαναφερθέντος Μάιρς, ήταν οι αμερικανοί Μπέννιτ και Κόμπερ Άλις. Η συμβολή της Κόμπερ συνίστατο στην πρότασή της ότι υπήρχαν ενδείξεις γραμματικής κλίσης, φαινόμενο που απαντάται μόνο στις ινδοευρωπαϊκές διαλέκτους και όχι στις σημιτικές ή στην ετρουσική. Άρα πλήθαιναν οι ενδείξεις ότι κάποια μορφή ελληνικής δεν μπορούσε εκ των προτέρων να αποκλειστεί. Ο Μπέννιτ κατέταξε τα σύμβολα της Γραμμικής Β' σε δύο βασικές κατηγορίες, τη πρώτη με ελάχιστα την θεώρησε εικονογραφική (το σύμβολο που μοιάζει με κεφάλι αλόγου εκπροσωπεί την έννοια του αλόγου) ενώ στη δεύτερη συμπεριέλαβε 89 σύμβολα τα οποία θεώρησε φωνητικά. Η εκ πρώτης όψεως απλή καταγραφική εργασία αποτέλεσε στην ουσία μια πραγματική σπαζοκεφαλιά. Δεν είχε μάλιστα του ένα έντυπο κείμενο, όπως εμείς συνήθως, όπου η καθαρότητα και ομοιομορφία των συμβόλων είναι δεδομένη, αλλά σκαλισμένα με το χέρι σύμβολα από διαφορετικούς γραφείς με τον ξεχωριστό ο καθένας γραφικό ή ορθότερα σκαλιστικό του χαρακτήρα.

Ο αριθμός των 89, λοιπόν, συμβόλων οδηγούσε στα εξής λογικά συμπεράσματα, η γραμμική δεν ήταν εικονογραφική, μια γλώσσα με 89 λέξεις δεν μπορεί να εκφράσει τίποτα. Η Κινεζική που χρησιμοποιεί λογογραφικά σύμβολα διαθέτει περί τους 600.000 χαρακτήρες. Δεύτερον, οι 89 χαρακτήρες δεν εκπροσωπούσαν αλφαβητικά σύμβολα μια που το πλουσιότερο αλφάβητο το ρωσικό περιλαμβάνει 36 χαρακτήρες, το φτωχότερο εβραϊκό μόνο 22, ενώ τα άλλα ευρωπαϊκά αλφάβητα κυμαίνονται μεταξύ αυτών των ορίων. Άρα η γραμμική ήταν συλλαβογραφική, κάθε σύμβολό της αντιπροσώπευε ένα σινδουασμό δυο γραμμάτων ενός συμφώνου και ενός φωνήεντος. Αν πολλαπλασιάσει κάποιος το πλήθος των

πέντε βασικών φωνηέντων α, ε, ι, ο, ου με το πλήθος των δέκα επτά συμφώνων βρίσκει το γινόμενο των ογδόντα πέντε, παρακείμενο του εξεταζόμενου ογδόντα εννιά. Τα συμπεράσματα με βάση το "μαγικό" 89 χρεώνονται στους Μπέννιτ και Βέντρις χωρίς να είναι δυνατός ο αντικειμενικός καταμερισμός της συμβολής του καθενός.

Ο Βέντρις προχώρησε στη κατασκευή ενός ορθογώνιου πίνακα με κατακόρυφες στήλες και οριζόντιες γραμμές. Τοποθέτησε τα φωνήεντα στην πρώτη γραμμή και τα σύμφωνα στην πρώτη στήλη και άρχισε να πειραματίζεται από το πουθενά. Είχε να συμπληρώσει το πιο πρωτότυπο σταυρολέξο, τοποθετώντας σύμβολα της γραμμικής σε κάθε τετραγώνάκι. Δίγλωσση επιγραφή όπως αυτή που βοήθησε τους αιγυπτιολόγους δεν είχε στη διάθεση του. Φαντασία και λογική, επιμονή και γνώση 15 ευρωπαϊκών γλωσσών διέθετε. Την πρώτη εκδοχή του σταυρολέξου του, αντικατέστησε με δεύτερη και κείνη με τρίτη. Μέσα από ένα κυκλώνα υποθέσεων, επαληθεύσεων και διαψεύσεων χρησιμοποιώντας αντιφατικές μεθόδους αντίστοιχες ενός ιδιοφυούς εγκεφάλου εντόπισε ορισμένες ομάδες συμβόλων οι οποίες εμφανίζονταν μόνο στις κρητικές πινακίδες και όχι σ' αυτές της Πύλου. Υπέθεσε ότι αυτές μπορούσαν να εξηγηθούν λογικά μόνο αν εξέφραζαν γεωγραφικούς προσδιορισμούς, υπαρκτούς στη μια πλευρά του Αιγαίου αλλά άγνωστους στην απέναντι. Έβαλε κάτω τα γνωστά από τον Όμηρο ονόματα κρητικών πόλεων και προσπάθησε με μεγάλη δόση αυθαιρεσίας να τα ταυτίσει με ομάδες συμβόλων των πινακίδων. Αμνισός, Τυλισσός, Φαιστός, Κνωσός αποτέλεσαν το πεδίο εφαρμογής των υποθέσεών του. Οι αμφιβολίες πολλές, οι ενδείξεις περισσότερες ότι οι πινακίδες πρέπει να ήταν γραμμένες στα Ελληνικά. Πρώτη ανακοίνωση μέσω συνέντευξης στο "κουλτουριάρικο" Γ' Πρόγραμμα του ραδιοφώνου του BBC τον Ιούνιο του 1952.

Τον επόμενο μήνα εμφανίζεται ο Τζον Τσάντγουϊκ, συνεργάτης στην αποκρυπτογράφηση. Είχε ακούσει την εκπομπή στο BBC και επεδίωξε την επαφή. Λέκτορας της Φιλολογίας στο Κέιμπριτζ, βαθύς γνώστης των αρχαίων ελληνικών

κών διαλέκτων, αποκρυπτογράφος στη διάρκεια του πολέμου, με αξιοθαύμαστη διαύγεια. Ενεθάρρυνε τον Βέντρις ενώ τεκμηριώνει την υπόθεση με επιστημονική επιχειρηματολογία. "Έχω μια ριζωμένη αντιπάθεια στην αναζήτηση ονομάτων θεών" γράφει ο Βέντρις στον Τσάντγουϊκ φανερώνοντας για μια ακόμη φορά τις αθεϊστικές του πεποιθήσεις, "αλλά αν πρόκειται να βασιστούμε σ' αυτές θα προτιμούσα να βρω τέσσερα σε μια πινακίδα παρά σκόρπια εδώ και κει με ανεπιβεβαίωτα συμφραζόμενα". Μια πινακίδα από την Κνωσό φαίνεται να περιέχει τέσσερα ονόματα αρχαίων ελληνικών θεών Αθηνά, Ενυάλιος (επίθετο του Άρη), Παιάν (επίθετο του Απόλλωνα) και Ποσειδών.

Η αναγνώριση από την διεθνή επιστημονική κοινότητα ήρθε δύσκολα με πολλές αμφισβητήσεις, μέρος της οποίας εξακολουθεί και σήμερα να επιφυλάσσεται για την μέθοδο του Βέντρις. Σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό ατύχημα στο Λονδίνο το 1956, σε ηλικία 34 χρονών. Η επίσημη δημοσίευση της εργασίας των Βέντρις-Τσάντγουϊκ, με τίτλο Documents in Mycenaean Greek (Έγγραφα ή αποδείξεις Μυκηναϊκών Ελληνικών) κυκλοφόρησε από τις πανεπιστημιακές εκδόσεις Κέιμπριτζ δυο μήνες μετά τον θάνατό του. Φίλοι του από την Αρχιτεκτονική Ένωση και το Ινστιτούτο Κλασικών Σπουδών ίδρυσαν υλοτροφία στο όνομά του, που απονέμεται κάθε χρόνο εναλλάξ σε νέους αρχιτέκτονες και σε μελετητές των Μυκηναϊκών Ελληνικών. Η αποκρυπτογράφηση του πήλινων πινακίδων του 15ου αιώνα πΧ δεν αποκάλυψε κανένα λογοτεχνικό δημιούργημα, ούτε ιστορικές περιγραφές περιελάμβανε μόνο λογιστικές καταγραφές ανθρώπων ζώων και αγαθών.

Αξίζει να επισημάνουμε, την ικανότητα του αμερικανικού συστήματος να αξιολογεί αποδοτικότερα από εκείνο της γηραιάς Ευρώπης, παρέχοντας ευκαιρίες ή εκμεταλλεζόμενο τις δεξιότητες του μεμονωμένου ατόμου. Ένδειξη πρώτη: Η δημοσίευση άρθρου 18χρονου συντάκτη από ευρωπαϊκό ειδικό αρχαιολογικό περιοδικό, και τότε και σήμερα συμβαίνει μόνο σε μυθιστορήματα επιστημονικής φαντασίας. Γεγονός το οποίο γνώριζε ο πρωταγωνιστής μας, γι αυτό και

δεν έστειλε το άρθρο του σε καμία γαλλική, γερμανική ή βρετανική Επιθεώρηση Αρχαιολογίας, αλλά στην αμερικανική. Ένδειξη δεύτερη: Ο συμμαχητής ή ανταγωνιστής του Βέντρις στη λύση του μυστηρίου των μινωικών πινακίδων, Μπέννεντ Έμμετ, επελέγη για την ειδικότητα του αποκρυπτογράφου κατά την διάρκεια της θητείας του στον αμερικανικό στρατό στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ η βρετανική γραφειοκρατία κατέταξε τον Βέντρις ως ιπτάμενο αεροναυτίλο.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε το πορτρέτο του Βέντρις, ως άνθρωπου κοσμοπολίτη, εξαιρετικής ευφυΐας, με χαλαρή βρετανικότητα, ευκατάστατο οικονομικά ώστε να ασχοληθεί με την έρευνα χωρίς οικονομικά προβλήματα, αντιναζιστή λόγω των ιστορικών συνθηκών (Β'ΠΠ) με συμμετοχή στον αντιφασιστικό πόλεμο, μη θρησκευόμενο και αριστερό. Ο συνδυασμός όλων αυτών των χαρακτηριστικών, μαζί με την έμφυτη ικανότητα εκμάθησης ξένων γλωσσών, διαμόρφωσαν μια αντισυμβατική προσωπικότητα που του επέτρεψε να παρακάμπτει όχι μόνο κατεστημένες "έγκυρες" απόψεις όπως του Έβανς, αλλά και να ανατρέπει θεωρήσεις του -όταν αποδεικνύονταν εσφαλμένες π.χ. ετρουσκικά- χωρίς να εγκλωβίζεται από εγωιστικές εμμονές. Ως ψυχοσύνθεση ο Βέντρις μπορεί να περιγραφεί ως άνθρωπος σεμνός, διστακτικός, μετριοφρων, με ελλιπή αυτοπεποίθηση, ευγενής, με εκλεπτυσμένο ειρωνικό χιούμορ, γενναιοδωρος, μελαγχολικός κατά διαστήματα, καθόλου σοβαροφανής, κλειστός μάλλον χαρακτήρας. Άνθρωπος που αγαπούσε τη φύση, με πάθος για το σκι που έμαθε παιδί στην Ελβετία και το υποβρύχιο ψάρεμα.

Σημείωση: Το σύνολο των πληροφοριών του παρόντος άρθρου δανειστήκαμε από το βιβλίο του Αντριου Ρόμπινσον "Ο άνθρωπος που αποκρυπτογράφησε τη Γραμμική Β", η ιστορία του Μαϊκλ Βέντρις", των εκδόσεων Πατάκη, που κυκλοφόρησε τον Ιούνιο του 2004.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

